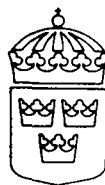

Regeringens proposition

1987/88:154

med förslag till lag om förbud mot utförsel av
krigsmateriel, m.m.

Prop.
1987/88:154

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i
bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 24 mars 1988.

På regeringens vägnar

Kjell-Olof Feldt

Anita Gradin

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till en ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. Förslaget syftar till en kraftfull skärpning av kontrollen över krigsmaterielexporten. Sålunda föreslås bl.a. reglering av den svenska krigsmaterielindustrins marknadsföring av krigsmateriel och kunnande utom riket och utvidgning av nu gällande regler om förbud mot kunskapsöverföring till utlandet. Vidare föreslås regler som syftar till att uppnå en effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad. Därutöver behandlas vissa frågor om rutiner och kontrollåtgärder vid tillämpningen av riktlinjerna för utförsel av krigsmateriel.

Propositionen innehåller också förslag till vissa ändringar i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. med avseende på bl.a. skärpt kontroll över förmedling av krigsmateriel och kunnande.

Lagstiftningen förslås träda i kraft den 1 juli 1988.

1 Förslag till

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel,
4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och
5. marknadsföring av krigsmateriel.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

Utförsel av krigsmateriel

2 § Krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

3 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt av skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,
2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,
3. skjutvapen som införts till riket för åtgärd som avses i 2,
4. sådana jakt- och tävlingsskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in till riket i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, m.m.

4 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket

och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Prop. 1987/88:154

5 § Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

6 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning

7 § Militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare får inte bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,
2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel.

Marknadsföring av krigsmateriel

8 § Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,
2. lämna underrättelse till regeringen
 - a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) innan anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
 - c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från redovisningsskyldighet och underrättelseskyldighet som avses i första stycket. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

9 § Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal ingås om
 - a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

10 § Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Villkor m.m.

11 § Tillstånd enligt 2, 4, 5, 6 eller 7 § får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel, m.m.

12 § Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 2 § skall lämna uppgifter rörande utförd krigsmateriel,
2. den som har tillstånd enligt 4 § skall lämna uppgifter om upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Återkallelse av utförseltillstånd

13 § Tillstånd enligt 2 § får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Skyldighet för revisorer

14 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag i fråga om företagets efterlevnad av bestämmelserna i denna lag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. Motsvarande skyldighet åligger en revisor vid en svensk statlig myndighet.

15 § Bestämmelser om olovlig utförsel av vara och om försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

16 § Den som bryter mot 4, 5, 6 eller 7 § eller förbud som har meddelats med stöd av 9 § döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

17 § Om brott som avses i 16 § första stycket 1 är att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utveckling, utbildning eller marknadsföring av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

18 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot 8 § första stycket eller 10 § eller mot föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen,
2. lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av redovisningsskyldighet, underrättelseskyldighet eller uppgiftsskyldighet som avses i första punkten.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

19 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988, då lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. skall upphöra att gälla.

Tillstånd som har meddelats med stöd av äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som meddelat enligt denna.

Lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m.

Härigenom föreskrivs att 1–3, 6 och 10 §§ lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Tillverkning av krigsmateriel samt tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel skall kontrolleras enligt bestämmelserna i denna lag. Föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel och förbud mot upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel finns i lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

1 denna lag finns föreskrifter om kontroll över

- 1. tillverkning av krigsmateriel och*
- 2. tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.*

I lagen (1988:000) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. finns föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel, bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare samt mot marknadsföring av krigsmateriel.

Denna lag gäller inte för statlig myndighet.

Regeringen *bestämmer* vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

Regeringen *meddelar föreskrifter* om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

2 §¹

Krigsmateriel får inte tillverkas här i riket utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag. Tillstånd att tillverka krigsmateriel får meddelas endast svensk medborgare, svenskt handelsbolag i vilket inte någon av bolagsmännen är kontrollsobjekt som avses i 3 § lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. och svenskt aktiebolag i vars bolagsordning intagits utlänningsförbehåll som avses i nämnda lag. Om särskilda skäl föreligger, får dock tillstånd ges även åt annan.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket för ändring eller ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176) samt för tillverkning av enstaka skjutvapen och av

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket för

- 1. tillverkning av krigsmateriel som bedrivs på uppdrag av den som har tillstånd att tillverka ifrågavarande krigsmateriel.*

¹ Senaste lydelse 1987:422.

ammunition för tillverkarens eget bruk.

2. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176).

3. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

3 §

Krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel får inte yrkesmässigt tillhandahållas här i riket genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av andra stycket eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.

Krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel får inte här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här yrkesmässigt tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av andra stycket eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.

Tillstånd enligt första stycket behövs inte

1. vid tillhandahållande till svensk statlig myndighet eller sådan tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser,

2. för innehavare av tillverknings-tillstånd, om tillhandahållandet avser krigsmateriel, uppfinning eller metod som tillhör eller innehas av tillståndshavaren.

2. för innehavare av tillverknings-tillstånd, om tillhandahållandet avser sådan krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller uppfinning eller metod som innehas av tillståndshavaren.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket i fråga om handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som omfattas av vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket i fråga om sådan handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor.

6 §

Tillståndshavaren skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till kontrollmyndigheten lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Tillståndshavaren skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till kontrollmyndigheten lämna

1. deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats,

2. uppgifter om uppdrag som läm-

nats åt någon annan att tillverka krigsmateriel.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att avlämna sådan deklaration som avses i första stycket 1.

10 §²

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot andra föreskrifter i denna lag än som avses i 9 § eller mot villkor som meddelats med stöd av 4 § andra stycket eller mot föreskrift eller ordnings- eller kontrollbestämmelse som har meddelats med stöd av lagen.

2. lämnar oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i deklaration enligt denna lag eller vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt lagen.

Om en gärning som har begåtts av I ringa fall skall inte dömas till oaktsamhet är att anse som ringa, ansvar. skall inte dömas till ansvar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

² Senaste lydelse 1984:944.

Lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningars vistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. beslut enligt lagen (1982:513)
8. beslut enligt lagen (1988:000) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m., om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,
10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3–5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Förslag enligt prop. 1987/88:69.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 1988

Närvarande: statsrådet Feldt, ordförande, och statsråden Gustafsson, Leijon, Peterson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Hultström, Lindqvist, G. Andersson, Thalén

Föredragande: statsrådet Gradin

Proposition med förslag till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

1 Inledning

I Sverige råder sedan länge ett generellt förbud mot utförsel av krigsmateriel. Regeringen kan medge undantag från förbudet.

Regeringens prövning av enskilda exportärenden sker med utgångspunkt i de riktlinjer som fastställdes av riksdagen år 1971 (prop. 1971:146, UU 21, rskr. 343) och som riksdagen bekräftade år 1982 (prop. 1981/82:196, UU 26, rskr. 345).

Gällande föreskrifter om krigsmaterielexport återfinns i lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. Genom lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1983, infördes bestämmelser om krav på tillstånd för tillverkare av krigsmateriel för att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka sådan materiel. Samtidigt infördes förbud mot att inom riket bedriva militärt inriktad utbildning av utländska medborgare utan tillstånd av regeringen. Från detta förbud finns vissa undantag.

Även tillverkning av krigsmateriel liksom verksamhet som består i bl. a. förmedling och försäljning av krigsmateriel är underkastad tillsyn och kontroll från statsmakternas sida. Sålunda fordras enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. regeringens tillstånd för tillverkning av krigsmateriel, liksom i vissa fall för förmedling och försäljning av krigsmateriel m.m. Denna lag gäller inte för statliga myndigheter.

Mot bakgrund av intresset av att det ökade internationella samarbetet på krigsmaterielområdet och svenska företags inriktning på utländska marknader utvecklas på ett sätt som står i överensstämmelse med de intentioner som ligger bakom riksdagens riktlinjer för export av krigsmateriel beslöt regeringen den 19 juni 1985 att bemyndiga förutvarande utrikeshandelsministern att tillkalla en särskild utredare (landshövdingen Bengt Gustavsson) med uppgift att företa en kartläggning och genomgång av den svenska försvarsindustris verksamhet i utlandet. Utredaren fick också i uppgift att utifrån en

sådan genomgång överväga åtgärder som kunde visa sig påkallade för att från statsmakternas sida styra utvecklingen så att de riktlinjer som riksdagen har uppställt kan fullföljas.

Utredaren överlämnade i april 1987 sitt betänkande (SOU 1987:8) Försvarsindustrins utlandsverksamhet. Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels utredningens sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels utredningens lagförslag som *bilaga 2* och dels en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena som *bilaga 3*.

Genom regeringsbeslut den 2 april 1987 bemyndigades jag att tillkalla en särskild utredare (ambassadören Torsten Örn) med uppdrag att göra en administrativ översyn och utvärdering av verksamheten vid krigsmaterielinspektionen inom utrikesdepartementets handelsavdelning. Utredaren fick också i uppdrag att, om resultatet av arbetet föranledde det, lämna förslag till hur handhavandet av de uppgifter som ankommer på inspektionen bör organiseras.

Utredaren överlämnade i maj 1987 sitt betänkande Krigsmaterielinspektionens verksamhet och organisation. Sammanfattningen av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Den 2 april 1987 tillsattes även en referensgrupp med representanter för utrikesdepartementets handelsavdelning och generaltullstyrelsen för utarbetande av förslag till förbättrad tullkontroll vid utförsel av krigsmateriel.

Regeringen bemyndigade också samma dag statsministern att tillkalla en medborgarkommission för att granska vissa uppgifter om olaglig svensk vapenexport m.m.

Export av krigsmateriel rör i hög grad Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik. Det är av stor vikt att exportfrågor handhas med största noggrannhet såväl av de enskilda exportörerna som från myndigheternas sida. Regler om krigsmaterielexporten har funnits under lång tid och är väl kända av försvarsindustrin. När jag nu lägger fram förslag som innebär skärpt kontroll av krigsmaterielexporten och effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad, gör jag det dels mot bakgrund av de krav som den ökande internationaliseringen på krigsmaterielområdet ställer, dels mot bakgrund av att misstankar riktats mot företrädare för svenska företag om att ha överträtt gällande bestämmelser. I vissa fall har åtal väckts, medan förundersökningen i andra delar ännu inte har avslutats. Jag vill understryka, att någon uppfattning i skuldfrågan inte kan uttalas innan ett rättsligt förfarande har slutförts. Enbart misstankar om överträdelser av bestämmelserna är emellertid enligt min mening tillräckligt för att nu föreslå skärpta regler rörande kontrollen.

De förslag om skärpt kontroll som jag nu lägger fram skulle innebära att omfattande ändringar fick göras i den nuvarande lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. Jag finner det därför naturligt att regeringen – i stället för att föreslå ändringar i nuvarande lag – lägger fram förslag till en ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Därutöver bör regeringen föreslå ändringar i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. liksom en ändring i den i

Regeringen beslöt den 3 mars 1988 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m., lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lag om ändring i den i prop. 1987/88:69 föreslagna lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut. De lagförslag som remitterades till lagrådet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

Lagrådets yttrande, som avgavs den 10 mars 1988, bör fogas till protokollet som *bilaga 6*. I samband med att jag behandlar de olika sakfrågorna och de enskilda paragraferna i mitt förslag kommer jag in på lagrådets synpunkter. Jag kan emellertid redan nu säga att lagrådet i sak i allt väsentligt godtagit de remitterade förslagen men föreslagit vissa ändringar. Lagrådets granskning har också lett till vissa ändringar i lagtexten.

Efter sammanfattande synpunkter i avsnitt 2 kommer jag under avsnitt 3 att redovisa resultatet i huvuddrag av den kartläggning som utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet har genomfört. Därefter kommer jag i avsnitten 4 och 5 att ta upp frågor bl. a. rörande de säkerhetspolitiska kraven på den svenska försvarsindustrin och om krigsmaterielbegreppet. Avsnitt 6 redovisar riktlinjerna för krigsmaterielexporten m.m. I avsnitt 7 kommer jag att gå in på frågor som rör slutanvändarintyg m.m. och följderna av vidareförsäljning av svensk krigsmateriel.

Behovet av skärpt kontroll av krigsmaterielexporten och effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad tas upp under avsnitt 8. Jag kommer i avsnitten 10-13 att lägga fram förslag till reglering av marknadsföring avseende materiel och kunnande (avsnitt 10), komplettering av nu gällande regler om kunskapsöverföring (avsnitt 11) och förmedling av krigsmateriel (avsnitt 12) samt införande av skyldighet för svenska tillverkare och försäljare av krigsmateriel att lämna uppgifter om ägande i utländska rättssubjekt inom krigsmaterielområdet (avsnitt 13). I avsnitt 14 kommer jag att redovisa mina ställningstaganden i fråga om en reglering av samarbete med utländsk part.

Förslag som syftar till att uppnå en effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad presenteras i avsnitt 15.

I avsnitt 16 kommer jag att ta upp vissa förslag som syftar till förenklingar i fråga om kontrollen över krigsmaterieltillverkningen.

Avsnitt 17 behandlar organisatoriska frågor m.m.

I avsnitt 18 tar jag upp frågor som rör den parlamentariska nämnden för frågor om krigsmaterielexport och insyn i fråga om krigsmaterielexporten.

Sanktionsbestämmelser m.m. behandlas i avsnitt 19.

Mina kommentarer till de enskilda lagförslagen behandlas i specialmotiveringen, avsnitt 22.

Den svenska neutralitetspolitiken förutsätter att omvärlden har tilltro till vår vilja och vår förmåga att stå utanför en konflikt och att militärt försvara vårt territorium i händelse av angrepp från främmande makt.

En svensk försvarsindustri med förmåga att själv utveckla och tillverka vapen skapar respekt för Sveriges vilja och förmåga att försvara sig och att föra en fast och konsekvent neutralitetspolitik. Genom en hög självförsörjningsgrad när det gäller försvarsmateriel ökar våra möjligheter att motstå påtryckningar av olika slag. Därigenom understryks fastheten och långsiktigheten i vår säkerhets- och försvarspolitik.

Vi måste under kris och krig själva kunna tillverka vapen och underhålla och modifiera vår materiel. Vårt i grunden defensivt inriktade försvar ställer särskilda krav på vapensystemen.

Värnpliktssystemet förutsätter att den materiel som används är både enkel att lära sig och att använda, samtidigt som den är effektiv. Geografi och klimat ställer också speciella krav på de vapen som det svenska försvaret använder.

Det svenska försvaret har hittills inte ansetts vara en tillräcklig avnämare för att upprätthålla kapaciteten hos svensk försvarsindustri. Det svenska försvarets beställningar kommer med ibland långa och oregelbundna mellanrum. En viss export har därför bedömts som nödvändig för att svensk försvarsindustri skall kunna behålla sin utvecklingskraft och tekniska kompetens.

Samtidigt som existerande hot i vår omvärld nödvändiggör ett militärt försvar och en egen försvarsindustri har Sverige traditionellt varit en aktiv deltagare i arbetet för fred och avspänning. Även detta arbete gagnar Sveriges säkerhetspolitiska intressen genom att syfta till internationell nedrustning och minskade militära hot. Det finns därför inte någon motsättning mellan å ena sidan Sveriges internationella arbete för avspänning och nedrustning och å andra sidan vårt behov av ett eget försvar som i huvudsak försörjs genom en egen vapenindustri.

Liksom flertalet andra industriländer har Sverige mycket restriktiva regler för krigsmaterielexporten. För vår del hänger de stränga reglerna samman med principerna för vår neutralitetspolitik. De har också utformats med hänsyn till våra allmänna utrikespolitiska värderingar och till kravet på respekt för de mänskliga rättigheterna.

För att klargöra om eller i vilken utsträckning vår självförsörjning av försvarsmateriel kan upprätthållas utan krigsmaterielexport bör en närmare analys göras av sambandet mellan den svenska försvarsindustrins förmåga att tillgodose kravet på en ur neutralitetspolitisk synvinkel acceptabel självförsörjning av försvarsmateriel och denna industris beroende av exportmöjligheter. Analysen bör genomföras i syfte att ge underlag för en bedömning av möjligheterna att ytterligare begränsa eller helt avbryta den svenska krigsmaterielexporten. Jag avser därför att föreslå regeringen att tillkalla en kommitté för att företa en sådan analys.

Av kompetensmässiga och finansiella skäl är det i vissa fall svårt eller omöjligt för svensk försvarsindustri att på egen hand utveckla materiel för

svenska försvaret. I dessa fall står valet mellan import från ett annat land av ett färdigt system eller samverkan med utländska tillverkare syftande till produktion med svenskt deltagande. Genom samarbetsprojekt kan materiel i högre grad än vid import anpassas till det svenska försvarets behov samtidigt som svenska företags medverkan i utvecklingsarbete och produktion ger förutsättningar för en stärkt eller åtminstone bibehållen teknisk kompetens.

Lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel reglerar export av militär materiel. Den förutsätter en gränsdragning mellan civil och militär materiel. Till grund för besluten finns en förteckning som, med smärre förändringar, varit gällande under en lång följd av år. Mot bakgrund av den tekniska utveckling som skett på området bör också en översyn av krigsmaterielbegreppet ske med syftet att genomföra de utvidningar som kan behövas för att åstadkomma en korrekt klassificering av civil resp. militär materiel. Jag avser därför att föreslå regeringen att en särskild utredare tillkallas för att göra en sådan översyn.

De förslag jag nu lägger fram syftar till en skärpt lagstiftning och kontroll av krigsmaterielexporten. Det är också viktigt att riktlinjerna för krigsmaterielexporten tillämpas på ett mera restriktivt sätt. Enligt min mening finns även skäl att förändra dessa riktlinjer i restriktiv riktning. Jag vill emellertid i denna del avvakta medborgarkommissionens resultat, som kan komma att ge ytterligare underlag för mina ställningstaganden.

Den omständigheten att det föreligger misstankar om försäljning av krigsmateriel till länder som inte godtagits som mottagare av svensk materiel är något som stämmer till allvarlig eftertanke. I ljuset av dessa händelser och de senaste årens debatt om krigsmaterielexport och de erfarenheter som gjorts finns det starka skäl att skärpa reglerna och att effektivisera kontrollen. Det är viktigt att den avvägning som regering och riksdag gjort när det gäller krigsmaterielexport inte rubbas genom felaktig tillämpning eller regelbrott.

Ett sätt att uppnå detta är genom att effektivisera bruket av s.k. slutanvändarintyg. Genom att svenska utlandsmyndigheter tar emot slutanvändarintygen och vidarebefordrar dem till krigsmaterielinspektionen (KMI) ökar möjligheten att förhindra missbruk av intygen.

Systemet med slutanvändarintyg bygger på ett förtroende mellan det säljande landet och mottagarlandet. Om en regering tillåter eller underlåter att förhindra en inte godkänd vidareexport av svensk krigsmateriel, skall principen vara att landet i fråga inte längre skall få komma i fråga för export av krigsmateriel från Sverige.

Den svenska krigsmaterielindustrin har som huvudsaklig försörjare av materiel till den svenska försvarsmakten ett samhällsansvar, som innebär att den måste se till att det inte sker någon olovlig utförsel eller annat åsidosättande av reglerna. Staten måste också tillhandahålla ett effektivt kontrollsystem.

3 Resultatet av den kartläggning som utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet genomfört

Prop. 1987/88:154

3.1 Utredningens omfattning och inriktning

Utredningens kartläggning av den svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet omfattar 23 företag. Till dessa hör de båda affärsområdena inom FFV-koncernen som sysslar med underhåll och försvarsmateriel.

Utredningen har indelat den svenska försvarsindustrins verksamhet i följande former: 1. Utveckling, tillverkning eller marknadsföring genom egna bolag i utlandet eller bolag som företagen har intressen i. 2. Upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätter till företag i utlandet. 3. Utveckling, tillverkning eller marknadsföring genom samarbete med utländska företag, s.k. joint ventures. 4. Marknadsföring i regi av företagens organisation i Sverige.

Utredningens kartläggning vars resultat jag skall redogöra för i korthet beskriver förhållandena i början av år 1986.

(I fråga om mera fullständiga uppgifter rörande kartläggningen, se betänkandet s. 41-72.)

3.2 Svenska försvarsindustrins bolag i utlandet

Den svenska försvarsindustrins utlandsbolag omfattar dels helägda bolag i utlandet, dels bolag som de svenska företagen är majoritetsägare i, dvs. som de äger mer än 50 % i och alltså har ett bestämmande inflytande i, dels bolag där de svenska företagen har intressen på minst 20 %, s.k. intressebolag.

Kartläggningen omfattar de dotter- och intressebolag utomlands som arbetar med materiel för militärt bruk. Några av de svenska försvarsindustriföretagen har bolag i utlandet som inte är verksamma inom försvarsmaterielområdet. Inom de koncerner som försvarsindustriföretagen ingår i finns det åtskilliga systerföretag som driver verksamhet med civila produkter och som också har utlandsbolag. Försvarsindustrins egna bolag inom det civila området och systerföretagens utlandsbolag har som regel resurser för marknadsföring. Verksamheten är emellertid ofta av helt annat slag än marknadsföringen av krigsmateriel. Både produkterna och den miljö som kunderna verkar i ger marknadsföringen av krigsmateriel en speciell karaktär.

Utredningen konstaterar att de svenska försvarsindustriföretagen i ingen eller mycket liten utsträckning använder de egna bolagen på det civila området eller systerföretagens utlandsbolag i sitt arbete på försvarsmaterielområdet. Det sätt på vilket koncernföretagens utlandsbolag i några fall har medverkat gäller marknadsföring, vilket skall redovisas i det följande.

Kartläggningen visar att de 23 företagen har sammanlagt 17 utländska dotter- och intressebolag som arbetar med krigsmateriel. Utredningen har noterat att därutöver har etablerats ytterligare ett helägt dotterbolag sedan kartläggningen genomfördes. Nio av de 17 bolagen är helägda. De svenska företagen är majoritetsägare i två delägda dotterbolag. I de återstående sex

bolagen har de svenska företagen ett intresse på mellan 20 och 40 %.

Prop. 1987/88:154

Drygt hälften av de 17 utlandsbolagen har tillkommit under åren 1983-1985. Till dessa räknar utredningen också några bolag som tidigare verkat inom det civila området, men som har fått uppgifter även inom krigsmaterielområdet.

Knappt hälften av bolagen finns i Västeuropa. Tre bolag verkar i Förenta staterna och två i Brasilien. I vart och ett av länderna Australien, Canada, Indien och Singapore finns ett dotter- eller intressebolag.

Utlandsbolagen arbetar i regel med marknadsföring. Detta gäller 13 av de 17 företagen. Utvecklingsarbete sker i fyra bolag utomlands och tillverkning i tre. Fem utlandsbolag bedriver annan verksamhet, varmed förstås bl.a. projektledning i samarbete med utländska tillverkare och verksamhet som syftar till att finna nya produktidéer, ny teknik och nya marknadskanaler.

14 av de 17 utlandsbolagen har endast en eller ett par anställda och driver för närvarande en begränsad verksamhet. Detta gäller särskilt de bolag som har tillkommit under de senaste åren. Några bolag har ersatt tidigare agenter. Flera bolag fungerar enligt företagen som representationskontor.

3.3 Upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätter till företag i utlandet

Kartläggningen visar att den svenska försvarsindustrin har upplåtit eller överlåtit tillverkningsrätter genom 69 avtal fram till början av år 1986. Samtliga dessa avtal är i kraft. Dock är nio av avtalen vilande, dvs. någon produktion sker inte längre eller har ännu inte kommit i gång.

Av de 69 avtalen ingicks 21 före år 1976. Genomsnittligt per år har företagen sedan mitten av 1970-talet upplåtit eller överlåtit fem tillverkningsrätter. Det största antalet avtal, tolv, ingicks under år 1982, innan bestämmelserna om förbud mot denna form av teknologiöverföring trädde i kraft. Efter utgången av år 1982 har tio avtal ingåtts som underställts regeringens prövning.

Den svenska försvarsindustrin har sålt tillverkningsrätter till företag i sammanlagt 17 länder. Ledande mottagarländer är Förbundsrepubliken Tyskland, Singapore och Brasilien. Därefter har flest licenser sålts till mottagare i Schweiz, Förenta staterna och Spanien, följda av Frankrike, Norge och Italien.

3.4 Samarbete mellan svenska och utländska företag

Med samarbete menar utredningen att två eller flera företag har ställt resurser till förfogande för att tillsammans utveckla eller tillverka en ny eller delvis ny produkt. Det innebär som regel en kraftsamling med insatser av de olika slags kunskaper som varje företag för egen del förfogar över. Varje företag har nytta av produkten och får också del av resultaten som framkommer i utvecklingsarbetet. Utvecklingen av den nya eller förändrade produkten kan i en senare fas leda till en gemensam tillverkning och ofta till gemensam marknadsföring.

Samarbetet sker i några fall i bolagsform.

Kartläggningen visar att den svenska försvarsindustrin har träffat 59 överenskommelser om samarbete med utländska parter. Som framgår av kartläggningen har samarbetet sedan några år tillbaka ökat mycket starkt.

De flesta samarbetande företagen i utlandet finns i Förenta staterna, Storbritannien, Förbundsrepubliken Tyskland och Norge. Därefter kommer Italien, Schweiz, Frankrike och Nederländerna.

Flertalet överenskommelser om samarbete avser någon form av gemensam produktutveckling. Detta gäller 48 av överenskommelserna. Även tillverkning och marknadsföring ingår i många överenskommelser om samarbete mellan företagen. Sålunda ingår tillverkning i 39 och marknadsföring i 37 av överenskommelserna.

Kartläggningen visar också att det gemensamma arbetet i 54 av de 59 överenskommelserna skall genomföras hos det samarbetande utländska företaget samt att arbetet i 41 fall skall ske i Sverige. Verksamheten kommer således till största delen att genomföras i båda länderna.

3.5 Den svenska försvarsindustrins marknadsföring utomlands

Med marknadsföring menar utredningen såväl förberedelser för försäljning, dvs. undersökningar av marknaden och planering av marknadsbearbetningen, som genomförandet av marknadsbearbetningen och uppföljningen av leveranserna.

Av kartläggningen framgår bl.a. att de svenska försvarsindustriföretagen i allmänhet har särskilda enheter inom sina marknadsavdelningar för försäljningen på export.

Marknadsavdelningarna i Sverige styr och genomför i stor utsträckning marknadsföringen utomlands. För undersökningar och analyser av planerna på nyanskaffningar för försvaret i olika länder utnyttjar företagen de resurser - agenter, egna marknadsföringsbolag, representationskontor eller konsulter - som de i olika utsträckning har tillgång till utomlands.

De inledande undersökningarna och analyserna i den krävande marknadsbearbetningen fortsätter nästan alltid i regi av marknadsavdelningen i Sverige. Företagen planerar först bearbetningen och väljer strategi för presentation av produkterna och för den offertgivning som kan bli resultatet. Till marknadsbearbetningen hör demonstrationer och andra visningar vid bl.a. mässor. Om det gäller försäljning av stora och kostnadskrävande vapensystem, är bearbetningen en mycket omfattande process. Försäljning av annan materiel som reservdelar och komponenter sker i betydligt enklare former.

Den svenska försvarsindustrin arbetar i allmänhet med ett mycket stort urval av medel i marknadsföringen. Nästan samtliga företag använder broschyrer och kataloger. Företagen deltar nästan överlag också i mässor och andra utställningar. Alla företag utom två annonserar i internationella facktidsskrifter. För sin marknadsföring utomlands har alla de undersökta företagen utom två någon form av resurser i andra länder. I de flesta fall är det fråga om agenter. Sju av företagen inom försvarsindustrin har också

dotter- eller intressebolag i utlandet som marknadsför krigsmateriel. Sex företag har representationskontor i andra länder.

Den svenska försvarsindustrin samarbetar på olika sätt med andra företag i marknadsföringen. Vanligast är samarbete med andra svenska företag - 17 samarbetar inom och 19 utanför sina koncerner. Av de totalt 23 företagen arbetar 16 i en del av sin marknadsföring tillsammans med utländska företag.

En del av företagens egna representanter täcker flera länder. Marknadsföringen i de flesta länder där företagen inte har några egna resurser sker emellertid genom marknadsavdelningen i Sverige.

Utredningen har endast i ett fall funnit att ett företag systematiskt använder ett utlandsbolag hos ett systerföretag inom koncernen för sin marknadsföring. Som tidigare sagts är skälen till detta ringa utnyttjande att marknadsföring av krigsmateriel kräver en så speciell kompetens att det i regel inte har bedömts meningsfullt att förena den med marknadsföring inom andra produktområden. Den militära marknaden är som miljö i regel helt annorlunda än den civila. Det fordras kunskaper inte bara om de tekniskt komplicerade produkterna utan även om de förhållanden som de skall användas under. Marknadsförarna måste vara produktspecialister och skall dessutom känna till försvarsmakten i olika länder.

När det gäller valet av länder i marknadsföringen visar kartläggningen att detta i de flesta fall skett enligt riktlinjer som företagsledningen - ibland företagets styrelser - har dragit upp. Flera av företagen har en egen länderklassificering som i stor utsträckning styr planeringen av marknadsföringen.

Företagen ändrar inriktningen och styrkan i sin marknadsföring när de inte längre kan räkna med att få exportera till en stat som regeringen tidigare godkänt som mottagarland. I den situationen bedömer företagen det som viktigt att inte med en gång upphöra med alla kontakter. Företagen räknar med att förhållandena kan komma att ändras igen. En rent kommersiell bedömning fordrar, enligt företagen, att de fortsätter att resonera med de presumtiva kunderna men på en mindre konkret nivå än tidigare. På samma sätt förbereder sig företagen på att kunna marknadsföra sina produkter i länder som regeringen enligt deras bedömning inom överskådlig tid kan komma att godkänna som mottagarländer.

Företagen diskuterar i regel valet av länder med KMI. Inspektionens bedömningar avgör i allmänhet om de skall gå vidare eller inte. Det har emellertid också förekommit att företag utan förhandskontakter har drivit en affär så långt att problem uppstått när de senare har fått avslag på sin begäran om exporttillstånd.

4 Säkerhetspolitiska krav på den svenska krigsmaterielindustrin m. m.

Den svenska försvarsindustrins förmåga att utveckla och tillverka materiel, som är av vikt för Sveriges försvarskraft, är väsentlig för vår neutralitets- och säkerhetspolitik. Vi vill därigenom undvika att komma i en sådan beroendeställning till andra länder att det kan utnyttjas för påtryckningar, eller så att landet i en krissituation står utan viktig materiel eller utan resurser att

underhålla eller snabbt genomföra tekniska förändringar på denna. Även om Sverige av tekniska och ekonomiska skäl behöver importera försvarsmateriel, får det internationella beroendet inte bli så stort att vår förmåga att uppfylla de säkerhetspolitiska målen kan ifrågasättas.

Denna syn har sedan länge varit vägledande för vår säkerhetspolitik och har lagts fast i en rad försvarspolitiska beslut. Den utvecklas också i det betänkande som avgavs av 1969 års krigsmaterielexportutredning och i den proposition som därpå följde (prop. 1971:146, UU 21, rskr. 343) liksom av 1979 års krigsmaterielexportkommitté och i den efterföljande propositionen (1981/82:196, UU 26, rskr. 345). Däri underströks också vikten av att Sverige av både utrikes- och försvarspolitiska skäl upprätthåller försvarsindustrins kompetens och konkurrenskraft.

Föreliggande utredning konstaterar också att långsiktigheten och stabiliteten i den svenska säkerhetspolitiken ställer stora krav på den svenska försvarsindustrin. En egen försvarsindustri ökar det militära försvarets möjligheter att anskaffa en utrustning som är särskilt lämpad för vår miljö och vårt värnplikssystem. Genom en egen försvarsindustri stärker vi vårt oberoende.

Utredningen anser att exporten har stor betydelse för försvarsindustrins utveckling. Den gör det möjligt att upprätthålla en tillverkning även när livslängden på försvarets materiel ökar och tiden mellan beställningarna blir längre. Exporten bidrar till kontinuiteten, dvs. att det finns tekniker och annan personal som upprätthåller det för det svenska försvaret viktiga yrkeskunnandet inom försvarsindustrin.

Utredningen anser också att försvarsindustrin, även om bredden i kunnandet är stor, i ökad utsträckning måste kunna samarbeta med teknologiskt kvalificerade företag i andra länder. Detta skapar enligt utredningens mening förutsättningar för en betydligt högre grad av självständighet än om vi skulle tvingas att i ökad omfattning importera färdiga vapensystem.

Flertalet remissinstanser som uttalat sig i dessa frågor ansluter sig till utredningens bedömningar. Flera understryker kraftigt behovet av en inhemsk välutvecklad försvarsindustri och nödvändigheten av export och teknologiskt samarbete. Till dessa hör *KK, ÖB, FMV, FOA, Försvarsindustriföreningen, Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Industriförbund, LO och TCO*. Andra remissinstanser såsom *Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund, Folkpartiets Kvinnoförbund, Sveriges Kristna Socialdemokraters förbund, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund* och *Centerns Ungdomsförbund* anser att den svenska vapenexporten bör minska eller på sikt upphöra. Några av dessa menar att en analys bör genomföras huruvida det är nödvändigt att bibehålla vapenexporten för att det skall vara möjligt att fortsätta vapenproduktion och utvecklingsarbete för det svenska försvarets behov, samt vidare att det skulle vara värdefullt med en kartläggning av kostnaderna och konsekvenserna av begränsad resp. stoppad vapenexport. *Moderata Ungdomsförbundet* anser att kretsen av länder tillåtna för krigsmaterielexport kan ökas (se remissammanställningen s. 89–94).

För egen del vill jag anföra följande.

Enigheten i riksdagen om behovet av en svensk försvarsindustri med

tillräcklig kompetens och kapacitet har under 1987 års riksmöte ånyo bekräftats.

Som nyss anförts utgör en egen försvarsindustri en väsentlig tillgång i den svenska säkerhetspolitiken. En hög egen förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel skapar respekt för Sveriges vilja och förmåga att föra en fast och konsekvent neutralitetspolitik.

Som också sagts har möjligheterna till en viss export bedömts utgöra en förutsättning för att svensk försvarsindustri skall bibehålla tillräcklig kompetens och kapacitet för att även i framtiden kunna fylla sin nuvarande funktion, som huvudsaklig försörjare av materiel till det svenska försvaret.

Flera tidigare utredningar på försvarsmaterielområdet har, i likhet med vad som kommer till uttryck i nu föreliggande betänkande, pekat på faktorer som talar för ett nära samband mellan försvarsindustrins förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel och industrins möjligheter att kunna exportera. En sådan faktor är en stigande produktionskostnadskurva till följd av att det svenska försvarets beställningar sker i små serier och kommer med ojämna och allt större mellanrum. En annan faktor är behovet att upprätthålla den höga tekniska kompetens som erfordras för att i takt med teknik- och hotutvecklingen kunna förse vårt försvar med modern materiel anpassad efter vårt värnpliktssystem och våra försvarsförhållanden i övrigt.

Riksdagen har vid skilda tillfällen gett uttryck åt samma uppfattning, senast genom godkännandet av proposition 1986/87:95 om totalförsvarets fortsatta utveckling (FöU 11, rskr. 310). I propositionen framhöll chefen för försvarsdepartementet att betydande problem för det svenska försvarets försörjning med lämplig materiel skulle kunna uppstå om krigsmaterielexporten avsevärt begränsades. Dessutom skulle Sveriges förmåga att självständigt vidmakthålla försvarsmaterielen under kriser och krig nedgå. Föredraganden fann det väsentligt att undvika en sådan utveckling.

Enligt min mening är det angeläget att ingående och allsidigt analysera hur sambandet mellan försvarsindustrins utvecklingsbetingelser och behov av export gör sig gällande liksom hur ett sådant samband kan tänkas komma att utveckla sig i framtiden. Syftet med analysen bör vara att ge underlag för en bedömning av möjligheterna att ytterligare begränsa eller helt avbryta den svenska krigsmaterielexporten.

Jag har därför för avsikt att föreslå regeringen att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att kartlägga och analysera i vilken utsträckning det inom ramen för den av riksdagen i 1987 års försvarsbeslut fastlagda inriktningen föreligger behov av export av krigsmateriel för att bibehålla en livskraftig svensk försvarsindustri.

Särskild uppmärksamhet bör därvid ägnas åt i vad mån en ökad diversifiering och civil produktion inom försvarsindustrin kan minska behovet av krigsmaterielexport utan att våra säkerhetspolitiska mål äventyras.

Kommittén bör även presentera en kartläggning och analys av de ekonomiska och tekniska konsekvenserna av olika begränsningar av vapenexporten jämfört med den nuvarande, liksom av konsekvenserna i fråga om kostnader, teknisk kompetens och beroende som kan bli följden dels av en ökad vapenimport, dels av ett mer omfattande försvarsindustriellt utvecklings- och produktionssamarbete med utländsk industri.

Lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. innehåller ett bemyndigande för regeringen att bestämma vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen. I enlighet härmed anges i den förteckning som är fogad som bilaga till förordningen (1982:1062) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. vilken materiel som utgör krigsmateriel och som därmed omfattas av utförsellagens bestämmelser. Förteckningen upptar 16 huvudgrupper av materiel. Dessa är i sin tur indelade i undergrupper.

En förteckning som den förevarande kan aldrig göras fullständig och entydig. Detta hänger delvis samman med svårigheterna att exakt definiera gränsdragningen mellan civil och militär materiel.

Förteckningen innehåller sålunda materiel som inte under alla förhållanden är att betrakta som krigsmateriel och som har större eller mindre användning även inom civila verksamhetsgrenar. För att underlätta klassificeringen i sådana fall används i förteckningen ofta uttrycket "för militärt bruk utformad/e". Detta anger att materielen för att falla under utförselbestämmelserna skall ha konstruerats, utrustats eller ändrats på sådant sätt att den påtagligt avviker från motsvarande civila materiel. Andra i förteckningen förekommande uttryck är "speciella delar till" eller "speciella tillbehör till". Dessa bestämmelser anger att materielen inte skall ha civil användning utan vara särskilt konstruerad eller ändrad för att infogas i en slutprodukt som är krigsmateriel.

Mot bakgrund av svårigheter som kan uppkomma vid gränsdragningen mellan civil och militär materiel använder sig KMI – inom vars ansvarsområde det ligger att göra bedömningar i klassificeringsärenden – av möjligheten att inhämta synpunkter och råd från teknisk-vetenskaplig expertis på skilda områden. Sedan mitten av år 1984 har denna ordning fått en fastare form genom att regeringen utsett sex fristående experter med erfarenhet från skilda tekniska och vetenskapliga områden. Dessa experter – det s.k. tekniskt-vetenskapliga rådet – står till KMI:s förfogande vid bedömningen av de avgränsningsproblem som kan uppstå vid klassificeringen av materiel.

Nuvarande ordning med en förteckning över vad som är att anse som krigsmateriel och de bestämmelser som däri anges, har i stort sett varit oförändrad under en lång följd av år. Den nuvarande förteckningen överfördes år 1983 med smärre förändringar från äldre bestämmelser.

Mot bakgrund av den tekniska utvecklingen inom detta område, bör enligt min mening krigsmaterielbegreppet ses över med syftet att genomföra de utvidgningar som kan behövas för att åstadkomma en korrekt klassificering av civil resp. militär materiel. Jag avser därför att föreslå regeringen att en särskild utredare skall tillkallas för att företa en sådan översyn.

6 Riktlinjer för krigsmaterielexporten m.m.

Grundregeln är att krigsmaterielexport från Sverige är förbjuden. Undantag kan medges från detta förbud. Prövningen av dispensärenden sker med utgångspunkt i de riktlinjer som fastställdes av riksdagen år 1971 (prop.

I 1971 års proposition uttalade föredraganden:

Som jag förut har anfört måste huvudregeln vara generellt förbud mot att exportera krigsmateriel utan tillstånd. De riktlinjer som här redovisas avser att ge närmare ledning för tillståndsprövningen.

I vissa fall föreligger ovillkorligt hinder mot krigsmaterielexport. Detta kan vara fallet på grund av internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd eller folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig. I dessa fall skall självfallet exporttillstånd vägras.

Utrikes- och neutralitetspolitiska skäl saknar betydelse i fråga om krigsmaterielexport till de nordiska staterna och till de neutrala staterna i Europa. Därför bör i fredstid tillstånd beviljas för export till dessa stater. I fråga om andra stater måste från fall till fall bedömas om de utrikes- och neutralitetspolitiska skälen har så ringa vikt att export bör tillåtas.

De principiella överväganden som här har redovisats leder till att tillstånd inte bör beviljas för export till

stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej.

stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt, eller

stat som har inre väpnade oroligheter.

Vid tillämpningen av dessa regler bör man dock skilja mellan materiel av utpräglat defensiv karaktär och krigsmateriel i övrigt. De allmänna utrikespolitiska skälen mot krigsmaterielexport har, som jag tidigare har anfört, inte samma tyngd i fråga om defensiva vapen, t.ex. kustartilleri- och luftvärnsmateriel. Visserligen bör inte ens defensiv materiel kunna exporteras till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat. Men i de övriga fall som här avses bör export av sådan materiel, som inte kan utnyttjas för att påverka den föreliggande krissituationen, kunna tillåtas. Detta är helt i överensstämmelse med den praxis som gäller f.n.

Starka utrikespolitiska skäl talar vidare mot att Sverige exporterar krigsmateriel, som kan bli utnyttjad för att undertrycka mänskliga rättigheter. Även om denna princip redan nu kan sägas vara vägledande för praxis i tillståndsärenden, är det angeläget att det uttryckligen slås fast som en grundläggande regel att export inte kan medges i dessa fall. Regeln avses medföra ökad restriktivitet i fråga om urvalet av mottagare för svensk krigsmaterielexport i överensstämmelse med det allmänna syfte som jag förut har angett för de nya riktlinjerna. Regeln bör uttryckas så, att tillstånd inte skall ges för export av krigsmateriel till stat, som på grund av deklarerade avsikter eller rådande politiska förhållanden kan antas använda materielen för att undertrycka mänskliga rättigheter som anges i FN-stadgan.

Fråga om reservdelar till tidigare levererad krigsmateriel föreligger särskilda förhållanden. Med den stränga restriktivitet jag förordar för urvalet av de stater till vilka krigsmaterielexport skall medges är det osannolikt, att tveksamhet uppstår i fråga om export av reservdelar till materiel, för vilken licens en gång lämnats. Skulle detta ändå inträffa, bör enligt min mening avgörande vikt fästas vid att reservdelarna är ett komplement till materiel, som exporterats med vederbörligt tillstånd. För att svensk krigsmaterielindustri skall kunna verka på exportmarknaden inom de ramar som jag har angivit är det angeläget att köparna har goda garantier för att de får reservdelar till inköpt materiel. Reservdelar till tidigare inköpt materiel bör därför få exporteras oavsett förhållanden som jag här angivit som hinder för export. Ovillkorliga exporthinder gäller dock givetvis även i detta fall.

Utredningen och flera remissinstanser har betonat de svårigheter som uppstår i företagens planering, om påbörjade eller kontrakterade leveranser måste avbrytas. Dessa svårigheter måste enligt min mening beaktas. Om, som jag har funnit, krigsmaterielexport av viss omfattning skall tillåtas av beredskapshänsyn, bör man också beakta de konsekvenser för sysselsättningen som kan uppstå, om en för export utbyggd kapacitet plötsligt inte kan utnyttjas. Utfärdad exportlicens bör därför indragas, förutom vid ovillkorliga exporthinder, endast om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt bör indragning av licensen kunna underlåtas, om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

Som utredningen anför och jag tidigare framhållit medför den tekniska utvecklingen att Sverige med begränsade resurser får allt svårare att följa med i den tekniska utvecklingen och med egen produktion täcka hela den sektor som är av betydelse för det svenska försvarets behov. Det är som jag också tidigare framhållit inte tänkbart att vi med hjälp av export av krigsmateriel kan klara detta problem. Det kan därför bli nödvändigt att i framtiden inleda samarbete med företag i andra stater. I ett sådant samarbete måste samarbetspartnern komma med på ett mycket tidigt stadium. Vid samarbetsavtal mellan företag i Sverige och i andra länder om gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel bör sådan utförsel till det andra landet som föranleds av avtalet medges oavsett förhållanden som tidigare angivits som hinder för krigsmaterielexport. Dock gäller även i detta fall de tidigare angivna ovillkorliga exporthindren. Avtal av detta slag förutsätter en mycket restriktiv prövning vid val av utländsk samarbetspartner. Jag förutsätter att avtalen alltid skall underställas Kungl. Maj:t och att myndigheterna skall ha full insyn i den svenska samarbetspartners verksamhet.

Liksom f.n. bör endast statlig myndighet eller av staten auktoriserad vapenimportör godtas som köpare. Detta medför att risken för att krigsmateriel hamnar hos icke avsedd stat är kraftigt reducerad. För att ytterligare minska denna risk bör utländska köpare av svensk krigsmateriel, om det inte av särskilda skäl kan underlåtas, skriftligen förklara att materielen under de närmaste fem åren från köptillfället är avsedd för köparens eget behov.

I fråga om export av krigsmateriel till befrielseörelser vill jag i likhet med utredningen och remissinstanserna hänvisa till den grundläggande principen, vilken bl.a. fastslagits i ett av riksdagen godkänt utlåtande från statsutskottet (SU 1969:82), att ingen stat har rätt att ingripa i en annan stats inre angelägenheter. Hävdandet av denna princip är framför allt i de mindre staternas intresse. En sanktionering av export av krigsmateriel till vad som från svensk sida betraktas som befrielseörelser i etablerade stater skulle urholka principen och undergräva våra möjligheter att hävda den. Trots att neutralitet i formell mening endast föreligger i krig och inte vid inre väpnade konflikter, skulle en inblandning i sådana konflikter genom export av krigsmateriel till endera parten stå i dålig samklang med den svenska neutralitetspolitiken och med det konsekventa svenska stödet för fredlig lösning av konflikter. Därtill kommer svårigheterna att avgöra vad som skall betraktas som befrielseörelse. Principen att endast etablerade stater och av vårt land erkända regeringar eller deras ombud skall kunna uppträda som köpare bör alltså gälla generellt.

1979 års krigsmaterielexportkommitté, som hade till uppgift att göra en översyn av riktlinjerna och tillämpningen av dem, fann inte anledning att ifrågasätta de grundläggande motiven (SOU 1981:39 Svensk krigsmaterielexport). Kommittén ansåg att riktlinjerna på det hela taget fyllt sin

funktion väl och att dessa mycket väl kunde ligga till grund för tillståndsprövningen även i fortsättningen. Kommittén menade vidare att riktlinjerna liksom hittills borde tillämpas på ett restriktivt sätt samt ansåg att särskild försiktighet borde iakttas när det föreligger anledning befara att ett tilltänkt mottagarlands yttre eller inre stabilitet är i fara eller informationsunderlaget om landet är bristfälligt eller motsägelsefullt.

I den efterföljande propositionen (prop. 1981/82:196) fann föredraganden kommitténs bedömning väl motiverad och menade att riktlinjerna borde ligga till grund för tillståndsprövningen även i fortsättningen. Föredraganden anslöt sig också till kommitténs uppfattning att man ytterligare borde minska risken för att materiel som exporteras från Sverige hamnar hos icke avsedd stat genom att dels begära intyg om att materielen skall användas av den köpande statens egna försvarsstyrkor, dels slopa den femåriga giltighetstiden för intygen.

I nyssnämnda proposition tog föredraganden också upp avgränsningsfrågorna mellan materiel av utpräglat defensiv karaktär och krigsmateriel i övrigt samt framhöll att det inte är möjligt att dra någon strikt skiljelinje mellan materiel av defensiv karaktär och övrig materiel, men att de båda begreppen likväl inte kan anses vara oegentliga. Föredraganden betonade emellertid att flera faktorer måste vägas in i den totalbedömning som måste göras, bl.a. avseende köparlandets inrikespolitiska förhållanden och utrikespolitiska situation och det sätt på vilket materielen kan väntas bli använd. Utskottet hade ingen erinran häremot (UU 1981/82:26).

Enligt min mening bör riktlinjerna tillämpas på ett mera restriktivt sätt. Jag anser också att det finns skäl att förändra dessa riktlinjer i restriktiv riktning. Jag vill emellertid i denna del avvakta medborgarkommissionens resultat, som kan komma att ge ytterligare underlag för mina ställningstaganden.

7 Krav på slutanvändarintyg och deklaration om egen tillverkning samt följderna av vidareförsäljning av svensk krigsmateriel

7.1 Slutanvändarintyg m.m.

Min bedömning: Export av svenska vapen skall endast kunna ske till länder vars regeringar åtagit sig att se till att dessa vapen inte vidareexporteras. Bruket av slutanvändarintyg och s.k. deklaration om egen tillverkning byggs ut och effektiviseras.

De svenska utlandsmyndigheterna får i uppgift att ta emot slutanvändarintygen från de mottagande ländernas försvarsmyndigheter och vidarebefordra intygen till KMI.

Utredningens bedömning: De svenska utlandsmyndigheterna bör enligt fasta rutiner få uppgifter om handlingar i ärenden om exporttillstånd. Härigenom menar utredningen att utlandsmyndigheterna får underlag för bedömningar av om leveranser av materiel nått rätt mottagare (se betänkan-
det s. 91).

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrat sig i fråga om bruket av slutanvändarintyg menar *KK* att försvarsmakterna av flera skäl har behov av att göra sig av med äldre brukbar materiel och att det därför inte är rimligt att förbjuda vidareförsäljning av svensk materiel för all framtid. I stället bör regeringen på förhand, i samband med en affärsuppgörelses godkännande, göra en bedömning av för hur lång tid slutanvändarintyget skall vara i kraft beroende på den typ av krigsmateriel frågan gäller. *KK* menar också att om vidareförsäljning tillåts på särskilda villkor, mottagarlandets nationella exportregler bör ligga till grund för tredjelandsförsäljning samt erinrar om att vedertagna ursprungsregler bör tillämpas när vidareförsäljning äger rum. *FFV* tar upp frågan om export av sådana komponenter som saknar egen identitet och inte bidrar till att höja de kompletta produkternas profil. Om sådana komponenter utnyttjas i mottagarländernas egna konstruktioner, bör enligt *FFV* de berörda länderna ta ansvar för att de kompletta produkterna inte levereras till oacceptabla länder (se remissammanställningen s. 94–95).

Såvitt avser utlandsmyndigheternas roll ifrågasätter flera remissinstanser utredningens förslag medan några stödjer detta (se remissammanställningen s. 107–108).

Skälen för min bedömning: Export av svenska vapen skall endast kunna ske till länder vars regeringar åtagit sig att se till att dessa vapen inte vidareexporteras. För utförsel skall ett slutanvändarintyg utfärdat av köparlandets regering regelmässigt krävas. Genom utfärdande av detta slutanvändarintyg förpliktigar sig köparlandets regering att tillse dels att den svenska materielen endast skall disponeras av dess egen försvarsmakt, dels att materielen i fråga inte får vidareexporteras i någon form till ett tredje land utan uttryckligt tillstånd av den svenska regeringen.

Enligt den ordning som började tillämpas i och med den nu gällande lagens ikraftträdande, dvs. med ingången av år 1983, är slutanvändarintygens giltighetstid inte tidsbegränsad. Enligt min mening bör den nuvarande ordningen bestå. Jag är alltså inte beredd att ansluta mig till *KK*:s uppfattning om att intygens giltighetstid skall sättas i relation till den typ av materiel exporten gäller. Detta utesluter inte att regeringen efter särskild framställning därom kan pröva frågan om vidareförsäljning av materiel som omfattas av ett slutanvändarintyg.

Bruket av slutanvändarintyg är i många fall den väg som står till buds när det gäller att få försäkringar från mottagaren om att materielen skall användas för eget behov och inte vidareexporteras. Det är därför angeläget att bruket av intyg från mottagare av krigsmateriel byggs ut så att detta syfte nås i så stor utsträckning som möjligt.

Under år 1986 har också införts ett system med krav på användarintyg för stapelvaror som krut och sprängämnen, s.k. deklaration om egen tillverkning. För utförsel av sådan materiel krävs sålunda att en tillverkare av t.ex. ammunition i godkänt mottagarland skriftligt deklarerar att krutet eller sprängämnena skall användas i den egna tillverkningen och inte vidareexporteras utan väsentlig bearbetning.

För export av komponenter som utgör reservdelar till tidigare levererad materiel krävs regelmässigt slutanvändarintyg. Också i fråga om komponenter som skall ingå i en slutprodukt som skall tillverkas av mottagaren krävs i

stor utsträckning slutanvändarintyg från mottagaren av den slutliga produkten. Om detta inte är möjligt, t.ex. beroende på att komponenterna saknar egen identitet eller utgörs av utbytbara standarddelar och avses ingå i en tillverkares egen produktion, kan slutanvändarintyg inte erhållas. Det är emellertid lika angeläget här som i fråga om krut och sprängämnen att få försäkran från tillverkaren om att vidareexport av komponenterna ej skall ske. Därför har inom utrikesdepartementets handelsavdelning utarbetats ett användarintyg, en s.k. deklaration om egen tillverkning, enligt vilken mottagaren av komponenterna skall deklarera att dessa skall ingå som integrerade delar i egna produkter och att komponenterna inte har någon effekt på slutprodukternas ursprung samt att komponenterna inte skall vidareexporteras i sig.

Jag delar utredningens mening att de svenska utlandsmyndigheterna bör medverka i strävandena att förbättra utförselkontrollen. Detta bör enligt min mening ske på det sättet att utlandsmyndigheterna fortsättningsvis anges som mottagare av slutanvändarintygen och att dessa myndigheter vidarebefordrar intygen till KMI. Genom en sådan ordning kan missbruk av intygen förhindras.

Som jag tidigare omnämnt skall köparen i ett slutanvändarintyg intyga att materielen skall användas av den egna försvarsmakten och inte vidareexporteras. Enligt min mening bör slutanvändarintygen kompletteras så att köparen också förbinder sig att på begäran bekräfta mottagandet av den materiel som omfattas av intyget. Detta kan ske antingen på det sättet att till slutanvändarintyget fogas ett särskilt mottagningsbevis eller att överenskomelse nås med mottagaren om att till denne översända kopia av utfärdat utförselbevis för påteckning om mottagandet. Också här bör den svenska utlandsmyndigheten på platsen ombesörja kontakten med köparen och vidarebefordra bekräftelsen om mottagandet till KMI.

Jag skall senare i avsnitt 15.2 behandla frågan om att ett tillstånd till utförsel bör kunna förenas med en skyldighet för exportör att inge handling om att viss leverans nått avsedd mottagare.

7.2 Följderna av vidareförsäljning av svensk krigsmateriel, m.m.

Min bedömning: Tillämpningen av kraven på slutanvändarintyg och deklaration om egen tillverkning bygger på ett förtroende för myndigheter och tillverkare i mottagarländerna. Om en köpare sviker ett sådant förtroende, skall detta påverka hans möjligheter att få nya leveranser från Sverige. Principen skall vara att ett land vars regering tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk materiel inte längre skall få komma i fråga för export av krigsmateriel från Sverige.

Utredningens bedömning: Om en köpare sviker ett förtroende skall detta påverka hans möjligheter att få nya leveranser från Sverige (se betänkandet s. 84-85).

Remissinstanserna: *Folkpartiets Kvinnoförbund* menar att regeringen bör avbryta exporten vid otillåten vidareförsäljning, alternativt dra in tillverkningsstillståndet. *Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund* anser att det klarare bör utsägas att en köpare, som i strid med slutanvändarintyg sålt svensk materiel vidare, inte i fortsättningen får köpa vapen från Sverige. Samma uppfattning redovisar *Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund*. *Centerns Ungdomsförbund* menar att all export till länder varifrån det förekommer vidareexport i strid med slutanvändarintyg omedelbart skall stoppas (se remissammanställningen s. 94–95).

Skälen för min bedömning: Med den restriktiva syn på valet av mottagarländer som den svenska politiken står för är det självfallet en viktig del i prövningen av utförselärenden att regeringen kan få försäkringar om att materielen inte når länder den inte är avsedd för. Tillämpningen av kraven på slutanvändarintyg och på deklaration om egen tillverkning bygger på ett förtroende för myndigheter och tillverkare i mottagarländerna. För att minska risken för oklarheter och missförstånd i förhållande till andra stater kan det vara lämpligt att från fall till fall ingå bilaterala överenskommelser, s.k. Memorandum of Understanding (MOU) med regeringarna i de länder, till vilka vi har en krigsmaterielexport av viss omfattning, i syfte att klargöra tillämpningen av de svenska krigsmaterielexportbestämmelserna.

Om det skulle visa sig att en mottagare sviker förtroendet och vidareexporterar i strid med gjorda åtaganden, skall detta påverka dennes möjligheter att i fortsättningen få köpa krigsmateriel från Sverige. Principen skall därvid vara att ett land vars regering tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk materiel inte längre skall få komma i fråga för export av krigsmateriel från Sverige.

8 Behovet av skärpt kontroll av krigsmateriel-exporten och effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad m.m.

Den svenska krigsmaterielindustrin är underkastad reglering och kontroll i flera hänseenden. Sålunda fordras enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. regeringens tillstånd dels för tillverkning av krigsmateriel, dels i vissa fall för försäljning och förmedling av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel. Kontrollen motiveras av utrikespolitiska skäl och av statsmakternas intresse av att kunna styra den inhemiska tillverkningen av krigsmateriel. Kontrollen har också betydelse för enskilds säkerhet och egendom. Lagen kompletteras med föreskrifter i förordningen (1983:1036) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

Statliga myndigheter omfattas inte av denna kontroll.

Det grundläggande förbudet mot krigsmaterielexport återfinns, som tidigare sagts, i lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. Som också redovisats tidigare infördes genom lagen dels förbud för tillverkare av krigsmateriel att utan tillstånd av regeringen upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka sådan materiel, dels förbud att utan

regeringens tillstånd bedriva militärt inriktad utbildning av utländska medborgare inom riket. Tillämpningsföreskrifter till lagen finns i förordningen (1982:1062) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Den som har fått regeringens tillstånd till tillverkning eller försäljning av krigsmateriel m.m står under kontroll av KMI. Någon motsvarande funktion för KMI finns inte när det gäller export av krigsmateriel. I exportsammanhang fungerar KMI som ett beredningsorgan – en handläggande enhet – inom regeringskansliet.

Uppgiften att kontrollera att någon olovlig verksamhet inte äger rum och att utreda misstankar om överträdelser av bestämmelserna åvilar polis- och åklagarmyndigheterna samt när det gäller kontrollen över gränserna, tullmyndigheterna. Däremot menar jag att det bör vara en följd av tillståndsgivningen att regeringen kan få uppgifter om att givna tillstånd följs upp på det sätt som varit förutsatt vid tillståndsgivningen.

De svenska reglerna för kontroll av krigsmaterielexporten tillgodoser enligt utredningens mening redan nu högt ställda krav. Utredningen har dock funnit att reglerna på vissa områden behöver kompletteras och kontrollen skärpas. Utredningens överväganden har lett fram till förslag om reglering vad avser bl.a. marknadsföring, utlandssamarbete och kunskapsöverföring liksom förslag till förbättrad kontroll av bestämmelsernas efterlevnad.

Det stora flertalet remissinstanser ställer sig bakom eller lämnar utan erinran utredningens överväganden och förslag. Några remissinstanser, däribland *FFV*, menar att en utökning av exportkontrollen inte får resultera i en byråkrati som inte leder till målet utan enbart försvårar industrins vällovliga ansträngningar. *Försvarsindustriföreningen*, till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, anser att nu gällande regler är tillräckliga och betonar att den oro som för närvarande finns i debatten om vapenexporten inte får påverka regelsystemet på ett sådant sätt att den svenska försvarsindustrin försvagas. *Arbetsgivarföreningen SFO* anmäler likartade synpunkter.

RRV menar att samhällets kontroll bör övergå till att främst värdera företagets system för internkontroll och anser att ett genomförande av utredningens förslag inte kommer att förbättra tillförlitligheten i statens kontroll av krigsmaterielexporten i någon mera väsentlig grad.

Några remissinstanser, däribland *kammarrätten i Stockholm*, anser att förslagen bör utredas ytterligare. Enligt kammarrättens mening bör det därvid undersökas om de regleringar av förbudskaraktär som betänkanudet innehåller låter sig förenas med den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (se remissammanställningen s. 96–98).

För egen del vill jag säga följande.

Export av krigsmateriel berör vitala säkerhetspolitiska intressen. Som utredningens kartläggning visar har krigsmaterielindustrins internationella engagemang ökat under senare tid. Det är självfallet av stor vikt att detta engagemang står i överensstämmelse med de intentioner som ligger bakom riksdagens riktlinjer för export av krigsmateriel.

Utredningens kartläggning har visat på att reglerna på vissa områden behöver kompletteras eller skärpas.

Som jag har betonat inledningsvis är det av stor vikt att exportfrågor handhas med största noggrannhet, inte minst från industrins sida, och att statsmakterna kan ha förtroende för att de berörda företagen verkar inom de ramar som lagstiftaren har ställt upp. Ett handlande i strid med bestämmelserna riskerar att försvaga vårt lands internationella anseende.

Jag menar att företagen inom krigsmaterielindustrin mot bakgrund av sin funktion som huvudsaklig försörjare av materiel till den svenska försvarsmakten har ett samhällsansvar som innebär att de själva genom effektiva medel måste se till att det inte sker någon olovlig utförsel eller annat åsidosättande av reglerna. Samtidigt måste statsmakterna tillhandahålla ett effektivt kontrollsystem som kan gripa in och motverka överträdelser av bestämmelserna.

De senaste årens händelser på krigsmaterielområdet har visat att kontrollen av bestämmelsernas efterlevnad inte har varit tillräcklig. Det är därför nödvändigt att kontrollen byggs ut och förstärks på flera plan.

Innan jag går in på de olika förslagen, vill jag ta upp vad kammarrätten i Stockholm berört, nämligen huruvida sådana bestämmelser av förbudskarakter, som här är i fråga, låter sig förenas med den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Frågan huruvida viss svensk lagstiftning står i överensstämmelse med nämnda konvention har under senare år i takt med den rättstillämpning som kommit till uttryck hos den europeiska domstolen varit föremål för diskussion. En fråga som har varit aktuell rör huruvida enskilda civila rättigheter eller skyldigheter åsidosatts genom avsaknad av rätten att få dessa prövade i opartisk och offentlig rättegång och inför oavhängig och opartisk domstol (jfr art. 6 i konventionen).

I syfte att säkerställa att vår lagstiftning generellt motsvarar konventionens krav på tillgång till domstolsprövning, har regeringen, efter lagrådets granskning, lagt fram ett förslag till lag om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut (prop. 1987/88:69). Enligt förslaget skall beslut, som regeringen och andra myndigheter meddelar i förvaltningsärenden och som inte kan komma under någon annan domstols prövning, kunna överprövas av regeringsrätten, om beslutet rör tillämpningen av föreskrifter om förhållanden som avses i 8 kap. 2 eller 3 § regeringsformen, dvs. civilrättsliga och "betungande" offentligrättsliga föreskrifter. Genom att bestämma tillämpningsområdet för en ny möjlighet till rättsprövning på detta sätt, täcker man med bred marginal det som rimligen kan omfattas av konventionens krav på tillgång till domstolsprövning.

Som chefen för justitiedepartementet har uttalat i nyssnämnda proposition, bör emellertid vissa beslut tas undan från det nya prövningsinstitutet. Det gäller bl.a. beslut om tillverkning och utförsel av krigsmateriel. Dessa beslut har inslag av sådana utrikes- och säkerhetspolitiska bedömningar som en domstol inte lämpligen bör göra och kan – med undantag för beslut om återkallelse av tillstånd enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., dvs. tillstånd att tillverka krigsmateriel och tillstånd att försälja eller förmedla sådan materiel, m.m. – knappast omfattas av konventionens krav på tillgång till domstolsprövning.

Samma synpunkter gör sig enligt min mening gällande beträffande beslut enligt de nya regler av förbudskaraktär som jag ämnar föreslå i det följande. Också dessa beslut bör därför innefattas i undantagen från tillämpningsområdet för en ny lag om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Som jag skall återkomma till i det följande (avsnitt 15.4) bör i den nya lagen tas in en bestämmelse om återkallelse av utförseltillstånd, vilken bestämmelse inte har någon motsvarighet i nu gällande lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. *Lagrådet* har i denna del anfört (s. 134–135) att det förefaller motiverat att rättsprövningsmöjligheten enligt den föreslagna lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut får omfatta beslut om återkallelse av utförseltillstånd.

Enligt min mening kan man knappast hävda att dessa beslut skulle omfattas av europakonventionens krav på tillgång till domstolsprövning. Inte heller i övrigt kan jag finna att det är ändamålsenligt med domstolsprövning i frågor om återkallelse av utförseltillstånd. Även ett sådant beslut kan ha inslag av sådana utrikes- och säkerhetspolitiska bedömningar som en domstol inte lämpligen bör göra. Enligt min mening bör därför även beslut om återkallelse av ett utförseltillstånd innefattas i undantagen från tillämpningsområdet för lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

9 Ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Den nuvarande lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. reglerar utförsel från riket av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse till utlandet av tillverkningsrätt avseende krigsmateriel samt inom riket anordnad militärt inriktad utbildning av utländska medborgare. Gemensamt för de angivna verksamheterna är att det fordras tillstånd innan de får genomföras, såvitt inte annat följer av lagen eller annan författning.

Dessa grundregler bör överföras till den nya lagen. I fråga om förbudet att utan tillstånd upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel kommer jag vidare i det följande att lägga fram förslag om en utvidgning av detta förbud. När det gäller förbudet att inom riket anordna militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare kommer jag att föreslå vissa justeringar jämfört med nuvarande reglering. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen (avsnitt 22).

10 Marknadsföring av krigsmateriel

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka krigsmateriel eller att försälja eller förmedla krigsmateriel m.m., liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet, skall vara skyldig att i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser.

2. lämna underrättelse till regeringen innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket eller om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka sådan materiel.

3. lämna underrättelse till regeringen innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

Regeringen får dels meddela föreskrifter om undantag från redovisnings- och underrättelseskyldighet som nyss sagts, dels i det enskilda fallet medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket och om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka sådan materiel samt att avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket och om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka sådan materiel.

Utredningens förslag: Tillståndshavare och statliga myndigheter skall vara skyldiga att lämna en redovisning av sin planerade marknadsföring utom riket. Regeringen får förbjuda att anbud lämnas, avtal ingås eller liknande åtgärder som syftar till att försäljning skall komma till stånd vidtas (se betänkandet s. 93-94).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. *Svea hovrätt* anser att förslaget bör övervägas vidare, varvid särskilt måste beaktas frågan i vad mån den diskussion mellan KMI och företagen på grundval av den redovisning som utredningen förutsätter och KMIs förhandsgranskning av redovisningen kan komma i strid med den grundlagsfästa yttrande- och tryckfriheten. *Kammarrätten i Stockholm* menar att förslaget behöver preciseras. Flera remissinstanser betonar att industrin redan i dag håller KMI underrättad om planerade marknadsföringsaktiviteter och menar bl.a. att en formalisering är onödig och skapar byråkrati. Bl.a. *Försvarsindustriföreningen*, *Arbetsgivarföreningen SFO* och *Stockholms Handelskammare* framhåller att det ligger i företagets eget intresse att inte satsa resurser på marknadsföring i länder dit de inte kan förväntas få exporttillstånd. *Företagens Uppgiftslämnardelegation*, liksom *Svenska Arbetsgivarföreningen* och *Sveriges Industriförbund*, avstyrker förslaget såvitt avser uppgiftsskyldighet om planerad marknadsföring. Som skäl härför anförts dels svårigheten att avgränsa frågan om vad som är att anse som planer för marknadsföring, dels att ett sådant åliggande får anses tveksamt från konstitutionell synpunkt i det att det leder till att företagen skall överlämna brev och annat material som visar marknadsföringsåtgärder. En sådan ordning skulle strida mot regeringsformens hinder mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse. Dessa remissinstanser menar också att uppgifter om marknadsföring som berör utländska kontakter kommer att innebära att de utländska företagen väljer andra

partner än de svenska. Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund understryker också att det är orimligt att företagen i ett tidigt och ofta känsligt skede skall tvingas lämna uppgifter om sin långsiktiga inriktning och framhåller att uppgifterna utgör kommersiella hemligheter. Några remissinstanser framhåller betydelsen av att företagens medverkan i utställningar och liknande aktiviteter inte begränsas. *Moderata Ungdomsförbundet* motsätter sig förslaget och föreslår att regeringen årligen publicerar en lista över tillåtna länder resp. tillåten typ av materiel (se remissammanställningen s. 109–113).

Skälen för mitt förslag: Som utredningen framhåller är marknadsföring ett omfattande begrepp. Enligt vedertagen uppfattning ligger däri att det skall vara fråga om åtgärder som syftar till att främja avsättning av bl.a. varor och tjänster. Hit hör framställningar och andra handlingar som vänder sig till allmänheten eller en viss grupp av intressenter. Termen täcker också åtgärder som är inriktade på enskilda.

Den svenska krigsmaterielindustrins marknadsföring utomlands sker huvudsakligen med företagens resurser i Sverige. Marknadsavdelningen eller motsvarande funktion inom företagen demonstrerar materielen, utarbetar offerter och förhandlar. De agenter som företagen i varierande utsträckning använder sig av verkar i första hand genom att analysera marknaden och förmedla kontakter mellan utländska köpare och den svenska marknadsavdelningen. Några företag använder egna eller samägda utlandsbolag som arbetar på liknande sätt som agenterna. De flesta utlandsbolagen, som de svenska företagen äger eller har intressen i, förfogar över mycket begränsade personella resurser – oftast en eller ett par anställda. Med undantag för några av intressebolagen sker utarbetandet av offerter och förhandlingar med olika köpare även i dessa fall i regi av företagens marknadsorganisation i Sverige.

Företagen underrättar i stor utsträckning KMI om planerade marknadsföringsaktiviteter och inhämtar ofta KMI:s synpunkter bl.a. i fråga om metoder för marknadsföringen och valet av länder.

Det har emellertid i några fall förekommit att företag har gått längre i sin marknadsföring i vissa länder än som från allmänna synpunkter kan accepteras. Det har t.o.m. förekommit att avtal om leveranser har ingåtts och att förskott har uppburits. När företaget i fråga senare har fått avslag på en begäran om exporttillstånd, har problem uppkommit.

En sådan icke önskvärd marknadsföring kan skapa problem även i förhållandet mellan Sverige och köparlandet. Den riskerar också att försvåra exporten för svenska företag som verkar inom andra branscher i landet i fråga.

Nuvarande ordning, nämligen att industrin på frivillig basis underrättar KMI om planerade marknadsföringsåtgärder bör, enligt min mening formaliseras i viss utsträckning. Mot bakgrund av vad som förevarit på krigsmaterielexportområdet under senare år, måste det ligga i statsmakternas intresse att ha ökad kännedom om industrins marknadsföring i utlandet och om åtgärder som planeras i fråga om utbudande av krigsmateriel och kunnande samt att i vissa avseenden ha möjlighet att ingripa på ett tidigare stadium än vad som för närvarande är fallet. Som jag ser det måste det också ligga i

företagens eget intresse att hålla tillståndsgivande myndigheter underrättade om sin verksamhet på utländska marknader. Detta inte minst för att undvika investeringar i marknadsföring i länder till vilka exporttillstånd eller annat tillstånd enligt lagen inte kan komma att medges.

Utredningen har övervägt frågan om att införa en tillståndsprövning i fråga om marknadsföring av krigsmateriel, men avvisat denna tanke bl.a. därför att en sådan ordning skulle leda till en administrativ ordning som i onödan skulle tynga utförselkontrollen. Dessutom skulle det finnas risk för att ett tillstånd till marknadsföring av både köpare och säljare skulle uppfattas som ett bindande förhandsbesked. Jag är ense med utredningen i denna uppfattning.

Att, såsom Moderata Ungdomsförbundet föreslår, ärligen publicera en lista över tillåtna länder och vilken typ av materiel som skulle kunna marknadsföras i vissa angivna länder är inte heller en framkomlig väg. En offentlig redovisning av en lista över länder där marknadsföring av krigsmateriel skulle få ske, skulle enligt min mening kunna få negativa utrikespolitiska konsekvenser. Det vore enligt min mening olämpligt att t.ex. på så sätt offentligt utesluta länder som vi har goda förbindelser med, men som på grund av sitt geografiska läge inte skulle kunna godtas som mottagare av svensk krigsmateriel. Inte heller låter det sig göra att i förväg ange i vilka länder marknadsföring av viss materiel bör tillåtas. En sådan prövning måste, liksom i fråga om prövningen av ett utförselärende, vara resultatet av en totalbedömning där olika omständigheter måste vägas in, bl. a. köparlandets inrikes förhållanden och utrikespolitiska situation samt det sätt på vilket materielen kan väntas bli använd.

Jag förordar i stället att de berörda företagen, liksom statliga myndigheter som bedriver verksamhet inom krigsmaterielområdet, skall vara skyldiga att lämna viss redovisning och vissa underrättelser till regeringen i fråga om sin marknadsföring utomlands, och att regeringen ges möjlighet att i enskilda fall förbjuda att vissa åtgärder kommer till stånd.

Utredningen har föreslagit att de berörda företagen och myndigheterna skall vara skyldiga att, enligt de närmare bestämmelser som regeringen meddelar, lämna en redovisning redan av planeringen av sin marknadsföring av krigsmateriel utom riket. Enligt utredningens mening bör en sådan redovisning omfatta inriktningen av marknadsföringen, ländervalet, avsedda medel för marknadsföringen samt presumtiv köpare och där detta är möjligt, planerade kontakter.

Enligt min mening är det angeläget att redan i lagen precisera i vilka hänseenden uppgifter om marknadsföringen skall lämnas. Jag menar också att sådana uppgifter inte skall krävas i vidare mån än vad som är nödvändigt med hänsyn till regleringens syfte. Jag anser sålunda till en början att en generell redovisningsskyldighet bör omfatta i vilka länder marknadsföring av krigsmateriel de facto bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser. Genom en sådan precisering ges regeringen en bild av industrins verksamhet på utländska marknader, samtidigt som det blir obehövligt att i detta hänseende inhämta uppgifter om medel för marknadsföringen. Vidare bör skyldighet föreligga att i god tid underrätta regeringen innan anbud avses lämnas om

försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet samt om upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka sådan materiel. Samma bör gälla innan avtal avses ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet.

Redovisnings- och underrättelseskyldigheten bör åvila dels tillståndshavare enligt 2 och 3 §§ lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., dvs. den som har regeringens tillstånd att tillverka krigsmateriel eller att t.ex. försälja sådan materiel, uppfinning avseende krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel, dels svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet.

En förutsättning för att sådan skyldighet skall åligga tillståndshavare och statliga myndigheter som nyss sagts är naturligtvis att företaget eller myndigheten exporterar materiel eller kunnande. Detta innebär att tillståndshavare som t.ex. endast tillverkar materiel för det svenska försvarets behov inte omfattas av skyldigheten.

I vissa fall synes det inte meningsfullt att ålägga tillståndshavare ifrågavarande redovisnings- och underrättelseskyldighet. Jag tänker närmast på sådana tillståndshavare som exporterar i ringa omfattning, t.ex. enskild person som har tillstånd att ladda ammunition för försäljning och då fråga är om rutinartade avtalsslut, t.ex. rörande vissa reservdelsleveranser eller komponentleveranser. Regeringen bör därför ha befogenhet att dels meddela föreskrifter om undantag från redovisnings- och underrättelseskyldigheten, dels i enskilda fall medge undantag från sådan skyldighet, om redovisningen eller underrättelserna inte skulle tjäna avsett syfte.

Som framgår av vad jag tidigare sagt kan försäljningsansträngningar riktade mot länder som inte skulle kunna godkännas som mottagare av svensk materiel, skapa problem i Sveriges utrikes relationer och leda till störningar i exportarbetet för svenska företag som verkar inom andra branscher i dessa länder. Om regeringen finner att marknadsföringen riktar sig till ett land som inte skulle kunna godtas som mottagare av viss materiel, bör regeringen därför ha möjlighet att gripa in i det enskilda fallet och förbjuda att visst anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket eller om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka sådan materiel. Av samma skäl bör regeringen kunna förbjuda att ett visst avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av materiel till någon utom riket och om upplåtelse eller överlåtelse av en tillverkningsrätt till någon i utlandet.

Ett sådant förbud innebär självfallet också ett förbud att uppdra åt någon annan att lämna ett anbud eller teckna ett avtal.

Några remissinstanser ifrågasätter om en skyldighet att lämna uppgifter om marknadsföring går att förena med regeringsformens bestämmelser om skydd mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse. Från berörd industri har understrukits kravet på behovet av sekretess för uppgifter rörande marknadsföringen. Flera har också uttryckt farhågor för att ett uppgiftslämnande rörande kommersiella hemligheter skulle kunna skada förtroendet för svenska företag som affärspartner till utländska företag.

Jag vill härtill säga följande.

Den ordning jag nyss förordat innebär att företag och andra som

exporterar krigsmateriel eller kunnande åläggs skyldighet att lämna redovisning och vissa underrättelser i fråga om sin marknadsföring i utlandet. Den omständigheten att sådana uppgifter kan finnas också i brev eller annan korrespondens med t.ex. ett utländskt företag utgör enligt min mening inte ett åsidosättande av den enskildes skydd mot undersökning av brev eller annan förtrolig information.

De uppgifter som jag menar skall lämnas rör enskildas affärs- och driftförhållanden. Sådana uppgifter lämnar flertalet exportörer redan i dag dels inom ramen för den tillsyn som KMI utövar med stöd av lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., dels inom ramen för ett enskilt tillståndsärende. Uppgifter om marknadsföring skiljer sig i sekretesshänseende inte från andra uppgifter som rör kommersiella förhållanden. För sådana uppgifter gäller sekretess enligt 8 kap. 6 § sekretesslagen (1980:100) och 2 § sekretessförordningen (1980:657), om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs. Om uppgifterna angår bl.a. Sveriges förhållande till annan stat eller i övrigt rör annan stat, gäller bestämmelserna om utrikessekretess i 2 kap. 1 § sekretesslagen. I vissa fall är också bestämmelserna om försvarssekretess enligt 2 kap. 2 § sekretesslagen tillämpliga.

När det gäller farhågorna för att uppgifter m.m. som hänför sig till marknadsföring kan komma att skada förtroendet för svenska företag som leverantörer av krigsmateriel m.m., vill jag erinra om att de allra flesta exportörer redan i dag håller KMI underrättad om sin marknadsföring. Den omständigheten att denna ordning i viss omfattning formaliseras, menar jag inte skall leda till att utländska parter mister förtroendet för svensk industri. Flera länder, bl.a. i Västeuropa, har för övrigt redan i dag regler om marknadsföring av krigsmateriel.

Vad härefter angår den fråga som Svea hovrätt aktualiserar, nämligen huruvida en sådan diskussion mellan KMI och den berörda industrin om inriktningen av och innehållet i marknadsföringen som utredningen förutsätter skall äga rum på grundval av en redovisning om planerad marknadsföring, kan komma i strid med de grundlagsfästa yttrande- och tryckfriheterna, vill jag säga följande.

Utredningens förslag i denna del innebär att uppgifterna bör ligga till grund för en diskussion mellan företagen och KMI om inriktningen av marknadsföringen. Diskussionen bör enligt utredningen omfatta inte bara valet av länder, utan även innehållet i marknadsföringen, t. ex. valet av medel och omfattningen av kontaktarbetet i de olika länderna.

Mitt förslag innebär emellertid en precisering av vilka uppgifter och underrättelser som de berörda företagen och myndigheterna bör lämna och undanröjer, enligt min mening, den tveksamhet som hovrätten i denna del givit uttryck åt. Den skyldighet för företagen och myndigheterna att lämna redovisning om sin marknadsföring resp. underrättelser i vissa avseenden som jag förordar kan inte innebära någon inskränkning i deras grundlagsfästa frihet att utan föregående granskning av något allmänt organ framställa och sprida tryckta skrifter. Inte heller innebär den någon inskränkning i den av regeringsformen skyddade yttrandefriheten.

Redovisningen liksom underrättelserna bör tas om hand av KMI som har

att i sedvanlig ordning svara för beredningen av ärenden av beskaffenhet att komma under regeringens prövning. Om regeringen därvid finner att en viss åtgärd, t.ex. lämnande av ett anbud bör förbjudas, skall beslut härom fattas och tillställas den uppgiftsskyldige. Inspektionen har således inte någon beslutsbefogenhet i dessa frågor. Däremot måste det vara en uppgift för inspektionen att vid kontakt med företaget eller myndigheten i fråga kunna lämna upplysningar om huruvida visst land för närvarande godtas som mottagare av krigsmateriel.

Jag vill understryka att den omständigheten att viss underrättelse om planerad marknadsföringsåtgärd, t.ex. om lämnande av anbud, inte lett till förbud inte får tas till intäkt för att regeringen senare kommer att bevilja tillstånd till utförsel av ifrågavarande materiel eller till upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

11 Kunskapsöverföring

11.1 Förbud att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel

Mitt förslag: Nuvarande förbud för tillverkare av krigsmateriel att utan regeringens tillstånd upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel utvidgas. Sålunda skall avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel inte få ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här i riket.

Utredningens förslag: Förbudet utvidgas till att gälla envar (se betänkandet s. 99-101).

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser som yttrat sig i denna fråga, tillstyrker förslaget. *Stockholms Handelskammare* anser dock att en utvidgning av förbudet endast bör ta sikte på att förhindra transaktioner som syftar till att kringgå exportbestämmelserna (se remissammanställningen s. 117).

Skälen för mitt förslag: Upplåtelse eller överlåtelse av en tillverkningsrätt (licens) innebär att en licenshavare mot eller utan vederlag upplåter eller överlåter antingen en rättighet inom det industriella rättsskyddets område och/eller vetande, know-how. Objektet för en licens kan således utgöras exempelvis av såväl immaterialrättsligt skyddade rättigheter som driftserfarenheter som saknar egentligt rättsskydd.

Med rätt att tillverka krigsmateriel avses det medgivande som genom ett avtal lämnas en motpart att utnyttja viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtarens tillhandahållna tekniska underlag, såsom ritningar, beskrivningar o.d. tillverka viss krigsmateriel.

Enligt nu gällande bestämmelser är förbudet mot att utan regeringens tillstånd upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel

begränsat till att avse tillverkare av krigsmateriel. Lagen förbjuder således inte andra, t.ex. ett handelsföretag eller en enskild som innehar eller har förvärvat en tillverkningsrätt att upplåta eller överlåta denna till någon utom riket.

I motiven till den nuvarande regleringen av upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel anförde föredraganden i fråga om begränsningen av förbudet, att verkligheten visat att den upplåtelse eller överlåtelse som oftast förekom och som framstod som angelägen att reglera skedde från dem som själva tillverkar krigsmateriel. Mot bakgrund av att tillverkningen vid sådana företag – med undantag för statliga myndigheter – är reglerad genom den kontroll som bedrivs med stöd av bestämmelserna om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, fanns det enligt föredragandens mening inte något behov av att knyta den obligatoriska tillståndsprövningen till andra än dem som tillverkar krigsmateriel. Föredraganden erinrade också om ett par närliggande bestämmelser som befäste denna uppfattning, nämligen dels de regler som avser regeringens kontroll över tillhandahållande av uppfinning avseende krigsmateriel o.d. och som numera utövas med stöd av lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., dels de regler som med stöd av lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar tillförsäkrar staten inflytande i fråga om rätten till sådana uppfinningar (se prop. 1981/82:196).

Den omständigheten att företagens internationella engagemang, även när det gäller licensgivning, ökat under senare år utgör enligt min mening skäl för att nu komplettera förbudet så att det omfattar upplåtelse och överlåtelse av rätten att tillverka krigsmateriel utom riket även i regi av den som inte själv tillverkar sådan materiel. Härigenom elimineras också risken för ett kringgående av nu gällande bestämmelser. Jag förordar därför att förbudet att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel skall vidgas. Förbudet bör enligt min mening utformas så att avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel inte får ingås utan tillstånd av regeringen. Som *lagrådet* anförts bör förbudet avse avtal, som ingås här i riket eller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här i riket (s. 132–133).

11.2 Förbud att ingå avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel m.m.

Mitt förslag: Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Utredningen har tagit upp vissa frågor rörande teknisk rådgivning och annat konsultarbete samt konstaterat att flera svenska företag säljer ett kunnande som inte omfattas av gällande bestämmelser. Det kan t. ex. vara

fråga om att utveckla system av olika slag som kan användas inom försvarsmakten. Utredningen menar att en komplettering av reglerna till att omfatta denna sannolikt växande form av teknologiöverföring skulle göra lagstiftningen heltäckande, men anser att praktiska skäl talar mot en reglering. Utredningen pekar på att företagen själva i stor utsträckning konsulterar berörda myndigheter, bl. a. KMI, och anser att det även i fortsättningen bör vara tillräckligt med sådana frivilliga konsultationer (se betänkandet s. 100-101).

Remissinstanserna har i allmänhet inte kommenterat utredningens bedömningar i denna del. *FFV* instämmer dock tillfullo beträffande vikten av att teknisk rådgivning och annat konsultarbete inte hindras genom nya regler.

Skälen för mitt förslag: Den växande internationaliseringen inom det tekniska området berör med nödvändighet också det militära området. Som jag har framhållit tidigare är det av vikt att den svenska krigsmaterielindustrin kan hålla en hög teknisk nivå. Utbyte av kunnande främjar bibehållandet och utvecklandet av teknisk kompetens. Samtidigt får utgångspunkten för den svenska krigsmaterieltillverkningen, nämligen att denna skall vara anpassad till det svenska försvarets behov, inte ifrågasättas. Denna syn står i överensstämmelse med de försvarspolitiska beslut som fattats. En tillverkning av krigsmateriel i Sverige enbart för den utländska marknaden skulle inte vara förenlig med vare sig vår utrikes- och neutralitetspolitik eller vår försvarspolitik.

Som utredningen framhåller täcker nuvarande regler inte alla former av överföring av tekniskt kunnande inom krigsmaterielområdet. En form av kunskapsöverföring som emellertid ligger nära nu gällande regler om förbud mot kunskapsöverföring och som i vissa fall torde kunna inpassas i förbudet att överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel är överföring av kunnande efter beställning eller uppdrag av någon utom riket att utveckla viss krigsmateriel för dennes räkning. Samma är förhållandet i fråga om utveckling av en metod för framställning av sådan krigsmateriel avsedd att inpassas i den utländske kundens egen produktion. Det är enligt min mening lika angeläget i dessa fall som i fråga om kunskapsöverföring genom t.ex. licensupplåtelse att en prövning kan ske beträffande omständigheter som bl. a. mottagarland och mottagarens möjligheter till export av materiel tillverkad i enlighet med tillhandahållna tekniska underlag o.d.

Det finns enligt min mening skäl att i särskild ordning kontrollera nyssnämnda verksamhet. Jag menar nämligen att sådan verksamhet inte bör äga rum om den inte också främjar den tekniska utveckling som kan nyttiggöras för vår försvarskraft. Detta hänger samman med den syn jag nys redovisat, nämligen att utgångspunkten för den svenska krigsmaterielindustrin måste vara att denna skall vara anpassad till det svenska försvarets behov.

Jag förordar således att avtal med någon i utlandet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel inte får ingås, om inte regeringen lämnat tillstånd till det. Som *lagrådet* anført bör förbudet gälla avtal som ingås här i riket samt avtal som ingås utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här (s. 133).

Prövningen av ett tillståndsärende bör i enlighet med vad jag nyss sagt omfatta sådana omständigheter som mottagarland, uppdragets betydelse för bibehållande av svensk kompetens inom området, möjligheter för det svenska försvaret att i övrigt nyttiggöra resultatet av uppdraget samt vad parterna har avsett i fråga om uppdragsgivarens eller beställarens nyttjande av kunskapen.

11.3 Förbud att ingå avtal om ändring av eller tillägg till ingångna avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt

Mitt förslag: Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag, dock att utredningens lagförslag inte preciserar vilka ändringar eller tillägg till tidigare ingångna avtal som bör komma under regeringens prövning (se betänkandet s. 99-101).

Remissinstanserna: De remissinstanser som kommenterat förslaget godtar detta. Några menar dock att utredningens lagförslag behöver preciseras (se remissammanställningen s. 117).

Skälen för mitt förslag: Vid prövningen av en ansökan om tillstånd till upplåtelse eller överlåtelse av en tillverkningsrätt används samma bedömningssätt som gäller för export av krigsmateriel. Eftersom det är fråga om att starta en tillverkning utom riket läggs särskild vikt vid vad parterna preliminärt har kommit överens om i fråga om bl.a. rätten till export av licenstillverkad materiel, möjlighet till vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av en tillverkningsrätt, avtalets giltighetstid samt bestämmelser om sekretess. Med sistnämnda bestämmelser förstås klausuler om rätt att tillhandahålla handlingar såsom arbetsbeskrivningar o.d. till tredje man. Tillstånd villkoras regelmässigt av att varje ändring i de avtalsvillkor som angivits vara av betydelse för tillståndet skall underställas regeringen för tillståndsprövning.

För närvarande finns det omkring 60 licensupplåtelser ingångna före år 1983, dvs. innan förbudet mot ifrågavarande kunskapsöverföring trädde i kraft, och som därmed inte har underkastats regeringens prövning. I den mån

dessa äldre avtal avses bli föremål för ändring eller tillägg som påverkar föremålet för licensen, måste den tillverkningsrätt som därigenom uppkommer emellertid redan i dag vara villkorad av regeringens tillstånd.

Av den skärpning av kontrollen i fråga om krigsmaterielexporten som jag menar skall komma till stånd följer logiskt också en ökad motsvarande kontroll över upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätter. Jag menar därför att varje sådan ändring av eller tillägg till tidigare ingånget avtal som i enlighet med vad jag nyss sagt har betydelse för prövningen av ett tillståndsärende bör göras till föremål för särskild tillståndsprövning, även om ändringen eller tillägget i sig inte innebär att en ny tillverkningsrätt konstitueras.

Jag förordar därför att avtal om tillägg till eller ändring av ingångna avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att tillverka krigsmateriel utom riket inte får ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser den materiel som får tillverkas, rätt att vidareupplåta eller, i förekommande fall, vidareöverlåta tillverkningsrätten till någon annan, rätt att tillhandahålla materiel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet, förlängning av avtalets giltighetstid eller bestämmelser om sekretess.

12 Försäljnings- och förmedlingsverksamhet avseende krigsmateriel m.m.

Mitt förslag: Bestämmelsen i 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. om förbud att utan tillstånd av regeringen försälja, utbuda mot vederlag eller förmedla krigsmateriel, m.m. ändras så att förbudet omfattar yrkesmässigt tillhandahållande här i riket och sådant tillhandahållande utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Vissa preciseringar görs också i fråga om undantagen från tillståndskravet.

Utredningen har inte särskilt tagit upp denna fråga.

Skälen för mitt förslag: Enligt 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. får krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel inte yrkesmässigt tillhandahållas här i riket genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet, om inte regeringen har lämnat tillstånd till det.

Bestämmelsen, som med viss precisering överfördes år 1984 från motsvarande äldre lagstiftning i ämnet, har sin grund i behovet att kontrollera inte bara tillverkningen av krigsmateriel utan även sådana dispositioner som utan reglering genom lagstiftning kan bidra till en okontrollerad rustningsindustri.

Från tillståndskravet gäller vissa undantag. Sålunda behövs inte tillstånd vid tillhandahållande till svensk statlig myndighet eller sådan tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser.

Inte heller behövs tillstånd för innehavare av tillverkningstillstånd, om tillhandahållandet avser krigsmateriel, uppfinning eller metod som tillhör eller innehas av tillståndshavaren.

Regeringen har också bemyndigats att meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet i fråga om handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som omfattas av vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor. Med stöd av detta bemyndigande har regeringen meddelat föreskrifter om undantag dels såvitt avser handel med vissa skjutvapen som omfattas av vapenlagen, dels såvitt avser handel med ammunition eller annan explosiv vara som avses i förordningen om explosiva varor (jfr 3 § förordningen (1983:1036) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.).

Bakgrunden till dessa undantag är att handel med såväl skjutvapen och ammunition som andra explosiva varor regleras genom nyss nämnda författningar.

Bemyndigandet för regeringen att meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet gäller endast i fråga om sådan handel som omfattas av bestämmelserna i vapenlagen resp. förordningen om explosiva varor. Om t.ex. förmedling sker för utländska kontrahenters räkning eller för svensk tillverkares räkning åt någon i utlandet, träffas verksamheten varken av tillståndskrav enligt vapenlagen eller förordningen om explosiva varor. Här gäller i stället den grundläggande föreskriften i 3 § första stycket om att sådant tillhandahållande kräver tillstånd av regeringen. I syfte att klargöra detta bör en redaktionell ändring göras i bestämmelsen i förtydligande syfte.

Som framgår av förarbetena till lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m.m. till nu gällande bestämmelse (prop. 1983/84:36) tar förbudet i 3 § sikte på den som här i riket utövar näringsverksamhet som innefattar tillhandahållande av ifrågavarande slag eller den som eljest här i riket yrkesmässigt tillhandahåller materiel eller rättighet av avsett slag. Om näringsverksamheten innefattar t. ex. förmedling mellan utländska kontrahenter av materiel eller rättighet, krävs således tillstånd. Samma är förhållandet om näringsidkaren i fråga t. ex. köper upp materiel i utlandet och därifrån vidare säljer den till ett annat land.

För att omfattas av tillståndskravet enligt nuvarande bestämmelse är det således tillräckligt att vederbörande bedriver näringsverksamhet här i landet. Däremot krävs inte att transaktionerna i fråga rent faktiskt äger rum inom landet.

Enligt min mening bör emellertid bestämmelsen ändras så att förbudet omfattar yrkesmässigt tillhandahållande av krigsmateriel eller avsedda rättigheter, även om tillhandahållandet sker utom riket. Som *lagra* anført bör förbudet dock begränsas till att avse yrkesmässigt tillhandahållande här i riket samt sådant tillhandahållande utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här (s. 134).

Bl.a. mot bakgrund av de händelser som ägt rum inom krigsmaterielområdet under senare tid kan ifrågasättas om det över huvud taget bör vara möjligt att ge tillstånd för verksamhet som innebär t.ex. förmedling av materiel mellan utländska kontrahenter eller för verksamhet som innebär förmedling av rättighet som inte innehas av någon här i riket.

Att helt utesluta en dispensmöjlighet låter sig emellertid inte göra. Däremot menar jag att det klart bör utsägas att särskild försiktighet måste iakttas när det gäller prövningen av ansökningar om tillstånd att tillhandahålla materiel eller rättigheter för utländska kontrahenters räkning. Principen bör här vara att tillstånd till sådana transaktioner endast bör ges i det enskilda fallet.

Som nyss sagts behövs inte tillstånd för innehavare av tillverkningstillstånd om tillhandahållandet avser krigsmateriel, uppfinning eller metod som tillhör eller innehas av tillståndshavaren. Sådan tillståndshavare kan i enlighet härmed köpa upp materiel i utlandet och därifrån vidare sälja den utan särskilt tillstånd. Enligt min mening bör emellertid undantaget i denna del inskränka sig till att avse materiel som tillhör tillståndshavaren och som fysiskt finns inom landet.

Jag förordar således att bestämmelsen ändras i enlighet med vad jag nyss sagt.

13 Uppgiftsskyldighet i fråga om ägande i utländska rättssubjekt inom krigsmaterielområdet

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka krigsmateriel eller att försälja, utbjuda eller förmedla krigsmateriel m.m. liksom svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet, skall vara skyldig att, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag, dock att utredningens förslag endast avser uppgiftsskyldighet för den som har tillstånd att tillverka krigsmateriel (se betänkandet s. 94-95).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser som uttalat sig i denna fråga har ingen erinran mot förslaget. *Moderata Ungdomsförbundet* avstyrker förslaget (se remissammanställningen s. 113).

Skälen för mitt förslag: Som framgår av redovisningen av utredningens kartläggning hade den svenska försvarsindustrin 17 dotter- eller intressebolag i utlandet i början av år 1986. Utredningen har anmärkt att därutöver har etablerats ytterligare ett företag sedan kartläggningen gjordes. Nio av de 17 utlandsbolagen är helägda, två är delägda majoritetsbolag och återstoden intressebolag. Det stora flertalet av utlandsbolagen har tillkommit under senare år.

Av nyssnämnda redovisning framgår också att de flesta dotter- eller intressebolagen arbetar med marknadsföring inom krigsmaterielområdet. Tillverkning av materiel förekommer i ett par fall. Några av bolagen bedriver utvecklingsarbete. Flera av bolagen sysslar med annan verksamhet, bl.a. projektledning.

Några av de förslag jag har lagt fram i det föregående syftar till att styra den

svenska krigsmaterielindustrins dispositioner via utländska företagsbindningar. Detta gäller förslaget om att kunna förbjuda vissa marknadsföringsåtgärder. Förslaget om skärpning av bestämmelserna rörande kunskapsöverföring verkar i samma riktning.

Utredningen har diskuterat huruvida det därutöver skulle vara lämpligt och möjligt att kontrollera t.ex. svenska utlandsetableringar inom krigsmaterielområdet.

Utredningen har konstaterat att det i och för sig vore möjligt att kräva särskilt tillstånd t. ex. för svenska bolag som avser bedriva verksamhet utomlands inom krigsmaterielområdet. Utredningen har emellertid funnit sig inte böra föreslå regleringar av denna typ, inte minst därför att svenska rättsregler skulle tvingas ge vika för utländska, i den mån de inte är förenliga med de rättsregler som gäller i etableringslandet. Denna princip som är en av de grundläggande inom folkrätten har jag stor förståelse för.

Jag menar emellertid, i likhet med utredningen, att det är av vikt att statsmakterna fortlöpande ges en bild av den svenska krigsmaterielindustrins engagemang i utlandet med avseende på verksamheten inom krigsmaterielområdet. Jag förordar därför att den som har tillstånd att tillverka eller försälja krigsmateriel m.m. liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall vara skyldiga att enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar lämna uppgifter om ägande i sådana utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

14 Samarbete med utländsk part om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel

Mitt ställningstagande: Jag föreslår inte nu någon reglering av försvarsindustriellt samarbete med utländsk industri utan avser att ge den kommitté jag tidigare aviserat i uppdrag att ytterligare analysera denna fråga.

Utredningens förslag: Samarbetsavtal med utländsk part om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel regleras. Prövningen bör omfatta en granskning av samarbetsprojektets förenlighet med svensk utrikes- och försvarspolitik och en granskning av sekretessskyddet.

Utredningen menar att exportfrågor m.m. som föranleds av ett avtal om möjligt bör klargöras i samband med prövningen om godkännande av ett samarbetsavtal. I prövningen bör ingå en bedömning av exportreglerna i samarbetslandet. Om samarbetslandets exportregler är likartade de svenska, skall export från det samarbetande företaget av gemensamt utvecklade eller tillverkade produkter i många fall kunna ske enligt resp. lands regler utan att särskilda exportvillkor ställs upp i fråga om bl.a. försäljning av gemensamt utvecklade produkter. Om samarbetet avser företag i länder med en markant annorlunda syn på krigsmaterielexportfrågorna än Sveriges, bör dock särskilda exportvillkor stipuleras. Utredningen menar att en överenskom-

melse om begränsningar av tredjelandsexport i sådana fall bör träffas med samarbetslandets regering. Till grund för utredningens ställningstaganden har legat överväganden och förslag som redovisas i 1984 års försvarskommittés slutbetänkande (SOU 1987:9) Det svenska totalförsvaret inför 90-talet (se betänkandet s. 96-99).

Remissinstanserna: De flesta godtar förslaget att reglera samarbete mellan svensk och utländsk industri. Flertalet delar i princip utredningens överväganden. Flera betonar också vikten av att gemensamt utvecklade eller tillverkade produkter skall exporteras enligt resp. lands nationella regler. *Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund* menar att utredningens förslag om principerna för prövning av exportfrågor inom ramen för ett samarbete innebär en uppluckring av den nuvarande vapenexportlagstiftningen och avstyrker förslaget i den delen. Likartade synpunkter ger *Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund* uttryck åt. Förbundet menar att det är oacceptabelt att Sverige skall kunna delta i vapenprojekt som andra länder sedan säljer vidare utan svensk möjlighet att påverka. *Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund* avvisar varje försvarsindustriellt samarbete som skulle ske till priset av att den svenska vapenlagstiftningen sätts ur spel (se remissammanställningen s. 113-117).

Skälen för mitt ställningstagande: Som jag redan berört är det av kompetensmässiga och finansiella skäl i vissa fall svårt eller omöjligt för svensk försvarsindustri att på egen hand utveckla materiel för det svenska försvaret. Valet står mellan två alternativ: att importera ett färdigt system från ett annat land, eller att i samverkan med utländsk industri tillverka en gemensam produkt. I det senare fallet kan en egen svensk kompetens säkras på ett bättre sätt än vad som är fallet om vapnen skulle importeras.

Vid en ytterligare begränsning av vapenexporten kan denna valsituation komma att aktualiseras i ökad utsträckning. Den kommitté som jag tidigare aviserat skall presentera en kartläggning och analys av de ekonomiska och tekniska konsekvenserna av olika begränsningar av vapenexporten, jämfört med den nuvarande. Förutom detta kommer jag att föreslå regeringen att uppdra åt kommittén att analysera de konsekvenser i fråga om kostnader, teknisk kompetens och beroende av andra länder som kan bli följden dels av import av vapen, dels av ett mer omfattande försvarsindustriellt utvecklings- och produktionssamarbete med utländsk industri.

Något förslag till ny reglering av försvarsindustriellt samarbete med utländsk industri lägger jag därför inte fram nu.

Detta innebär att de av riksdagen fastlagda riktlinjerna för samarbetsavtal på detta område kommer att fortsätta att gälla fram till dess att riksdagen fattat nytt beslut.

Vid regeringens prövning av de samarbetsavtal som kan komma att aktualiseras under mellantiden bör dock särskild uppmärksamhet ägnas frågan om eventuell vidareexport av svensk materiel eller materiel som sammansatts eller tillverkats på grundval av svenska licenser. Sådan vidareexport skall endast få förekomma till länder som i övrigt uppfyller kraven för krigsmaterielexport från Sverige. Undantag från denna regel kan endast komma i fråga i sådana fall då samarbetet är av utomordentlig säkerhetspolitisk vikt för Sverige. Utrikesnämnden bör alltid höras i sådana ärenden.

15.1 Allmänt

Utredningen har berört frågor om ökad intern kontroll inom företagen och menar bl.a. att det är viktigt att företagen överväger sin administrativa organisation och sina styrsystem för att därigenom effektivisera den interna kontrollen. Utredningen framhåller också vikten av att de anställda genom utbildning och information får ökade kunskaper om exportbestämmelserna och hur de tillämpas (se betänkandet s. 85-86).

Flera remissinstanser har också tagit upp dessa frågor. Några understryker att det i första hand åvilar företagen själva att följa upp och kontrollera att de noga följer gällande bestämmelser. Ett par remissinstanser föreslår att företagen var för sig upprättar ett kontrollsystem och att företagen utser en kontrollansvarig inom företaget och anmäler detta till KMI. RRV anser att samhällets kontroll bör övergå till att främst värdera företagens system för internkontroll och att staten bör fastställa kraven på sådan kontroll (se remissammanställningen s. 98-100).

Jag delar utredningens uppfattning om att det bör vara en uppgift för företagen att genom effektiva åtgärder se till att överträdelser av bestämmelserna inte äger rum samt att uppbyggnaden av kontrollen bör ske inifrån företagen själva. Som jag har sagt tidigare måste företagen inom krigsmaterielindustrin mot bakgrund av sin viktiga roll för svensk säkerhetspolitik själva ta på sig ett samhällsansvar och bygga upp system som minimerar risken för överträdelser av bestämmelserna. Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att understryka vikten av att statsmakterna kan känna förtroende för företagen och deras ledningar.

Hur en intern kontroll skall organiseras är emellertid en fråga som det ankommer på företagen själva att ta ställning till. Däremot är det statsmakternas sak att skaffa sig ett effektivt kontrollsystem som kan gripa in och motverka överträdelser av reglerna. I ett hänseende menar jag dock att myndigheterna har ett ansvar också när det gäller verksamheten inom företagen. Detta gäller information om gällande bestämmelser för svensk krigsmaterielexport. Jag skall senare återkomma till detta ämne.

De förslag och överväganden som jag skall redovisa i det följande menar jag sammantagna skall fylla funktionen av ett utbyggt kontrollsystem.

Innan jag går närmare in på de enskilda förslagen vill jag med några ord beröra frågan om statliga styrelseledamöter i exportföretagens styrelser. Det skulle kunna hävdas att en ordning med statligt utsedda styrelseledamöter skulle kunna tillförsäkra staten en bredare insyn i företagens verksamhet och att sådana styrelseledamöter därmed på ett tidigare stadium skulle kunna verka för det allmännas intresse när det gäller främst exportfrågor. Jag delar emellertid utredningens mening när den framhåller svårigheterna för en statligt utsedd styrelseledamot att i praktiken kontrollera enskilda exportaffärer. Dessutom är skillnaderna i verksamhet och organisation mellan företagen stora, samtidigt som ett behov av insyn i verksamheten skulle variera. I likhet med utredningen anser jag att en effektivare insyn kan uppnås genom andra åtgärder.

Mitt förslag: Tillstånd enligt lagen får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Utredningen lägger inte fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Beslut om tillstånd till utförsel av krigsmateriel måste kunna förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser. I fråga om sådana beslut kan i tillståndet anges att detta skall återsändas till KMI efter verkställd leverans. Om beslutet avser utförsel av materiel för t.ex. demonstrationsändamål, bör ett sådant beslut innehålla bestämmelser som ålägger exportören att anmäla till KMI när materielen återinförts till riket.

I syfte att kontrollera att levererad materiel kommit avsedd mottagare tillhanda, bör ett utförseltillstånd också kunna förenas med ett åliggande för exportören att inge en handling som utvisar att materielen nått avsedd mottagare. En sådan handling kan utgöras av bekräftelse om mottagandet eller av dokument utfärdade av mottagarlandets tullmyndigheter, t. ex. tullsedel, som visar att materielen inklasserats för mottagarens räkning.

Behovet av villkor samt av kontroll- och ordningsbestämmelser gör sig gällande också i fråga om tillstånd att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel och att utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel åt någon utom riket liksom i fråga om tillstånd till att här i riket bedriva militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare.

15.3 Uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel, m. m.

Mitt förslag: Regeringen får föreskriva att den som har tillstånd att föra ut krigsmateriel eller att upplåta eller överlåta en tillverkningsrätt skall vara skyldig att lämna uppgifter om utförd materiel resp. upplåten eller överlåten tillverkningsrätt.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Utredningen har därutöver föreslagit att den som har fått tillstånd att föra ut materiel eller tillstånd att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel skall vara skyldig att lämna även andra uppgifter och handlingar som behövs för kontrollen av verksamheten (se betänkandet s. 91–92).

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig i dessa frågor godtar i allmänhet utredningens förslag. *Regionåklagarmyndigheten i Karlstad* menar dock att utredningen inte tillräckligt klargjort behovet av införande av uppgiftsskyldighet i fråga om exporterad materiel och upplåten eller överlåten tillverkningsrätt. *Företagens Uppgiftslämnardelegation* till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, menar bl.a. att det direkt av lagen bör framgå i vilka hänseenden uppgifter skall lämnas samt att det vid uppgiftslämnandet skall framgå vilken

sekretess som gäller för uppgiften i fråga. *Moderata Ungdomsförbundet* avstyrker förslaget i den del det avser en generell skyldighet att lämna uppgifter om verksamheten och menar bl.a. att en sådan skyldighet är främmande för svensk rättstradition (se remissammanställningen s. 108–109).

Skälen för mitt förslag: Den som har fått regeringens tillstånd att tillverka eller försälja krigsmateriel m.m. står, som jag tidigare nämnt, under tillsyn av KMI. Bestämmelser härom finns i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och tillhörande förordning. Tillståndshavarna är skyldiga att med jämna tidsintervall avge deklaration till inspektionen rörande verksamheten. Sålunda skall deklarationer för tillverkare innehålla uppgifter om bl.a. tillverkad, beställd, levererad och importerad materiel, liksom uppgifter om materielens art, kvantitet och värde. Sådan tillståndshavare är också skyldig att efter anmodan av KMI lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen samt att ge tjänstemän hos KMI tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs.

Såväl tillverkare som försäljare av krigsmateriel – statliga myndigheter undantagna – har således redan i dag en omfattande uppgiftsskyldighet. Skyldigheten att lämna uppgifter omfattar även exportverksamheten i den mån denna har betydelse för tillsynen.

Enligt min mening finns det inte anledning att därutöver ålägga den som har tillstånd att föra ut viss materiel eller tillstånd att upplåta viss tillverkningsrätt en generell skyldighet att lämna uppgifter och handlingar om verksamheten. Jag menar också att ett sådant åläggande kan leda till att regeringen påtar sig uppgiften att kontrollera exportverksamheten på ett sätt som inte står i samklang med den ansvarsfördelning som råder mellan tillståndsgivande instans och de myndigheter inom vars ansvarsområde det ligger att kontrollera att gällande regelverk följs och att beivra överträdelser.

Däremot delar jag utredningens mening att den som har beviljats tillstånd att föra ut en bestämd mängd krigsmateriel eller att upplåta eller överlåta rätten att tillverka krigsmateriel utom riket bör vara skyldig att lämna uppgifter som rör utförd materiel resp. upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka sådan materiel. Sådana uppgifter som är relaterade till ett givet tillstånd måste nämligen kunna krävas i syfte att följa upp förhållandena i fråga om det lämnade tillståndet. Jag tänker här särskilt på uppgifter om verkställda leveranser och uppgifter rörande viss licens fortbestånd.

Det skulle kunna hävdas att det kan vara obehövt att, vid sidan av möjligheten att förena enskilda tillståndsbeslut med t.ex. kontroll- och ordningsbestämmelser, föreskriva generella regler om uppgiftsskyldighet i fråga om bl. a. utförd materiel och beviljade licenser m.m. Jag menar emellertid att det är viktigt att genom normer få till stånd ett fortlöpande uppgiftslämnande i de fall uppgifter bör lämnas utan undantag och förbehålla möjligheterna att ställa upp särskilda kontroll- och ordningsbestämmelser till de fall de enskilda besluten och speciella omständigheter föranleder det.

Jag förordar därför att regeringen bemyndigas meddela föreskrifter om uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel och beviljade licenser.

Mitt förslag: Tillstånd till utförsel av krigsmateriel får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Utredningen utgår från att regeringen har möjlighet att upphäva ett beslut om exporttillstånd, om mottagaren skulle visa sig vara en annan än den som har framgått av de ursprungligen lämnade uppgifterna (se betänkandet s. 85).

Remissinstanserna har inte särskilt kommenterat denna fråga.

Skälen för mitt förslag: Frågan om indragning av utfärdad exporttillstånd togs upp redan i 1971 års riktlinjer för krigsmaterielexporten. Möjligheten till återkallelse av tillstånd blev dock inte föremål för någon lagreglering. Jag anser nu tiden vara mogen att reglera frågan.

Föredragande anförde i denna del.

Utredningen och flera remissinstanser har betonat de svårigheter som uppstår i företagets planering, om påbörjade eller kontrakterade leveranser måste avbrytas. Dessa svårigheter måste enligt min mening beaktas. Om, som jag har funnit, krigsmaterielexport av viss omfattning skall tillåtas av beredskapshänsyn, bör man också beakta de konsekvenser för sysselsättningen som kan uppstå, om en för export utbyggd kapacitet plötsligt inte kan utnyttjas. Utfärdad exportlicens bör därför indragas, förutom vid ovillkorliga exporthinder, endast om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med en annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt bör indragning av licensen kunna underlätas, om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

I 1971 års proposition anförde föredraganden emellertid också att ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska skäl inte borde anses avgörande. Han anförde också att hänsynen till sysselsättningen i och för sig har största vikt, men att om begränsningen av krigsmaterielexporten får negativa effekter på sysselsättningen dessa frågor får angripas med arbetsmarknads- och näringspolitiska insatser.

Jag delar i princip vad föredraganden anfört som skäl för indragning av ett givet exporttillstånd. Jag vill dock framhålla att jag inte är beredd att anse att de konsekvenser för sysselsättningen som kan uppstå skall hindra ett återkallande av exporttillstånd, om skäl för återkallelse annars skulle föreligga. Sådana frågor får, som nyss sagts, lösas med arbetsmarknads- och näringspolitiska insatser.

Den diskussion som förevarit om krigsmaterielexporten under senare tid visar på att det finns andra skäl än de nyss redovisade att återkalla ett givet exporttillstånd. En sådan situation kan föreligga om det visar sig att en svensk exportör i sin ansökan om exporttillstånd lämnat felaktiga eller vilseledande uppgifter om rätt mottagarland eller förtigit väsentlig information. Att ett tillståndsbeslut kan återkallas på grund av vilseledande eller felaktiga uppgifter följer emellertid redan av allmänna förvaltningsrättsliga principer.

Det är enligt min mening likväl angeläget att återkallelseinstrumentet framgår direkt av lagen.

Prop. 1987/88:154

Också i andra fall bör ett tillstånd till utförsel kunna återkallas, nämligen om en tillståndshavare har åsidosatt en föreskrift eller ett villkor som meddelats med stöd av lagen eller annars underlåtit att efterkomma kontroll- eller ordningsbestämmelser som meddelats med stöd av denna. Förutsättningen för att det skall vara meningsfullt att återkalla ett givet utförseltillstånd är självfallet att utförsel ej ägt rum.

15.5 Revisorernas roll i kontrollarbetet

Mitt förslag: Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i revisionsberättelsen i fråga om företagets efterlevnad av bestämmelserna i lagen, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. Motsvarande skyldighet åligger en revisor vid en svensk statlig myndighet.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Utredningen har därjämte föreslagit att en revisor, om det begärs, skall vara skyldig att bestyrka uppgifter som exportör eller licensupplåtare skall lämna (se betänkandet s. 86-87).

Remissinstanserna: Flera av de remissinstanser som uttalat sig i dessa frågor är tveksamma eller kritiska till utredningens förslag. Några avstyrker dessa. Såvitt avser förslaget att en revisor skall vara skyldig att ge in en avskrift eller en kopia av revisionsberättelsen till regeringen, om revisorn har framfört anmärkning i berättelsen om åtgärd som strider mot bestämmelserna i lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel eller annars gjort någon anmärkning av betydelse med avseende på företagets eller myndighetens verksamhet inom krigsmaterielområdet, menar bl.a. *KK* och *Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR* att det kan ifrågasättas huruvida revisorerna har den kompetens som erfordras för en meningsfull granskning av hithörande förhållanden. Visserligen menar dessa remissinstanser, bör överträdelse och felaktigheter som upptäcks av revisorerna omnämnas i revisionsberättelsen. Det bör emellertid inte ankomma på en revisor att tillställa regeringen sådan berättelse. I stället bör KMI begära in såväl revisionsberättelser som årsredovisningar från samtliga företag för att därefter avgöra vilka ytterligare kontrollinsatser som kan vara påkallade.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad anmäler betänkligheter mot förslaget och menar att en skyldighet för en revisor att vidarebefordra uppgifter om missförhållanden i företaget inte är ägnade att stärka det förtroendefulla förhållande som bör råda mellan revisorer och företrädare för företagen. *Kammarrätten i Stockholm* anser att revisorernas roll som förtroendemän för aktieägarna, företaget, borgenärerna, de anställda och aktieköparna uttunnas om de åläggs uppgifter utöver dem som de har enligt aktiebolagslagen och som endast syftar till att tillgodose det allmännas intresse. Med hänsyn till de speciella förhållanden som råder inom krigsmaterielindustrin vill

kammarrätten dock inte motsätta sig förslaget i denna del. *RA* menar att en gransknings- och rapporteringsplikt sannolikt kan ge betydande preventiva effekter och anser att lagtexten bör kompletteras så att det därav direkt framgår att en revisor har skyldighet att granska om bolaget gjort sig skyldigt till rena lagöverträdelser.

När det gäller utredningens förslag, att ålägga en revisor skyldighet att på begäran bestyrka uppgifter som tillståndshavare skall lämna menar flera remissinstanser, däribland *KK* och *Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR* att en sådan ordning är ett klart avsteg från gällande praxis och att det inte kan krävas att revisorerna skall åläggas uttala sig i frågor där de saknar kompetens. Föreningen Auktoriserade Revisorer *FAR* menar dock att syftet med förslaget torde kunna uppnås genom att visst tillstånd villkoras av att företagets uppgifter åtföljs av ett s. k. revisorsintyg, som dock inte bör begäras i frågor som ligger utanför auktoriserade revisorers naturliga kompetensområde. Enligt *Stockholms Handelskammare* finns det ingen anledning att bolagens normala företrädare inte skall tilläggas fullt förtroende och därmed följande ansvar när det gäller bl. a. exportuppgifter (se renissammanställningen s. 100–104).

Skälen för mitt förslag: Företagens revisorer skall enligt aktiebolagslagen (1975:1385) i den omfattning som god revisionssed bjuder granska aktiebolagens årsredovisningar samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning. Motsvarande skyldighet åligger en revisor utsedd enligt lagen (1980:1103) om årsredovisning m. m. i vissa företag. Denna lag omfattar bl. a. handelsbolag och enskilda näringsidkare med minst tio anställda.

Revisorernas granskning av förvaltningen syftar främst till att klargöra om en åtgärd eller försummelse som kan leda till ersättningsskyldighet ligger verkställande direktören eller en styrelseledamot till last. I fråga om bl. a. handelsbolag gäller enligt nyssnämnda lag motsvarande granskning företagsledningen. I granskningen ingår såvitt avser aktiebolag också att pröva om verkställande direktören eller en styrelseledamot på annat sätt handlat i strid mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen. Till revisorernas uppgifter hör också att granska om bolagets system för planering och kontroll är utformade på ett ändamålsenligt sätt.

En revisionsberättelse skall, enligt aktiebolagslagen och motsvarande bestämmelser i lagen om årsredovisning m. m. i vissa företag, innehålla uppgifter om de anmärkningar med anledning av försummelser som verkställande direktören eller någon ur styrelsen resp. i företagets ledning kan ha gjort sig skyldig till. Revisorerna kan dessutom i revisionsberättelsen redovisa upplysningar som de anser bör komma till aktieägarnas resp. den årsredovisningsskyldiges kännedom. Enligt de rekommendationer som Föreningen Auktoriserade Revisorer *FAR* har utfärdat, skall en revisor som upptäcker väsentliga svagheter i t. ex. företagets kontrollsystem rapportera dessa till företagsledningen. Avsikten är att ledningen omedelbart skall kunna vidta åtgärder och på det sättet förhindra avsiktliga eller oavsiktliga fel i verksamheten.

Om revisorerna har anmärkt på brister i företagets tillämpning av vissa skatte- och avgiftsförfattningar, föreligger en skyldighet att överlämna en avskrift av revisionsberättelsen till länsstyrelsen (10 kap 10 § aktiebolagsla-

gen resp. 4 kap. 10 § lagen om årsredovisning m. m. i vissa företag).

Redan i propositionen 1975:103 om förslag till ny aktiebolagslag betonades det självklara i att revisorernas uppgift inte bara är att beakta aktieägarnas intressen. Revisorerna måste vid sin granskning ägna stor uppmärksamhet åt i vad mån bolagsledningen beaktat samhällets, de anställdas och övriga borgenärs intressen. Vidare framhölls vikten av att revisorerna beaktar den aktieköpande allmänhetens intressen i sammanhanget. I proposition 1984/85:30 med förslag till ändring i aktiebolagslagen framhölls också revisorernas självständiga ställning gentemot både styrelsen och aktiemajoriteten.

Revisorernas förvaltningsrevision skall bl. a. gå ut på att upptäcka och förebygga olagliga eller eljest oförsvarliga förvaltningsåtgärder. I vissa avseenden har direkt angivits i författning att revisorerna särskilt skall granska vissa åtgärder inom skatte- och avgiftsområdet. Utgångspunkten för revisionen i övrigt är i vilken mån granskningen faller inom vad som är att anse som god revisionssed. Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR publicerar fortlöpande olika rekommendationer om god revisionssed. Dessa rekommendationer har antagits av Svenska Revisorssamfundet SRS. Av betydelse är också de uttalanden KK gör i samband med sin tillsyn över auktoriserade och godkända revisorers verksamhet.

Genom att granskningens omfattning anknutits till god revisionssed kan en fortlöpande anpassning göras till utvecklingen inom revisionsområdet. Denna utveckling påverkas av olika intressenters berättigade krav och förväntningar samt revisorns kompetens och oberoende. Vad här sagts ligger väl i linje med vad föredraganden anförde redan år 1975 i den tidigare nämnda propositionen med förslag till ny aktiebolagslag. Han utgick därvid från att utvecklingen utan särskild reglering i lag skulle komma att gå mot en vidgad förvaltningsrevision och att revisionsberättelserna med tiden skulle komma att återspegla en sådan fördjupad och utvecklad revision.

Enligt min mening riskerar överträdelser av bestämmelserna rörande krigsmaterielexporten att skada ett företag inom vars verksamhet det ligger att exportera materiel. En sådan skada kan leda till men inte bara för företaget självt, de anställda och företagets borgenärer, utan även för aktieägarna och samhället i stort. Dessas intressen åligger det i enlighet med vad jag tidigare har redogjort för en revisor att tillgodose. Jag kan således inte instämma i den remisskritik som menar att ett tillvaratagande av det allmännas intresse skulle skada förtroendeförhållandet mellan revisorer och företagsledning.

Utredningen menar att en sådan skadlig verksamhet som revisorernas granskning skall omfatta skulle kunna avse också åtgärder som strider mot bestämmelserna om krigsmaterielexport. Remisskritiken går här ut på att revisorerna saknar erforderlig kompetens att granska om företagen iakttar gällande bestämmelser på detta område.

Enligt min uppfattning ligger det emellertid nära till hands att anse att granskning av åtgärder som strider mot exportbestämmelserna ligger inom ramen för ett revisionsuppdrag som en revisor åtagit sig åt ett krigsmaterietillverkande eller exporterande företag. Varje verksamhets särdrag måste enligt min mening återspegla sig i de uppgifter som det ankommer på ett

företags revisorer att granska. Olagliga åtgärder kan komma till uttryck i det underlag som revisorerna har att gå igenom för fullgörandet av sitt uppdrag. Jag menar alltså att det bör falla inom begreppet god revisionssed att granska sådana förhållanden som tyder på att ett företag överträtt bestämmelserna om krigsmaterielexport. Såväl KK som Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR ger också uttryck åt uppfattningen att en revisor som uppmärksammar uppenbara överträdelser på detta område bör uppmärksamma företagets ledning härpå och, om skada uppkommit, göra anmärkning om detta i revisionsberättelsen.

Jag menar således i likhet med utredningen att det är angeläget att kraven på revisorerna i detta avseende blir mer uppmärksammade än som hittills har varit fallet och att revisorer som utsetts till att granska berörd industri är medvetna om de intressen som härigenom, tillgodoses. Jag menar att granskningen bör omfatta åtgärder som till sin natur är sådana att det inte framstår som främmande för berörda revisorer att granska. Det är här fråga om en avvägning mellan de krav som kan ställas på revisorerna och det intresse samhället har att få fram uppgifter som visar att lagöverträdelse skett. Jag vill därför inte lagstiftningsvägen ålägga revisorerna att i varje enskilt fall granska företagets krigsmaterielaffärer utan menar att denna granskning bör växa fram i takt med en utvecklad och fördjupad företagsrevision.

Om revisorerna uppmärksammar lagöverträdelser på detta område, bör de i enlighet med gällande författningar anmäla detta till företagets ledning. De bör också anmäla detta förhållande i revisionsberättelsen och vara skyldiga att genast sända in en kopia härav till regeringen.

Varken aktiebolagslagen eller lagen om årsredovisning m. m. i vissa företag omfattar statliga myndigheter. Reglerna i lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. är emellertid tillämpliga också på statlig myndighet som exportör. Jag anser därför att en motsvarande skyldighet bör åläggas revisorerna vid statliga myndigheter.

När det gäller utredningens förslag att ålägga en revisor att på begäran bestyrka uppgifter som tillståndshavare bör lämna enligt lagen, har jag tagit intryck av remisskritiken. Jag är således inte beredd att förorda en ordning som innebär att en revisor i varje situation där det befins lämpligt, skall bestyrka de uppgifter som företagen och myndigheterna skall lämna. Däremot menar jag att det kan vara värdefullt att i vissa situationer kunna få s. k. revisorsintyg som komplement till de uppgifter företagen lämnar. Dessa intyg bör självfallet inte utfärdas om inte revisorerna har kompetens att utfärda dem. Sådana intyg kan hänföra sig också till uppgifter som har betydelse för tillsynen över krigsmaterieltillverkningen i stort och varom finns bestämmelser i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. Det kan t. ex. vara fråga om intyg rörande t.ex. lagerhållning. Som jag tidigare redovisat har kontrollmyndigheten – KMI – en möjlighet enligt nyssnämnda lag att begära in upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen. I denna befogenhet måste också ligga att begära att vissa uppgifter skall åtföljas av revisorsintyg. Avgörande för om ett sådant kan presteras bör vara huruvida det ligger inom god revisionssed att revisorn utfärdar intyget. Jag menar således att denna ordning kan åstadkommas utan särskild lagreglering därom.

Min bedömning: Tullkontrollen behöver förbättras. Jag avser att föreslå regeringen att införa en ordning som innebär att exportörer av krigsmateriel åläggs att hos tullmyndighet anmäla exportsändningar till utförsel senast sju dagar före utförseltillfället.

Generaltullstyrelsen bör också regelmässigt få information om beslut i ärenden om utförsel av krigsmateriel liksom i fråga om beslut i klassificeringsärenden.

Utredningen: Generaltullstyrelsen har i en skrivelse till utredningen lagt fram förslag om ett utbyggt system för tullverkets kontroll av krigsmaterielexporten. Generaltullstyrelsen har därvid presenterat följande skiss till förändringar i bestämmelser och organisation.

1. Lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. kompletteras med en föreskrift om att bevissäkringslagen för skatte- och avgiftsprocessen (1975:1027) tillämpas vid tullverkets kontroll av krigsmaterielexporten på samma sätt som gäller vid skattekontroll. Detta skulle utöka möjligheterna för tullverket att efterforska bevismedel i förvar eller utrymmen i situationer när förutsättningar för husrannsakan inte föreligger.

2. Skyldighet för exportörer att på begäran av tullmyndighet ställa handlingar som offerter, telex och skrivelser till tullmyndighets förfogande i god tid före utförseltillfället. Härigenom skulle tullmyndigheten få ett underlag för planering av eventuella kontrollinsatser.

3. Skyldighet för exportörer att på anfordran av tullmyndighet förete ett s. k. landningsintyg, dvs. ett intyg från utländsk tullmyndighet i mottagarlandet om att krigsmaterielen förts in och förtullats i det landet, eller en skyldighet att förete andra bevis som styrker att materielen slutligt nått den destination som angetts i utförseltillståndet.

4. Kontrollen hos exportföretagen bör i huvudsak utföras av en för ändamålet särskilt inrättad enhet vid tulldirektionen i Stockholm. Generaltullstyrelsens bevaknings- och kontrollbyrå bör svara för samordning av kontrollen och för kontakter med bl. a. KMI och utländska tullmyndigheter.

5. KMI bör till tullverket översända kopior av såväl beviljade utförseltillstånd som av ansökningar om tillstånd. Ansökningarna behövs för kontroll av att utförsel inte sker i strid mot förbud.

6. Exportörerna bör åläggas att förhandsanmäla varje exporttillfälle till tullmyndighet. Utförsel av materiel bör få ske endast över vissa angivna gränsorter. Den fysiska kontrollen bör så långt möjligt äga rum i samband med inlastningen i det transportmedel med vilket utförseln skall ske. En skyldighet för exportör att tydligt och på ett varaktigt sätt ange mottagarlandet på ytteremballaget skulle kunna försvåra illegala åtgärder.

Såvitt avser generaltullstyrelsens förslag att tillämpa den s.k. bevissäkringslagen på sätt styrelsen föreslagit, erinrar utredningen bl. a. om att nämnda lag syftar till att tillgodose statens rent fiskala behov och kraven på en så långt möjligt rättvis och likformig beskattning. Utredningen menar att behovet av de åtgärder som den lagen medger inte är desamma inom

krigsmaterielområdet. Kontrollen här har en jämfört med i vart fall skatteverksamheten begränsad omfattning. Enlig utredningens mening är det lämpligare att välja andra medel för en utökad kontroll än den förslagna möjligheten till bevisssäkring. Samma inställning intar utredningen till styrelsens förslag att innan utförsel är aktuell lägga exportörerna att lämna uppgifter om exporten. Såvitt avser inrättande av en särskild enhet vid tulldirektionen i Stockholm för att ombesörja kontrollen, menar utredningen att detta förslag har sådant samband med förslagen om bevisssäkring och utökad uppgiftslämnande till tullverket att den mot bakgrund av sin inställning i dessa frågor inte ser några motiv för att styra tullkontrollen till en särskild enhet. Utredningen utesluter därmed inte att det kan finnas skäl för en förstärkning av tullverkets personella resurser för kontroll av krigsmaterielexporten.

Utredningen är positiv till det föreslagna systemet med s.k. landningsintyg och menar att denna fråga bör övervägas inom ramen för tullsamarbete mellan Sverige och andra länder. En annan lösning kan enligt utredningen vara att exportör åläggs att inom viss tid efter utförseln inge en handling som visar att godset har nått avsedd mottagare. Utredningen menar här att en sådan ordning skulle kunna skapas genom en utbyggnad av systemet med slutanvändarintyg. Utredningen anser att frågan bör övervägas inom ramen för utförselkontrollens administrativa rutiner.

När det gäller generaltullstyrelsens förslag om förhandsanmälningar till tullmyndigheterna av exportsändningar delar utredningen styrelsens uppfattning att sådana anmälningar är ett sätt att göra kontrollen effektivare. Utredningen har emellertid inte lagt fram något förslag utan menat att frågan borde övervägas vidare. Utredningen uttalar tveksamhet i fråga om förslaget att begränsa utförseln till i förväg bestämda gränssorter. Också denna fråga, liksom formerna för information till tullverket om inlämnade ansökningar och beviljade utförseltillstånd, anser utredningen bör tas upp vid en översyn av de administrativa rutinerna för tullkontrollen (se betänkandet s. 87-91).

Remissinstanserna: De remissinstanser som tagit upp dessa frågor delar i allmänhet utredningens bedömningar. *Generaltullstyrelsen* har i fråga om sina förslag att tillämpa bevisssäkringslagen och skyldigheten för företagen att lämna uppgifter till tullverket anfört att styrelsen kan godta utredningens slutsatser under förutsättning att exportörerna åläggs lämna exportanmälan minst en vecka före exporttillfället. Den remisskritik som uttalas gäller framför allt införande av en ordning som skulle innebära en begränsning av antalet utförselorter när det gäller export av krigsmateriel. *FFV* framhåller här att materielen ofta levereras fritt fabrik och att den fördyring av transporter som det skulle innebära att endast kunna utnyttja vissa angivna gränssorter skulle vara svårförståelig eller oacceptabel för köparna. *Försvar- och industriföreningen*, *Sveriges Arbetsgivareförening* och *Sveriges Industriförbund* anför likartade synpunkter. Några remissinstanser anser att ett system med s. k. landningsintyg kan ha ett visst men begränsat värde. Vissa instanser påpekar att sådana intyg helt saknar relevans för vapenbärare som t.ex. flygplan. Flera menar att om ett system med landningsintyg införs, sådana intyg skall tillställas KMI. Några remissinstanser vänder sig mot en ordning som skulle innebära att KMI regelmässigt skall översända kopior av

ansökningar om exporttillstånd till tullverket och menar bl. a. att detta skulle innebära intrång i företagens integritet (se remissammanställningen s. 104–107).

Skälen för min bedömning: Tullverket svarar för en mycket viktig kontrollfunktion och har redan i dag omfattande befogenheter i utförselkontrollen. En tullmyndighet kan i enlighet med föreskrifter i tullagstiftningen bl. a. kontrollera riktigheten av lämnade uppgifter om exportgods genom bokföringsgranskning och liknande undersökningar, dels hos exportören, dels hos annan som bedriver verksamhet av sådan beskaffenhet att uppgifter av betydelse för kontrollen kan hämtas av anteckningar och andra handlingar. Det senare kan gälla transport- och speditiönsföretag.

I syfte att effektivisera utförselkontrollen bl. a. genom att möjliggöra mer frekventa stickprovskontroller har generaltullstyrelsen erhållit medelsförstärkning med 2,5 milj. kr.

Tullverket kan vid kontroll av efterlevnaden av exportbestämmelserna anlita tullmyndigheter i andra länder. Sverige har slutit avtal om samarbete på tullområdet med de nordiska länderna, Förbundsrepubliken Tyskland, Frankrike, Nederländerna, Storbritannien och Nordirland samt Förenta staterna. Inom ramen för det internationella tullsamarbetsrådets (CCC) verksamhet kan det svenska tullverket räkna med ett visst men mer begränsat bistånd från tullmyndigheter i en rad andra länder. Av rådets omkring 100 medlemsstater har ett stort antal, bl. a. Sverige, anslutit sig till den s. k. Nairobi-konventionen om ömsesidigt bistånd i tullfrågor.

Jag delar utredningens bedömning att en komplettering av gällande bestämmelser i syfte att göra bevissäkringslagen tillämplig vid utförselkontrollen inte är en framkomlig väg. Jag är inte heller beredd att förorda en skyldighet för exportörer att, innan utförsel är aktuell, tillställa tullmyndigheter uppgifter och handlingar om tilltänkt utförsel på det sätt generaltullstyrelsen skisserat. Enligt min mening kan frågan om att bereda tullmyndigheterna underlag för planering av kontrollinsatser lösas på ett annat sätt.

Jag menar nämligen, i likhet med utredningen och den uppfattning generaltullstyrelsen numera gett uttryck åt, att styrelsens förslag att exportörer skall anmäla exportsändningar till utförsel i god tid före utförseltillfället är ett mer framkomligt sätt att göra tullkontrollen effektivare. Om så sker, får tullmyndigheterna mera tid att utöva de befogenheter de redan har enligt gällande tullagstiftning. Detta betyder bl. a. att tullmyndighet har möjlighet att kontrollera lämnade uppgifter hos exportör eller transport- och speditiönsföretag i god tid innan utförsel sker. Den referensgrupp för utarbetande av förslag till förbättrad tullkontroll vid utförsel av krigsmateriel som jag omnämnt inledningsvis, har också utarbetat ett förslag som innebär att exportör skall anmäla utförsel av krigsmateriel till tullmyndighet senast sju dagar före tilltänkt utförsel med angivande av de väsentligaste uppgifterna angående utförseln.

Referensgruppen menar också att tullkontrollen i möjligaste mån bör äga rum redan vid inlastningstillfället vid fabrik. Denna ordning förutsätter dels att en fullständig utförselanmälan avlämnas i god tid före sådan inlastning, dels att inlastningen sker i förseglingsbart transportmedel.

Jag är ense med referensgruppen även beträffande denna punkt. Det är min avsikt att återkomma till regeringen med förslag i dessa delar. Därvid bör

också ställning tas till huruvida ett system med utförselanmälan sju dagar före tilltänkt utförsel bör omfatta all materiel eller om avsteg i särskilda fall kan medges av tullmyndighet för t. ex. bränskande leveranser som retur, vissa reservdelsleveranser och liknande. En förutsättning för sådana avsteg är emellertid att tullkontrollen även i sådana fall kan ordnas på ett tillfredsställande sätt.

I fråga om generaltullstyrelsens förslag att utförsel av krigsmateriel skall få ske endast över vissa angivna gränssorter vill jag säga följande.

Det är självfallet av stor betydelse att utförselkontrollen kan utövas så effektivt som möjligt. Jag är emellertid inte beredd att nu låsa mig för en ståndpunkt som innebär att utförseln av krigsmateriel får ske endast över vissa i förväg angivna gränssorter. En sådan ordning skulle nämligen kunna skapa onödiga handelshinder beträffande andra varor än krigsmateriel i fall då en köpare har att avhämta godset vid en viss tullplats. Dessutom kan en sådan ordning leda till en oacceptabel konkurrenssnedvridning på grund av fördelningen av utförselorter. Jag menar också att det tidigare beskrivna systemet med skyldighet för exportör att anmäla krigsmateriel till utförsel senast sju dagar före det faktiska utförseltillfället ger tullmyndigheterna möjlighet att i det enskilda fallet dirigera en transport till viss angiven ort, om en tillfredsställande kontroll inte kan förutses kunna äga rum vid den gränssort som exportören uppgivit i sin anmälan till utförsel. Tullmyndigheterna har redan i dag befogenheter som kan utnyttjas för att åstadkomma detta.

En annan viktig del i en förbättrad tullkontroll är att tullmyndigheterna fortlöpande får besked om beslut i ärenden rörande export liksom i fråga om beslut i klassificeringsärenden. Denna ordning kan åstadkommas inom ramen för förbättrade rutiner inom KMI, en fråga som jag strax skall återkomma till. Det är enligt min mening också viktigt att ett fortlöpande samråd kan komma till stånd mellan företrädare för tullmyndigheterna och KMI.

När det gäller generaltullstyrelsens förslag att en exportör på anfordran av svensk tullmyndighet skall förete ett s.k. landningsintyg från utländsk tullmyndighet i mottagarlandet om att materielen i fråga har förts in och förtullats i detta land, vill jag framhålla att en sådan ordning förutsätter att tullmyndigheterna i mottagarlandet kan medverka i ett sådant förfarande. Åtaganden i detta hänseende regleras i det internationella tullsamarbete som bedrivs mellan ett stort antal länder och som innebär att tullmyndigheterna kan begära medverkan från utländsk tullmyndighet vid förebyggande och beivrande av brott mot tullagarna, dit ländernas exportregler räknas. Som jag tidigare sagt har Sverige ingått avtal om sådant samarbete i flera fall. Det är viktigt att dessa frågor uppmärksammas i tillämpningen av det samarbete som härigenom kommit till stånd.

I särskilda fall bör det dock vara en skyldighet för exportör att inge en handling som utvisar att viss leverans införtullats i avsett mottagarland. En sådan handling kan utgöras av kopia av s.k. tullsedel eller annat bevis om hanteringen i mottagarlandet eller mottagarbevis från köparen av materielen. Jag har tidigare berört denna fråga i samband med mitt förslag om möjligheter att förena ett tillstånd till utförsel med kontrollbestämmelser.

Jag vill också här erinra om vad jag tidigare anfört om ett system med

16 Förenklingar i fråga om kontrollen över tillverkningen av krigsmateriel

16.1 Bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag från krav på tillverkningstillstånd i vissa fall m. m.

Mitt förslag: Regeringen bemyndigas meddela föreskrifter om undantag från krav på tillverkningstillstånd för sådan tillverkning som bedrivs på uppdrag av den som har tillstånd att tillverka ifrågavarande materiel.

Tillverkare av krigsmateriel som lämnat uppdrag om sådan tillverkning skall vara skyldiga att lämna uppgifter om detta.

Skälen för mitt förslag: Enligt 2 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. får – som jag tidigare sagt – krigsmateriel inte tillverkas här i riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen. Sådant tillstånd får meddelas endast svensk medborgare, svenskt handelsbolag i vilket inte någon av bolagsmännen är kontrollsobjekt som avses i lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m.m. och svenskt aktiebolag i vars bolagsordning intagits utlänningsförbehåll som avses i nämnda lag. Om särskilda skäl föreligger, får dock tillstånd ges även åt annan.

Regeringen har också bemyndigats meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet dels för ändring och ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § vapenlagen (1973:1176), dels för tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

Inom industrin förekommer att krigsmaterieltillverkare beställer av underleverantörer t.ex. vissa komponenter eller delar som behövs inom den egna tillverkningen. I syfte att skapa förenklingar på områden där detta är möjligt utan att kontrollkraven eftersätts, bör enligt min mening sådan tillverkning som bedrivs på uppdrag av annan krigsmaterieltillverkare i vissa fall kunna undantas från kravet på tillstånd för att tillverka krigsmateriel. Förutsättningen för ett sådant undantag måste dock vara att underleverantörens produktion är begränsad till sådan tillverkning som beställs av annan krigsmaterieltillverkare, att dennes tillverkningstillstånd omfattar rätt att tillverka ifrågavarande materiel samt att uppgiftsskyldighet införs för uppdragsgivaren att lämna uppgifter om vilka uppdrag om sådan tillverkning som har lämnats.

Jag förordar att det i lagen om kontroll av tillverkningen av krigsmateriel, m.m. tas in ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om sådana undantag. Därtill bör skyldighet aläggas tillverkare av krigsmateriel att, enligt de närmare föreskrifter som meddelas av regeringen, lämna uppgifter om vilka uppdrag om tillverkning som har lämnats åt annan.

Mitt förslag: Regeringen bemyndigas meddela föreskrifter om undantag från skyldighet för tillverkare av krigsmateriel liksom för försäljare av sådan materiel m.m. att lämna deklaration rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Skälen för mitt förslag: Enligt 6 § lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. gäller att tillverkare av krigsmateriel liksom försäljare av krigsmateriel m.m. är skyldiga att till KMI lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats. I enlighet med bemyndigande härom har regeringen meddelat föreskrifter om med vilka tidsintervaller deklarationerna skall lämnas och vad dessa skall innehålla.

De uppgifter som lämnas i deklarationerna, bl.a. tillverkad materiel, levererad, beställd och importerad materiel samt uppgifter om materiels art, kvantitet och värde utgör stommen för den tillsyn som KMI utövar. Dessa uppgifter är således av utomordentligt stor betydelse när det gäller kontrollen av och tillsynen över den berörda verksamheten.

Skyldigheten att lämna deklaration omfattar var och en som har tillverkningstillstånd eller tillstånd att försälja eller förmedla krigsmateriel m.m. Det är emellertid inte meningsfullt att begära deklarationer från företag som inte aktivt bedriver tillverkning eller försäljning av krigsmateriel. Jag tänker då närmast på s.k. K-företag som inte bedriver aktiv tillverkning och företag vars tillverkning av annat skäl ligger nere. Jag menar därför att sådana tillståndshavare uttryckligen skall undantas från skyldighet att lämna deklaration. När det gäller tillverkare och försäljare som bedriver verksamhet av ringa omfattning, t.ex. enskild person som har tillstånd att ladda ammunition för försäljning bör deklarationsskyldigheten begränsas.

Jag förordar att regeringen ges bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att lämna deklarationer för fall som nyss sagts. Genom att undanta angivna grupper från deklarationsskyldighet kan inspektionens kontroll koncentreras på andra tillverkares och försäljares verksamhet.

17 Organisatoriska frågor, m.m.

17.1 Allmänt

Det ankommer på regeringen att pröva ärenden om tillstånd enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. liksom att fatta beslut i ärenden om utförsel av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel samt bedrivande av militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare. I fråga om utförselärenden gäller dock att det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel får meddela tillstånd i exportärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller eljest inte är av större vikt.

I vissa fall har regeringen bemyndigat viss angiven myndighet att meddela tillstånd eller föreskrifter i fråga om utförsel av skjutvapen och därtill hörande ammunition främst för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket.

KMI handhar beredningen av ärenden som är av beskaffenhet att komma under regeringens prövning. På inspektionen ankommer också att i egenskap av kontrollmyndighet utöva kontroll över den verksamhet för vilken tillstånd lämnats enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

I viktigare ärenden om utförsel av krigsmateriel m. m. överlägger regeringen med utrikesnämnden (10 kap. 6 § regeringsformen). Som forum för ett mer löpande samråd om krigsmaterielexportärenden inrättades år 1985 en nämnd med rådgivande uppgifter, vars ledamöter är tillsatta på parlamentarisk grund.

Som tidigare anförts utsåg regeringen år 1984 ett tekniskt-vetenskapligt råd med uppgift att biträda KMI vid bedömningen av frågor om klassificering av materiel.

Som jag nämnt inledningsvis tillkallades i april 1987 en särskild utredare med uppdrag att göra en administrativ översyn och utvärdering av krigsmaterielinspektionens verksamhet. Utredaren fick också i uppdrag att, om resultatet av arbetet föranledde det, lämna förslag till hur handhavandet av de uppgifter som ankommer på KMI bör organiseras.

När jag i det följande redogör för mina överväganden i fråga om den administrativa organisationen när det gäller hanterandet av ärenden inom krigsmaterielområdet, gör jag det mot bakgrund av de överväganden och förslag som denna utredning (KMI-utredningen) presenterat.

17.2 Beslutande instans

Mitt förslag: Regeringen skall även i fortsättningen pröva ärenden om tillstånd enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. liksom ärenden om tillstånd enligt lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden som gäller utförsel av krigsmateriel skall också fortsättningsvis pröva ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som annars inte är av större vikt.

Regeringens bemyndigande att meddela föreskrifter om utförsel av skjutvapen och ammunition till dem vidgas.

KMI-utredningens förslag: Överensstämmer med mitt.

Skälen för mitt förslag: Varje år handläggs i genomsnitt drygt 20 ärenden om tillstånd att tillverka krigsmateriel eller tillstånd att bedriva försäljningsverksamhet m.m. inom krigsmaterielområdet. Summan inkluderar också beslut om upphörande av tillstånd.

Antalet utförselärenden uppgår per år till ca. 2 000. Regeringen prövar knappt 300 av dessa ärenden, vilka motsvarar ca 95 % av värdet av utförd

materiel. I merparten av utförelärendena numerärt sett fattas således beslut av utrikeshandelsministern. Dessa ärenden rör främst utförelse av vissa reservdelar, vissa komponenter och returerna samt utförelse av skjutvapen, främst jakt- och sportskyttevapen.

När det gäller frågan om var prövningen av ärenden om tillstånd att tillverka krigsmateriel liksom att bedriva försäljnings- och förmedlingsverksamhet bör ligga, har diskuterats huruvida sådana ärenden eller vissa sådana ärenden bör avlyftas från regeringens ansvarsområde. I vissa fall, t. ex. i fråga om tillverkning av ringa omfattning, avgörs prövningen mera från lämplighetsöverväganden och kontroll- och säkerhetshänsyn än utifrån rent utrikes- och säkerhetspolitiska överväganden.

Jag menar emellertid att merparten av de ärenden som rör tillverkning och försäljning av krigsmateriel är sådana till sin karaktär att det inte utifrån några synpunkter kan anses lämpligt att ansvaret för beslut i dessa ärenden ligger hos annan än regeringen. Jag menar också att det inte är ändamålsenligt att göra någon uppdelning utifrån ärendenas art. Jag är således ense med KMI-utredningen att de ärenden jag här berört även i fortsättningen skall prövas av regeringen.

KMI-utredningen har även övervägt frågan om en överflyttning till KMI av beslutanderätten i ärenden om utförelsetillstånd av den typ som för närvarande prövas av utrikeshandelsministern. I likhet med vad utredningen i denna del kommit fram till, menar jag att den nuvarande ordningen är rationell. Handläggningstiderna är i allmänhet mycket korta. Vinsterna med ett bemyndigande för KMI att besluta i vissa ärenden skulle i praktiken bli mycket begränsade. Jag menar också att en stor del av dessa ärenden innehåller inslag av politiska bedömningar som måste ankomma på den politiska ledningen.

När det gäller utförelse av skjutvapen anser jag dock, i likhet med utredningen, att fler typer av utförelsärenden än vad som är fallet i dag bör kunna överlämnas till polismyndighet för prövning.

För närvarande gäller i detta hänseende att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförelse av enskilda skjutvapen och därtill hörande ammunition samt av skjutvapen jämte tillhörande ammunition för personligt bruk eller för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket.

Regeringen har med stöd av bemyndigandet utfärdat föreskrifter enligt vilka enskild person som är berättigad att inneha skjutvapen får föra med sig vapnet jämte tillhörande ammunition utan tillstånd vid utresa från riket. Regeringen har därutöver överlämnat till polismyndighet att pröva frågor om utförelse för såväl enskild persons räkning som för medlemmar i skytteförbunds eller annan sammanslutnings räkning, om skjutvapnet jämte därtill hörande ammunition skall användas vid jakt, tävling eller övning utom riket. Därtill har generaltullstyrelsen bemyndigats att meddela föreskrifter om återutförelse av jakt- och tävlingsvapen i vissa fall.

Enligt min mening bör polismyndighet också anförtros uppgiften att pröva ärenden om utförelse av skjutvapen för enskild persons räkning även i fall då vapnet i fråga inte förs ut för att användas vid jakt e.d., liksom ärenden om utförelse av skjutvapen för reparation, översyn eller liknande. På motsvarande

de sätt bör återutförelse efter sådan åtgärd här i landet prövas av polismyndighet. Bemyndigandet för regeringen att meddela föreskrifter bör utformas i enlighet härmed.

Prop. 1987/88:154

17.3 En samlad berednings- och tillsynsorganisation inom regeringskansliet

Min bedömning: Beredningen av ärenden om tillstånd att tillverka och försälja krigsmateriel m.m. liksom ärenden om beslut enligt lagen om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. bör ligga på ett och samma organ. Detta organ, som bör vara KMI, bör också som hittills svara för kontroll över dem som har regeringens tillstånd att tillverka, sälja eller förmedla krigsmateriel.

KMI bör även fortsättningsvis ingå i regeringskansliet.

KMI-utredningens bedömning: Överensstämmer med min bedömning.

Skälen för min bedömning: KMI inrättades under 1930-talet som en följd av de genom Nationernas Förbund initierade nedrustningsförhandlingarna i Genève. En ökad kontroll från regeringarnas sida över vapenindustrin skulle bidra till att förebygga nya krig. I den proposition som ligger till grund för 1935 års lag om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m.m. (prop. 1935:89), vilken lag föregick den nu gällande, anfördes bl. a. att den tillsyn som kontrollen nödvändiggjorde borde utövas av en krigsmaterielinspektion som borde inordnas i regeringskansliet. Kontrollmyndigheten föreslogs förläggas till handelsdepartementet, till vilket departement handläggningen av ärenden rörande exportförbudet av krigsmateriel redan hörde.

KMI, numera organisatoriskt inom utrikesdepartementets handelsavdelning, utgör dels en departementsenhet för beredning av tillståndsärenden, dels en myndighet som utövar kontroll enligt tillverkningslagen.

KMI-utredningen har ställt frågan huruvida en uppdelning av KMI borde göras som skulle innebära att ett organ bereder ärendena enligt både tillverkningslagen och utförelselagen medan ett annat organ svarar för tillsynen enligt tillverkningslagen. En annan lösning skulle kunna vara att beredningen av utförelselärendena och andra ärenden som faller under utförelsebestämmelserna ligger på ett organ och verksamheten enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. - således även kontrollen över tillståndshavarnas verksamhet - åvilar ett annat organ.

Beredningen av tillståndsärendena och kontrollen enligt tillverkningslagen kräver emellertid, som utredningen framhåller, ett mindre omfattande arbete än beredningen av utförelselärendena. Ett skiljande av den ena eller båda funktionerna enligt tillverkningslagen skulle knappast innebära någon förenkling som skulle underlätta beredningen av utförelselärenden. Erfarenheten visar tvärtom - som utredningen också kommit till - att de olika delarna av krigsmaterielinspektionens nuvarande verksamhet med fördel kompletterar varandra.

En uppdelning av ansvaret mellan två organ enligt funktionerna beredning

och tillsyn – alternativt enligt tillämpningsområdena för tillverknings- resp. utförsellagen – skulle dessutom fordra ett betydande samarbete mellan dessa organ och sannolikt leda till dubbleringar i verksamheten. Även från den utgångspunkten anser jag att det är en fördel om verksamheten kan hållas samman inom en organisation.

Jag menar alltså att KMI även i fortsättningen skall handlägga ärenden enligt både tillverkningslagen och utförsellagen och därvid svara för såväl beredning som tillsyn.

I likhet med utredningen finner jag inte heller skäl att förorda någon ändring i KMI:s organisatoriska ställning, t. ex. på det sättet att beredningen av ärenden liksom tillsynsfrågorna läggs på ett från regeringen fristående organ. För fortsatt beredning inom regeringskansliet talar framför allt det förhållandet att alla mer omfattande ärenden som regel innehåller viktiga politiska och principiella frågor som på något stadium måste avgöras av regeringen. Det är en fördel att de berörda delarna av regeringskansliet finns med i beredningen redan från början och kan bidra med fakta och synpunkter. Genom denna ordning får beredningen, som syftar till en totalbedömning mot bakgrund av svensk säkerhetspolitik och vårt förhållande till andra länder, ett allsidigt innehåll.

Skälen för beredning inom regeringskansliet får enligt min mening en ökad tyngd mot bakgrund av de förslag till skärpt kontroll av krigsmaterielexporten som jag har förordat i det föregående.

17.4 Personella resurser hos KMI – finansiering

17.4.1 Personella resurser

Kraven på KMI har ökat väsentligt under senare år. De förslag till skärpt kontroll som jag nu förordar kommer att medföra ytterligare arbetsuppgifter för inspektionen. Vid utgången av budgetåret 1986/87 omfattade personalplanen för KMI fem tjänster, varav en för krigsmaterielinspektör samt två för handläggare. Därutöver tjänstgjorde ytterligare en handläggare på en tillfälligt inrättad tjänst.

Som KMI-utredningen – och även utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet – framhållit är det viktigt att olika slag av kompetens är företrädd inom inspektionen. Självfallet bereds ärenden inom krigsmaterielområdet gemensamt med andra delar av departementet och regeringskansliet i övrigt. Detta gäller särskilt utrikesdepartementets politiska avdelning och försvarsdepartementet. KMI måste emellertid själv ha omfattande sakkunskap på dessa områden, liksom sakkunskap i förvaltningsrättsliga och andra juridiska frågor.

Befattningen som krigsmaterielinspektör innehas för närvarande av en högre tjänsteman med beskickningschefs erfarenheter. Regeringen har också under den gångna hösten inrättat två nya tjänster vid inspektionen, dels en tjänst på chefslöneplanet för militär rådgivare som för närvarande innehas av en högre militär, dels en tjänst som handläggare inom lönefält N 24 - N 28. Beräknade kostnader härför har angivits i budgetpropositionen för budgetåret 1988/89 (prop. 1987/88:100, bil. 5).

Mitt ställningstagande: Någon ändring av finansieringen av KMI:s verksamhet och organisation föreslås inte.

KMI-utredningens förslag: Expeditionsavgifter för utfärdade tillstånd bibehålls medan verksamheten i övrigt täcks med statsmedel.

Skälen för mitt ställningstagande: Kostnaderna för KMI:s organisation och verksamhet bestrids genom avgifter från tillverkare av krigsmateriel samt genom expeditionsavgifter främst för tillstånd till utförsel av krigsmateriel. De avgifter som tas ut från tillverkare av krigsmateriel och som tillförs statskassan direkt utgår efter visst - för samtliga tillverkare lika - förhållande till det fakturerade värdet av försåld materiel (8 § lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.).

Kostnaderna för verksamheten, som går över statsbudgeten, utgörs till större delen av löner och lokalkostnader.

Finansiering av statlig verksamhet täcks i vissa fall med avgifter från berörda intressegrupper. När det gäller KMI:s verksamhet daterar sig denna ordning från inspektionens tillkomst år 1935. Skäl att frånga denna ordning föreligger enligt min mening inte. Jag anser sålunda att nuvarande ordning bör bestå.

17.5 Förbättrade rutiner för beredningsarbetet inom KMI

Under senare år har det bedrivits ett intensivt arbete med att förbättra rutinerna för handläggningen av ärenden inom KMI. En väsentlig del häri är datorisering av registerföringen. I registret ingår bl.a. grunduppgifter om tillverkning och export och uppgifter som tillverkare och försäljare är skyldiga att lämna inom ramen för tillsynsverksamheten, dvs. uppgifter om beställd, importerad och levererad materiel m.m. samt data om beviljade tillstånd.

Genom datoriseringen har den statistiska behandlingen av uppgifterna blivit snabbare och effektivare. Härigenom möjliggörs också en snabb uppföljning av utförseltillstånd sett i relation till faktiska leveranser. Ett ökat uppgiftslämnande från berörd industri ställer krav på en effektiv hantering. Databehandlingen av uppgifterna kommer att underlätta identifieringen av uppkommande frågor rörande t.ex. viss export eller vissa leveranser. Datoriseringen gör det också möjligt att frigöra resurser för annan verksamhet inom inspektionen.

Tillstånd till utförsel meddelas vanligen för viss tid, i allmänhet ett år. I vissa fall omfattar ett tillstånd flera sändningar. Det är en uppgift för tullmyndighet att på tillståndet avräkna den faktiska utförseln vid varje utförseltillfälle. I de fall ett tillstånd omfattar stora kvantiteter materiel eller materielen är heterogen, har regeringen - inom ramen för utvecklingen av förbättrade rutiner - i sina tillståndsbeslut uppdragit åt KMI att för viss eller vissa leveranser utfärda särskilda utförselbevis för viss kortare tid. Bevisen skall företes för tullmyndighet och återsändas till KMI efter verkställd

leverans för avräkning mot regeringens beslut. Genom denna ordning minskar riskerna för missbruk av tillstånd som omfattar t. ex. stora kvantiteter materiel.

Prop. 1987/88:154

Jag har tidigare omnämnt vikten av en nära kontakt mellan KMI och företrädare för tullmyndigheterna.

En viktig uppgift för KMI är – som jag tidigare nämnt – att föra ut kunskap om gällande regelverk. Det är utomordentligt angeläget att de som är sysselsatta inom krigsmaterielindustrin har god kännedom om gällande regler och de syften som ligger bakom dessa. Inom KMI har därför initiativ tagits till att såväl genom besök hos industrin som genom att ge ut allmänna råd nå ut till den berörda industrin och dess anställda med nödvändig kunskap om det svenska regelsystemet.

18 Rådgivande nämnden för krigsmaterielexport- frågor – ökad insyn i frågor som rör krigsmaterielexport

18.1 Rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor

Export av krigsmateriel liksom andra tillståndsfrågor aktualiserar ständigt problem av principiell karaktär. Tillståndsprovningen innebär ofta en synnerligen grannliga uppgift. Mot bakgrund av att det inte är möjligt att utforma riktlinjerna för tillståndsprovningen så att alla svårigheter i tillämpningen kan undanröjas, är det naturligt att provningen av de enskilda ärendena tillmätts särskild betydelse. Enligt 10 kap. 6 § regeringsformen skall regeringen i utrikesärenden av större vikt överlägga med utrikesnämnden före avgörandet, om så kan ske. Vissa ärenden rörande krigsmateriel är sådana att överläggning med utrikesnämnden äger rum. Även om sådana överläggningar inte bedöms erforderliga, har det likväl ansetts önskvärt att provningen av vissa enskilda ärenden ges en bredare förankring än i regeringen. Till detta ändamål beslutade riksdagen år 1984 på grundval av propositionen 1984/85:82 om ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport att en rådgivande nämnd i krigsmaterielexportfrågor skulle inrättas (UU 1984/85:5, rskr. 61).

Nämnden, som består av sex ledamöter tillsatta på parlamentarisk grund, inledde sin verksamhet i februari 1985. Nämndens uppgift är att lämna råd i enskilda krigsmaterielexportfrågor. Den sammanträder vanligtvis varje månad på kallelse av krigsmaterielinspektören, som också leder sammanträdena. Det ankommer på inspektören att redovisa samrådet till det föredragande statsrådet.

Nämndens tillkomst har inneburit att omfattningen av de ärenden som görs till föremål för ökat samråd har breddats. Genom de relativt täta, regelbundna sammanträdena får den rådgivande nämndens ledamöter också en fortlöpande insyn i regeringens handläggning av de frågor som rör krigsmaterielexport.

Också frågor som kan komma att aktualiseras på grund av de nya regler av förbudskaraktär som jag förordat i det föregående bör göras till föremål för samråd i nämnden.

Bl.a. mot bakgrund av att nämnden härigenom kan förutses tas i anspråk i större omfattning än vad som hittills har varit fallet, menar jag att arbetsformerna fortlöpande bör förbättras och effektiviseras. Åtgärder i detta hänseende har redan genomförts.

Prop. 1987/88:154

18.2 Insyn i frågor som rör krigsmaterielexport m.m.

Ett par remissinstanser har tagit upp frågan om ökad insyn och öppenhet kring krigsmaterielexporten.

Till detta vill jag säga följande.

Det är självfallet önskvärt att informationen om krigsmaterielexporten ges offentlighet så långt detta är möjligt med hänsyn tagen till de intressen som måste skyddas av sekretess. Strävan måste vara att krigsmaterielexporten ges en så stor öppenhet som möjligt med hänsyn till sekretesskraven, såväl i Sverige som internationellt.

Ett stort steg mot ökad öppenhet togs år 1985 genom den ordning som då inleddes och som innebär att regeringen varje år till riksdagen redovisar uppgifter på årsbasis om den svenska krigsmaterielexporten.

Regeringen har överlämnat sådana skrivelser med redovisningar av krigsmaterielexporten för åren 1984-1986. Redovisningarna omfattar uppgifter om bl.a. antalet utförseltillstånd, försäld krigsmateriel i såväl löpande som fasta priser, faktiska leveranser också i löpande och fasta priser, materielens fördelning i fråga om värdet av exporten fördelat på huvudområden, geografisk spridning samt fördelning av exporten på angivna länder. Dessutom har uppgifter lämnats om försäljning av tillverkningsrätter samt i fråga om de större exporterande företagen. Regeringen har dock inte kunnat offentliggöra sammansättningen av den export som går till varje enskilt land eftersom utlämnande av sådana uppgifter skulle kunna skada vårt lands förbindelser med det landet. Av samma skäl har regeringen i flera fall där fråga om utlämnande varit aktuell inte kunnat offentliggöra enskilda beslut om utförsel av krigsmateriel.

Enligt min mening har insynen genom de åtgärder regeringen har vidtagit breddats väsentligt. Detta innebär emellertid inte att öppenheten inte kan förbättras ytterligare. Frågor som dessa är ständigt aktuella. Fortlopande görs alltså ansträngningar för bättre insyn i frågor som rör krigsmaterielexport.

19 Sanktionsbestämmelser m.m.

Mitt förslag: Överträdelse av det utvidgade förbudet att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, att ingå tilläggsavtal, m.m. och att ingå avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel samt av ett förbud att vidta marknadsföringsåtgärd skall i ansvarshänseende jämföras med vad som för närvarande gäller i

fråga om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt och anordnande av militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare.

En särskild straffskala införs för brott mot föreskrifterna om redovisningsskyldighet och underrättelseskyldighet i fråga om marknadsföring och mot föreskrifterna att lämna uppgifter om utländskt ägande i utländska rättssubjekt samt för brott mot föreskrifter, villkor eller kontroll- och ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen liksom i fråga om oriktigt uppgiftslämnande vid fullgörande av skyldighet att lämna redovisning, underrättelser eller uppgifter som nyss sagts.

Utredningens förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Utredningen har även föreslagit en särskild åtalsprövning i fråga om brott mot föreskrifter och villkor som har meddelats med stöd av lagen och brott som innefattar oriktigt uppgiftslämnande (se betänkandet s. 105).

Remissinstanser: RÅ anför såvitt avser en bestämmelse om särskild åtalsprövning att en sådan kan vara motiverad då fråga är om lagstiftning som är långtsyftande och vars utrikespolitiska konsekvenser är svåra att överblicka men knappast för hithörande fall som i stor utsträckning synes ta sikte på förseelser av ordningskaraktär. RÅ hänvisar också till den föreslagna föreskriften att undanta ringa fall från ansvar (se remissammanställningen s. 118).

Skälen för mitt förslag: Överträdelse av det utvidgade förbudet att utan tillstånd av regeringen upplåta eller överlåta rätt att tillverka krigsmateriel utom riket, att träffa avtal om tillägg till eller ändringar av sådana avtal liksom att ingå avtal med utländsk part om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel bör i ansvarshänseende jämföras med överträdelse av nuvarande förbud mot kunskapsöverföring och anordnande av militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare. Detsamma bör gälla överträdelse av förbud att vidta viss marknadsföringsåtgärd.

Brott mot förbuden bör medföra ansvar om gärningen skett uppsåtligt eller av grov oaktsamhet. I likhet med vad som gäller för brott mot nuvarande lag bör dock inte dömas till ansvar i ringa fall.

Liksom vad som gäller i fråga om brott mot nuvarande föreskrifter, bör en straffskala finnas för grova brott.

En särskild straffskala bör införas för överträdelse av föreskrifter om redovisnings- och underrättelseskyldighet i fråga om marknadsföringsåtgärder och av föreskrifter om uppgiftsskyldighet i fråga om ägande i utländska rättssubjekt samt av föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen liksom i fråga om oriktigt uppgiftslämnande vid fullgörande av redovisnings-, underrättelse- och uppgiftsskyldighet. Såväl uppsåtligt som oaktsamt handlande bör kunna föranleda ansvar. I enlighet med vad som föreslagits av *lagrådet* (s. 133) bör dock inte dömas till ansvar i ringa fall. I likhet med vad som gäller i fråga om motsvarande uppgiftsskyldighet enligt lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., bör strafflatituden sättas till böter eller fängelse i högst sex månader.

När det gäller frågan om en särskild åtalsprövning av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer är jag ense med RÅ om att något behov av en sådan bestämmelse inte föreligger. Jag vill dock understryka att ett åsidosättande av t.ex. ett villkor eller en kontrollbestämmelse som har meddelats i samband med tillståndsgivning kan vara av stor betydelse och förorsaka vittgående konsekvenser. Detsamma kan gälla t.ex. oriktigt uppgiftslämnande.

20 Ikraftträdande m.m.

Jag föreslår att den nya lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. skall träda i kraft den 1 juli 1988 och att den nu gällande lagen upphävs vid samma tidpunkt. På förslag av *lagrådet* bör den nya lagens bestämmelser tillämpas även för tillstånd som har meddelats med stöd av äldre bestämmelser (s. 133).

Den nya lagen medför en ändring i lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut. Denna ändring liksom de föreslagna ändringarna i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. bör träda i kraft vid samma tidpunkt.

21 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anfört har inom utrikesdepartementet upprättats förslag till

1. lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.,
2. lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.,
3. lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Det under 3 angivna förslaget har upprättats i samråd med chefen för justitiedepartementet.

Förslagen har, som har framgått, granskats av *lagrådet*.

22 Specialmotivering

22.1 Förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Inledande bestämmelser

1 §

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel,
4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och

5. marknadsföring av krigsmateriel.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

I första stycket anges lagens tillämpningsområde.

I andra stycket erinras om att föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel finns i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

Tredje stycket, som har utformats i enlighet med *lagrådets* förslag (s. 132), innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 5 § i nuvarande lag.

Utförsel av krigsmateriel

2 §

Krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Paragrafens *första stycke* motsvarar 1 § i nuvarande lag och slår fast att krigsmateriel inte får föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller av annan författning. Sålunda finns i 17 § vapenlagen (1973:1176) bestämmelser om utförsel från riket av skjutvapen utan utförseltillstånd.

Vid prövning av framställning om tillstånd till utförsel skall överväganden ske med utgångspunkt i de riktlinjer som gäller i fråga om export av krigsmateriel (avsnitt 6).

Innehållet i *andra stycket* är överfört från 4 § i nuvarande lag. Denna ordning som tillägger ett enskilt statsråd rätt att besluta i enklare ärenden och som har varit rådande under en lång följd av år och därvid visat sig vara i hög grad ändamålsenlig är till stor del betingad av praktiska skäl. Även tidsmässiga faktorer spelar in. I många fall fordrar nämligen en dispensansökan i ärenden av nyssnämnt slag omedelbara åtgärder.

Det bör här framhållas att konstitutionsutskottet år 1977 granskat frågan om beslutanderätten och därvid särskilt omnämnt enskilt statsråds beslutanderätt i ärenden som gäller export av krigsmateriel. Utskottet uttalade bl.a. att granskningen inte gett anledning till erinran mot de beslut varigenom statsråd bemyndigats avgöra visst ärende eller viss grupp av ärenden (KU 1976/77:44).

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt av skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,

2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,

3. skjutvapen som införts till riket för åtgärd som avses i 2.

4. sådana jakt- och tävlingsskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in till riket i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Som anförts i avsnitt 17.2 gäller för närvarande att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om utförsel av enstaka skjutvapen och därtill hörande ammunition samt av skjutvapen jämte tillhörande ammunition för personligt bruk eller för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket.

Föreskrifter härom finns i förordningen (1982:1062) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Förevarande paragraf innehåller ett mer specificerat bemyndigande för regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter dels om utförsel av skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning, dels om utförsel av skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket och dels för utförsel av skjutvapen för reparation, översyn eller liknande åtgärd liksom för återutförsel efter sådana åtgärder.

Dessutom innehåller paragrafen ett bemyndigande att meddela föreskrifter om utförsel av sådana jakt- och tävlingsskjutvapen med tillhörande ammunition som har förts in till riket i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176), dvs. jakt- eller tävlingsskjutvapen med tillhörande ammunition som har införts hit av nordisk medborgare för tillfällig användning vid jakt eller tävling i riket.

Upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, m.m.

4 §

Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Det lagrådsremitterade förslaget riktade sig till var och en som avser att upplåta eller överlåta en rätt att utom riket tillverka krigsmateriel. På förslag av *lagrådet* (s. 132–133) har paragrafen begränsats till avtal, som ingås här i riket eller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Bestämmelsen, som har behandlats i avsnitt 11.1, omfattar inte bara upplåtelse eller överlåtelse av rättigheter som åtnjuter legalt skydd, t.ex. i

form av patent, utan även varje sådan licensgivning som innebär ett tillhandahållande av sådant tekniskt underlag e.d. som utgör en förutsättning för mottagaren att starta en egen tillverkning.

Med rätt att tillverka krigsmateriel avses sålunda det medgivande som genom ett avtal lämnas en motpart att utnyttja viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtaren tillhandahållna tekniska underlag, såsom ritningar, beskrivningar o.d., tillverka viss krigsmateriel. I de tekniska underlagen kan ingå upplysningar om uppfinningar och metoder, konstruktions- och kontrollföreskrifter, beskrivningar av arbetsprocesser m.m.

5 §

Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Paragrafen, som har utformats så som *lagrådet* föreslagit i sitt yttrande (s.133), har behandlats i avsnitt 11.2. Där har jag också angett vilka överväganden som bör ligga till grund för prövningen. Med någon utom riket förstås såväl fysiska personer med hemvist utom riket som juridiska personer som är bildade enligt lagen i en främmande stat liksom främmande stater och myndigheter i sådana stater.

Med utveckling av krigsmateriel förstås den verksamhet som bedrivs för att t.ex. med hjälp av en kravspecifikation utforma ett tekniskt underlag för produktion av krigsmateriel. Med en metod för framställning av krigsmateriel avses det underlag som behövs för att framställa materiel på ett specifikt sätt.

6 §

Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Paragrafen, som behandlats i avsnitt 11.3, anger att tillägg till avtal genom vilket rätten att tillverka krigsmateriel utom riket upplåtits eller överlåtit eller ändring av sådant avtal inte får göras utan tillstånd av regeringen i vissa fall.

Sålunda skall varje tillägg till eller ändring av tidigare avtal som rör den materiel som får tillverkas underkastas regeringens prövning. Detta kan t.ex. vara fallet om parterna avser att utöka omfattningen av den krigsmateriel som får tillverkas eller precisera omfattningen av en tillverkningsrätt med

avseende på materielen. Hit hör också ändringar eller tillägg som avser åtaganden att förse licenshavaren med uppdaterad kunskap i fråga om materielen.

Likaså skall tillägg eller ändringar som innebär att licenshavaren får rätt att i sin tur upplåta eller överlåta tillverkningsrätten till någon annan prövas av regeringen.

Samma gäller klausuler som innebär rätt för en licenshavare att t.ex. försälja licenstillverkad materiel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet. Detta kan gälla försäljning på export till annat land eller försäljning till annan användare i mottagarlandet.

Inte heller får tillägs- eller ändringsavtal som avser förlängning av det ursprungliga avtalets giltighetstid träffas utan tillstånd av regeringen. Om däremot ett avtals giltighetstid förlängs enligt i avtalet stipulerade förlängningsklausuler, innebär inte detta att regeringens tillstånd krävs.

Slutligen får inte heller tillägg eller ändringar som avser sekretessbehandlingen av information företas utan regeringens tillstånd.

Militärt inriktad utbildning

7 §

Militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare får inte bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,
2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel.

Paragrafen motsvarar 3 § i den nuvarande lagen. I paragrafens *första stycke* föreskrivs att militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare inte får bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Som angetts i prop. 1981/82:196 bör allmänt sett utbildning som avser sådant handhavande av krigsmateriel som har samband med en möjlig stridsinsats vara att hänföra till begreppet militärt inriktad utbildning. Vägledning torde också kunna hämtas genom en jämförelse med vad som ingår i undervisningen vid en skola av sedvanlig typ och en skola av militär art.

I *andra stycket första punkten* anges att förbudet inte gäller utbildning som anordnas av staten. Statliga bolag - som är självständiga juridiska personer - är alltså inte undantagna från förbudet.

Till skillnad från den nuvarande bestämmelsen undantar förevarande paragraf inte sådan utbildning som står under tillsyn av skolöverstyrelsen eller universitets- och högskoleämbetet och som sker i enlighet med läroplan eller utbildningsplan som har fastställts av någon av dessa myndigheter. Skälet härtill är att de förändringar i fråga om fastställandet av studieplaner för högskolan som regeringen aviserat i budgetpropositionen (1987/88:100, bil. 10) skulle komma att medföra ändringar vad avser nu angivna undantag. Mot bakgrund av att sådan utbildning som med stöd av nuvarande bestämmelser är undantagen tillståndskravet knappast torde förekomma,

menar jag att ifrågavarande undantag bör slopas. Skulle militärt inriktad utbildning av utländska medborgare förekomma i t.ex. kommunal regi, är således sådan utbildning inte undantagen enligt förevarande paragraf.

I *andra stycket andra punkten* anges att utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel inte omfattas av förbudet.

Vid prövning av ansökan om tillstånd att bedriva sådan utbildning som det här är fråga om hämtas stöd i de riktlinjer som gäller för export av krigsmateriel. Huvudprincipen är att tillstånd till militärt inriktad undervisning inte bör meddelas om undervisningen riktar sig till medborgare i land till vilket export av krigsmateriel från Sverige ej skulle komma i fråga. I de fall undervisningen riktar sig till medborgare i olika länder måste en sammantagen bedömning göras av lämpligheten av att undervisningen tillåts.

Marknadsföring av krigsmateriel

8 §

Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,

2. lämna underrättelse till regeringen

a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

b) innan anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från redovisningsskyldighet och underrättelseskyldighet som avses i första stycket. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

Som angetts i avsnitt 10 har begreppet marknadsföring en vidsträckt innebörd. Enligt förarbetena till marknadsföringslagen (1975:1418) ligger i begreppet att det skall vara fråga om åtgärder som syftar till att främja avsättning av varor och tjänster och andra nyttigheter. Hit hör framställningar som vänder sig till allmänheten eller en viss grupp av intressenter. Termen täcker också åtgärder som är inriktade på enskilda.

Paragrafens *första stycke* föreskriver skyldighet dels för den som har fått regeringens tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., dvs. innehavare av tillverkningstillstånd eller den som har tillstånd att försälja krigsmateriel m.m., dels för svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet att lämna redovisning om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen

riktar sig till samt vilken materiel marknadsföringen avser. Genom angivna precisering framgår att redovisning skall lämnas endast i den omfattning marknadsföringen riktar sig till bestämda mottagare. Härigenom utesluts således marknadsföring som riktar sig till en obestämd krets, t.ex. i form av annonsering. Redovisningen är avsedd att ge en bild av företagens och myndigheternas marknadsföring av krigsmateriel utom riket.

Uppgifterna bör lämnas fortlöpande. Det bör vara en uppgift för regeringen att meddela föreskrifter om med vilka tidsintervall redovisning skall lämnas.

Tillståndshavare och statliga myndigheter som nyss sagts är enligt bestämmelsen vidare skyldiga att lämna underrättelse till regeringen innan anbud lämnas om t.ex. försäljning av krigsmateriel och om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt avseende sådan materiel. Sådan underrättelse skall också lämnas innan avtal ingås om försäljning av krigsmateriel eller annat tillhandahållande till någon utom riket.

Skyldighet att lämna redovisning och underrättelser enligt förevarande paragraf gäller även om marknadsföringen uppdras åt någon annan, t.ex. ett utlandsbolag.

I *andra stycket* ges regeringen bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att lämna redovisning och underrättelser som avses i första stycket. Med stöd av dessa bestämmelser kan undantag medges t.ex. i fråga om viss materiel eller i fråga om mera rutinartade avtalsslut avseende komponentleveranser o.d. En förutsättning för sådana undantag måste vara att syftet med regleringen inte äventyras.

9 §

Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal ingås om
 - a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Genom paragrafen ges regeringen möjlighet att förbjuda att vissa åtgärder kommer till stånd och därmed förhindra vidare marknadsföring i förhållande till land som inte kan godtas som mottagare av svensk materiel eller svenskt kunnande.

Förevarande paragraf ger möjlighet att ingripa mot oönskade marknadsföringsåtgärder som kommer till regeringens kännedom. Ett förbud förutsätter således inte att uppgifter om avsedd marknadsföring kommit regeringen tillhanda genom föreskrifterna i 8 §.

10 §

Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Genom bestämmelsen införs en skyldighet för såväl den som har tillstånd att tillverka eller försälja krigsmateriel m.m., som svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet att redovisa ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel. Bestämmelsen syftar till att vid varje tidpunkt ge regeringen möjlighet att kunna bedöma utvecklingen av berörd industris utlandsengagemang på området.

Med utländska rättssubjekt avses främst juridiska personer som är bildade enligt lagen i en främmande stat.

Villkor m.m.**11 §**

Tillstånd enligt 2, 4, 5, 6 eller 7 § får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 15.2. Villkoren eller kontroll- eller ordningsbestämmelserna skall inte vara onödigt betungande.

Uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel, m.m.**12 §**

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 2 § skall lämna uppgifter rörande utförd krigsmateriel.

2. den som har tillstånd enligt 4 § skall lämna uppgifter om upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

I bestämmelsen ges regeringen bemyndigande att föreskriva att den som har fått tillstånd att föra ut krigsmateriel eller att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka sådan materiel skall lämna uppgifter om utförd materiel resp. upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel. I avsnitt 15.3 har betonats vikten av att kunna följa upp leveranser av materiel eller t.ex. upplåtelse av tillverkningsrätt genom att få ett samlat uppgiftslämnande härom.

13 §

Tillstånd enligt 2 § får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Bestämmelsen, som har kommenterats i avsnitt 15.4, föreskriver att beviljade utförseltillstånd kan återkallas under vissa omständigheter. Möjligheten att återkalla ett givet tillstånd bör i princip utnyttjas endast när detta är nödvändigt.

Skyldighet för revisorer

14 §

Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag i fråga om företagets efterlevnad av bestämmelserna i denna lag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. Motsvarande skyldighet åligger en revisor vid en svensk statlig myndighet.

Bestämmelsen har utförligt behandlats i avsnitt 15.5.

Ansvarsbestämmelser m.m.

15 §

Bestämmelser om olovlig utförsel av vara och om försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

16 §

Den som bryter mot 4, 5, 6 eller 7 § eller förbud som har meddelats med stöd av 9 § döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

17 §

Om brott som avses i 16 § första stycket 1 är att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utveckling, utbildning eller marknadsföring av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarig art.

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot 8 § första stycket eller 10 § eller mot föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen.

2. lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av redovisningsskyldighet, underrättelseskyldighet eller uppgiftsskyldighet som avses i första punkten.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

19 §

Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

I 15 §, som motsvarar 7 § i nuvarande lag erinras om att överträdelse av utförselförbudet bestraffas enligt bestämmelserna i varusmuggningslagen.

Straffbestämmelserna i 16 och 17 §§ har sin motsvarighet i 8 och 9 §§ nuvarande lag. De nya bestämmelserna omfattar också det utvidgade förbudet i 4 § i fråga om upplåtelse eller överlåtelse av rätten att utom riket tillverka krigsmateriel, liksom överträdelse av förbuden att ingå avtal om tillägg till eller ändring av tidigare ingångna avtal.

Bestämmelserna omfattar vidare överträdelse av förbuden i 5 § att ingå avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel liksom överträdelse av förbud att vidta viss marknadsföringsåtgärd.

17 § innehåller en straffskala för grova brott. Bestämmelsen upptar exempel på omständigheter som skall beaktas vid bedömandet av om brottet är grovt. En gärning av särskilt allvarlig art får anses föreligga exempelvis om överlåtelse av en tillverkningsrätt inneburit att materiel av utomordentligt kvalificerat slag kunnat komma att tillverkas i ett land till vilket utförsel av krigsmateriel från Sverige inte kan komma i fråga. Likartade synpunkter kan anläggas i fråga om kunskapsöverföring i form av t.ex. utvecklingsuppdrag och utbildning.

18 § första stycket inrymmer en särskild straffskala, dels för brott mot 8 § första stycket och 10 § samt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen, dels för oriktigt uppgiftslämnande vid fullgörande av redovisningsskyldighet, underrättelseskyldighet eller uppgiftsskyldighet enligt lagen eller med stöd av lagen meddelade bestämmelser. Med lämnande av oriktig uppgift jämsställs förtigande av uppgift.

Vid uppsåtligt eller oaktsamt brott är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader.

Som framgår av bestämmelsens ordalydelse straffsanktioneras inte åsidosättande av revisors åliggande enligt 14 § genom bestämmelsen. Detta har sin grund i att försummelser av revisorer regleras i annan ordning, t.ex. genom disciplinärt förfarande.

Av paragrafens andra stycke framgår att det i ringa fall inte skall dömas till ansvar. Det lagrådsremitterade förslaget innehöll en bestämmelse enligt vilken det i ringa fall av oaktsamhet inte skall dömas till ansvar. *Lagrådet* har i

sitt yttrande påpekat att den omständigheten att en sådan bestämmelse inte avser uppsåtlig gärning avviker från vad som föreslagits i 16 § andra stycket. Med hänsyn härtill har lagrådet förordat att också uppsåtligt brott i ringa fall skall fritas från ansvar (s. 133).

Jag är ense med lagrådet på denna punkt. Jag vill emellertid starkt framhålla att endast sådana gärningar som saknar materiell betydelse från kontrollsynpunkt bör vara att bedöma som ringa samt att kraven när det gäller aktsamhet självfallet är beroende av hur väsentliga uppgifterna varit från denna utgångspunkt.

Brottsbalkens (BrB) regler om medverkan till brott är analogiskt tillämpliga eftersom fängelse ingår i straffskalan.

I 19 § har för tydlighetens skull införts en bestämmelse om att ansvar enligt denna lag är subsidiärt i förhållande till ansvar enligt BrB. Närmast kan det bli aktuellt att tillämpa bestämmelserna om osant intygande i BrB.

22.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

1 §

Med hänsyn till att de nya bestämmelserna i fråga om utförsel av krigsmateriel inarbetats i en ny lag i ämnet, görs en hänvisning till den nya lagen i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. Samtidigt erinras i denna lag mera utförligt än vad som för närvarande är fallet om föreskrifterna i lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (*Första och andra styckena*).

Paragrafens *fjärde stycke* innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag. Lydelsen har utformats efter förslag av *lagrådet*. (s. 134).

2 §

Tillägget i *andra stycket* innebär att regeringen bemyndigas att meddela föreskrifter om undantag från kravet på tillverkningstillstånd i fråga om sådan tillverkning som utförs på uppdrag av den som innehar tillstånd att tillverka ifrågakvarande krigsmateriel. Bestämmelsen har kommenterats i avsnitt 16.1.

3 §

Nuvarande bestämmelse ändras så att krigsmateriel och i paragrafen avsedda rättigheter inte får tillhandahållas här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här. Detta framgår av paragrafens *första stycke*. Bestämmelsen har utformats i enlighet med *lagrådets* förslag (s. 134).

Andra stycket innehåller undantag från tillståndskravet enligt första stycket. Nuvarande bestämmelse i *punkten 2* om undantag från tillståndskravet för innehavare av tillverkningstillstånd i fråga om tillhandahållande av

materiel, uppfinning eller metod som tillhör eller innehas av tillståndshavaren skärps på det sättet att undantaget fortsättningsvis får avse endast materiel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller rättighet som innehas av den som har tillstånd att tillverka krigsmateriel. Härigenom får också innehavare av tillverkningstillstånd begära särskilt tillstånd t.ex. i fråga om försäljning av materiel som visserligen tillhör tillståndshavaren men som t.ex. köpts upp i utlandet för vidare försäljning åt mottagare i annat land.

I *tredje stycket* har en redaktionell ändring gjorts i förhållande till nuvarande bemyndigande i syfte att klargöra att undantag från tillståndskravet endast avser sådan handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor.

6 §

I *första stycket* har införts skyldighet för tillståndshavare att lämna uppgifter om uppdrag som lämnats åt annan att tillverka krigsmateriel (se avsnitt 16.1).

Andra stycket innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att till kontrollmyndigheten avlämna deklaration om den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats. Bestämmelsen har kommenterats i avsnitt 16.2.

10 §

Enligt *andra stycket* skall inte dömas till ansvar i ringa fall. Bestämmelsen har ändrats på förslag av *lagrådet* (s. 134) och mot bakgrund av intresset av att i förhållande till motsvarande bestämmelse i 18 § andra stycket i den föreslagna lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. åstadkomma likformiga straffbestämmelser. Vad jag anfört i anslutning till den bestämmelsen om avgränsningen av ringa fall gäller även för den här aktuella bestämmelsen.

22.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

2 §

Ändringen innebär en hänvisning till en ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. Härigenom omfattas beslut enligt den nya lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. av undantagen från den föreslagna lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Som anförts i avsnitt 8 har *lagrådet* med hänsyn till att det enligt 13 § i den nya utförsellagen blir möjligt att återkalla utförseltillstånd uttalat att det förefaller motiverat att rättsprövningsmöjligheten får omfatta beslut om återkallelse av utförseltillstånd. Lagrådet har därför förordat att sådana beslut inte undantas från möjlighet till rättsprövning (s. 134–135).

Jag har i anslutning till min behandling av denna fråga i nyssnämnt avsnitt

angivit skälen för att jag inte är beredd att följa lagrådets förslag på denna punkt. Jag har samrått i frågan med chefen för justitiedepartementet

Prop. 1987/88:154

23 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.,
2. lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.,
3. lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

24 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av betänkandet (SOU 1987:8) Försvarsindustrins utlandsverksamhet

De 23 företag inom den svenska försvarsindustrin som ingår i utredningens kartläggning levererade civila och militära produkter under år 1985 för drygt 20 miljarder kronor. Nästan 7 miljarder kronor var krigsmateriel. Exporten av krigsmateriel uppgick till knappt 2 miljarder kronor eller mindre än en procent av hela den svenska exporten under året.

Utlandsbolagen

Enligt utredningens kartläggning har den svenska försvarsindustrin 17 utlandsbolag som arbetar med krigsmateriel (ytterligare ett har etablerats efter kartläggningens slutförande). Nio av utlandsbolagen är helägda. Två är delägda majoritetsbolag, medan de återstående sex är intressebolag.

Åtta av utlandsbolagen verkar i Västeuropa och fyra i Nordamerika. Två bolag finns i Sydamerika, ett i Indien, ett i Singapore och ett i Australien.

Marknadsföring är den huvudsakliga uppgiften för 13 av den svenska försvarsindustrins 17 bolag i utlandet. Tre bolag tillverkar också krigsmateriel i etableringslandet och fyra ägnar sig åt utvecklingsarbete.

Licenser till utländska företag

Den svenska försvarsindustrin har upplåtit eller överlåtit totalt 69 tillverkningsrättigheter. Antalet har ökat med ett 20-tal sedan år 1979.

Något mer än hälften av licenserna har gått till företag i Västeuropa. Singapore, Brasilien och Förenta staterna är de främsta mottagarländerna utanför Västeuropa.

Överenskommelser om samarbete med utländska företag

Den svenska försvarsindustrin har ingått 59 överenskommelser om samarbete – s. k. joint ventures – med tillverkare i utlandet. Denna form av samarbete har ökat mycket starkt under de senaste åren. Av samtliga 59 överenskommelser träffades 43 eller drygt 70 % åren 1984–86.

Även detta samarbete är i hög grad koncentrerat till företag i Västeuropa och Nordamerika. Förenta staterna är det ledande samarbetslandet. Den svenska försvarsindustrin har emellertid träffat nästan lika många överenskommelser med företag i Storbritannien och i Förbundsrepubliken Tyskland som med företag i Förenta staterna. Efter dessa tre länder följer Norge, Italien, Schweiz, Frankrike och Nederländerna.

Samarbetsöverenskommelserna avser i 80 % av fallen någon form av utvecklingsarbete.

Den svenska försvarsindustrin arbetar i sin marknadsföring utomlands med de olika slag av medel som är vanliga inom de flesta industrigrenar.

Den huvudsakliga marknadsföringen utomlands sker med företagens resurser i Sverige. Marknadsavdelningen eller motsvarande funktion inom företagen demonstrerar materielen, utarbetar offerter och förhandlar. De agenter som företagen i varierande utsträckning använder verkar i första hand genom att förmedla kontakter mellan utländska köpare och den svenska marknadsavdelningen.

Några företag använder egna eller samägda utlandsbolag som i marknadsföringen arbetar på ungefär samma sätt som agenterna. Utarbetandet av offerter och förhandlingarna med olika köpare sker som regel även i dessa fall i regi av företagets marknadsorganisation i Sverige.

Säkerhetspolitiska krav på svenska försvarsindustrin

Långsiktigheten och stabiliteten i den svenska säkerhetspolitiken ställer stora krav på den svenska försvarsindustrin. En egen försvarsindustri ökar det militära försvarets möjligheter att anskaffa en utrustning som är särskilt lämpad för vår miljö och vårt värnpliktssystem. Genom en egen försvarsindustri stärker vi vårt säkerhetspolitiska oberoende.

Exporten har stor betydelse för försvarsindustrins utveckling. Den gör det möjligt att upprätthålla en tillverkning även när livslängden på försvarets materiel ökar och tiden mellan beställningarna blir längre. Exporten bidrar till kontinuiteten – att det finns tekniker och annan personal som upprätthåller det för det svenska försvaret viktiga yrkeskunnandet inom försvarsindustrin.

Även om bredden i kunnandet är stor måste försvarsindustrin i ökad utsträckning kunna samarbeta med teknologiskt kvalificerade företag i andra länder. Detta skapar förutsättningar för en betydligt högre grad av självständighet än om vi skulle tvingas att i ökad omfattning importera färdiga vapensystem.

Den svenska exportkontrollen

De svenska reglerna för kontroll av krigsmaterielexporten tillgodoser redan nu högt ställda krav.

Utredningens kartläggning visar emellertid att det finns flera frågor i utförselkontrollen som behöver övervägas. För dessa överväganden talar också de misstankar om olovlig utförsel av krigsmateriel som föreligger.

Övervägandena omfattar

- ☐ Kontrollen över bestämmelsernas efterlevnad;
- ☐ Marknadsföringen;
- ☐ Utlandssamarbetet; och
- ☐ Teknologioverföringen.

Utredningen konstaterar att det kan vara svårt att spåra vidareexport av lättare vapen som tillverkas i stora serier, begagnad materiel och stapelvaror som krut och sprängämnen. Tillämpningen av kraven på slutanvändarintyg för vapen och ammunition och på deklaration om bearbetningen av krut och sprängämnen bygger på det förtroende som svenska myndigheter måste kunna ha för myndigheter och tillverkare i mottagarländerna. Om en köpare sviker förtroendet, måste detta påverka hans möjligheter att få nya leveranser från Sverige.

Utredningen utgår från att regeringen har möjligheter att upphäva ett beslut om tillstånd att exportera om mottagaren senare skulle visa sig vara en annan än som har framgått av de i ansökan lämnade uppgifterna.

Utredningens förslag till ökad styrning

Förbättrad intern företagskontroll

Att exportera krigsmateriel och föra ut kunnande är i princip förbjudet. Bestämmelserna medger undantag från förbudet. Företagen måste med det samhällsansvar de har se till att det inte sker någon olovlig utförsel eller att de på annat sätt kringgår reglerna. Myndighetskontrollen kan aldrig bli heltäckande. En förbättrad intern företagskontroll har däremot möjligheter att på ett brett plan minska riskerna för överträdelser av exportreglerna.

Utredningen anser att de anställda i företagen genom utbildning och information bör få ökade kunskaper om exportbestämmelserna och hur de tillämpas. Det är angeläget att de statliga myndigheterna medverkar i denna utbildning och information.

Utredningen anser vidare att företagen bör se över sin administrativa organisation och sina styrsystem. Ändrade rapporteringsrutiner och beslutsbefogenheter kan göra den interna kontrollen effektivare. Utredningen förutsätter att exportfrågor av betydelse behandlas i företagens styrelser.

Revisorernas roll i den interna kontrollen bör bli mer uppmärksamman än som hittills har varit fallet. Det hör till revisorernas förvaltningsrevision att undersöka hur styrelsen och verkställande direktören hanterar olika frågor så att åtgärderna ekonomiskt inte skadar företagen. Utredningen föreslår att revisorerna skall vara skyldiga att till regeringen överlämna en avskrift av revisionsberättelsen, om de har anmärkt på något som gäller krigsmaterielexporten.

Tullkontrollen

Tullverket svarar för en mycket viktig funktion och har omfattande befogenheter i utförselkontrollen. Utredningen anser att förutsättningarna för kontrollen skulle förbättras om företagen ålades att till myndigheterna inge ett s. k. landningsintyg eller annat bevis på att köparen i det land som framgår av exporttillståndet har tagit emot varorna. Det är också angeläget att företagen hos tullmyndigheterna förhandsanmäler planerade exportleveranser och att tullmyndigheterna får information om inlämnade ansökningar och beviljade tillstånd till utförsel av krigsmateriel.

Även de svenska utlandsmyndigheterna bör få information om inlämnade ansökningar och beviljade tillstånd. Syftet är att de skall kunna delta i utförselkontrollen med bedömningar som bekräftar att leveranserna har nått de mottagare som anges i exporttillstånden.

Ökad skyldighet för företagen att lämna uppgifter

Utredningen anser att det behövs en kontroll som ger myndigheterna en ökad insyn i exportverksamheten. Underlaget för denna kontroll behöver förbättras. Utredningen föreslår att företagen skall åläggas en skyldighet att till regeringen lämna uppgifter om exporterad materiel och om upplåtna eller överlåtna tillverkningsrättigheter. Företagen skall enligt utredningens förslag vara skyldiga att på begäran lämna även andra uppgifter och handlingar om exportverksamheten på krigsmaterielområdet. Uppgifterna skall på begäran bestyrkas av företagets revisorer.

Tillsyn över företagens marknadsföring utomlands

Den svenska försvarsindustrin bedriver enligt utredningens bedömning en marknadsföring som med hänsyn till utförselkontrollens syften är i stort rimlig när det gäller omfattningen och valet av medel. I enstaka fall har företagen emellertid brukat metoder eller övervägt att använda medel som med hänsyn till riktlinjerna för krigsmaterielexporten inte har varit lämpliga.

Till planeringen av marknadsföringen utomlands hör att företagen väljer länder för försäljningsarbetet. Företagen begär ofta synpunkter och råd från krigsmaterielinspektionen (KMI) i fråga om ländervalet och kan sägas vara lyhörda för KMI:s bedömningar. Emellertid har det i några fall förekommit att företagen har gått längre i sin marknadsföring i vissa länder än som senare från andra synpunkter har visat sig lämpligt.

Utredningen föreslår att företagen inom försvarsindustrin och de som bedriver försäljningsverksamhet inom krigsmaterielområdet skall vara skyldiga att till regeringen redovisa sin planering av marknadsföringen utomlands. Redovisningen skall också omfatta den marknadsföring som företagen uppträder åt andra, t. ex. en agent eller ett utlandsbolag, att genomföra.

Som har framhållits finns det exempel på åtgärder i marknadsföringen som under senare år har orsakat problem för både myndigheterna och industrin. Utredningen föreslår mot bakgrund av dessa erfarenheter att regeringen skall få möjligheter att i enskilda fall förbjuda vissa marknadsföringsåtgärder som företagen planerar eller håller på att genomföra. Ett sådant förbud kan innebära att ett företag inte får lämna anbud, ingå avtal eller vidta liknande åtgärder som syftar till att en försäljning skall komma till stånd i ett land som regeringen inte är beredd att godta för krigsmaterielexport.

Utredningen föreslår också att regeringen skall kunna förbjuda ett svenskt företag att ge i uppdrag åt annan – t. ex. ett hel- eller delägt utlandsbolag – att vidta samma slag av åtgärder.

För att regeringen skall ha en aktuell bild över verksamheten inom

utlandsbolagen föreslår utredningen att företagen skall vara skyldiga att lämna uppgifter om ägar- eller delägarskap i utlandsbolag inom krigsmaterielområdet.

Prop. 1987/88:154

Bilaga 1

Samarbete med försvarsindustrin i andra länder

Samarbetet mellan svenska och utländska försvarsindustriföretag har ökat starkt under senare år. Företagen har i genomsnitt under de tre senaste åren träffat 15 nya överenskommelser om samarbete. Enligt utredningens bedömning kommer ökningen i samarbetet i fortsättningen att ligga kvar på ungefär samma nivå.

Utredningen anser i likhet med 1984 års försvarskommitté att regeringen skall pröva innehållet i överenskommelserna och bl. a. bedöma frågan om export till tredje land av de produkter som företagen gemensamt utvecklar och tillverkar. Exporten från det samarbetande företaget skall i många fall kunna ske enligt de regler som det andra landet tillämpar för sin utförsel av krigsmateriel. I en del fall kan det däremot vara nödvändigt med särskilda exportvillkor. Det gäller samarbete mellan svenska företag och företag i länder som har en markant annorlunda syn på krigsmaterielfrågorna än Sverige. Bedömningar får ske från fall till fall med utgångspunkt i den typ av materiel som gäller och vilka regler och riktlinjer som tillämpas i landet där det samarbetande företaget bedriver sin verksamhet.

Om regeringen godkänner en överenskommelse om samarbete mellan ett svenskt och ett utländskt företag, kommer svenska komponenter eller annan materiel sannolikt i flera fall att behöva exporteras till det utländska företaget. Utförseln av sådana varor fordrar tillstånd enligt den svenska utförselkontrollagen. Ett sådant tillstånd bör kunna ges generellt för t. ex. en viss period eller för en bestämd kvantitet av produkter som skall ingå i samarbetet.

Prövning av licensupplåtelser från andra än tillverkare

Utförselkontrollagen förbjuder den som inom riket tillverkar krigsmateriel att utan tillstånd upplåta eller överlåta tillverkningsrättighet. Det är däremot inget hinder för andra, t. ex. ett handelsföretag eller en enskild som har förvärvat en tillverkningslicens, att sälja denna vidare till ett företag i ett annat land.

Att utlandssamarbetet sannolikt kommer att fortsätta växa på en bred front under de kommande åren är enligt utredningens mening ett motiv för att nu överväga en komplettering av lagen så att den reglerar export av tillverkningsrättigheter även i regi av den som inte tillverkar krigsmateriel. Utredningen föreslår att förbudet att utan tillstånd utomlands sälja en tillverkningsrättighet i fortsättningen skall gälla var och en som till någon i utlandet upplåter eller överlåter rätt att tillverka krigsmateriel m. m.

De åtgärder som utredningen föreslår i betänkandet syftar till en effektivare intern kontroll inom företagen och en ökad insyn från myndigheternas sida. Den föreslagna skyldigheten för företagen att lämna uppgifter om export-verksamheten kommer att medföra en ökad verksamhet inom KMI. Utredningen bedömer att de nya krav som ställs på KMI kommer att fordra en förstärkning av de personella resurserna. Det är också viktigt att olika slag av kompetens är företrädade inom inspektionen.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

dels att nuvarande 7–9 §§ skall betecknas 12–14 §§,

dels att 2 § samt nya 13 och 14 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas åtta nya paragrafer, 7–11 och 15–17 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som inom riket tillverkar krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka sådan materiel.

Föreslagen lydelse

2 §

Rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte upplåtas eller överlåtas utan tillstånd av regeringen.

En överenskommelse som innebär komplettering, precisering eller annan ändring av upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel skall underställas regeringen för prövning av tillstånd enligt första stycket.

7 §

Den som har fått tillstånd enligt 1 eller 2 § skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna

1. uppgifter rörande utförd krigsmateriel eller upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka sådan materiel,

2. andra uppgifter och handlingar som behövs för kontrollen av verksamheten.

8 §

Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) om att det bolag som berättelsen avser vidtagit någon åtgärd som innebär handlande i strid mot denna lag eller eljest gjort någon anmärkning av betydelse med avseende på bolagets verksamhet inom krigsmaterielområdet, skall han

genast sända in en avskrift av revisionsberättelsen till regeringen. Motsvarande skyldighet åligger revisor i statlig myndighet.

En revisor är också skyldig, om det begärs, att bestyrka uppgifter som lämnas med stöd av 7 §.

9 §

Den som har fått tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. eller statlig myndighet som tillverkar eller tillhandahåller krigsmateriel skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna en redovisning om planeringen av sin marknadsföring utom riket. Detta gäller även om marknadsföringen uppdras åt någon annan.

Om regeringen finner att marknadsföringen inte bör genomföras, får regeringen förbjuda att anbud lämnas, avtal ingås eller liknande åtgärder vidtas som syftar till att försäljning skall komma till stånd. Regeringen får också förbjuda att uppdrag om sådana åtgärder lämnas åt annan.

10 §

Den som har fått tillstånd enligt 2 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter om ägar- eller delägarskap i en utländsk juridisk person inom krigsmaterielområdet.

11 §

Den som avser att med någon i utlandet ingå ett avtal, som syftar till gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel, är skyldig att innan avtalet ingås anmäla detta till regeringen för prövning om godkännande. Regeringen får förena ett godkännande med villkor.

Den som har fått regeringens godkännande skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter om samarbetet.

8 §

Den som bryter mot 2 eller 3 § döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

9 §

Är brott som avses i 8 § första stycket 1 att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde *eller* utbildning av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

13 §

Den som bryter mot 2, 3, 11 § första stycket eller förbud som meddelats med stöd av 9 § andra stycket, döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

14 §

Är brott som avses i 13 § första stycket 1 att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utbildning, *samarbete eller marknadsföring* av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art.

15 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. *bryter mot andra föreskrifter i denna lag än som avses i 1–3 §§, 11 § första stycket eller förbud som meddelats med stöd av 9 § andra stycket eller mot föreskrifter eller villkor som har meddelats med stöd av lagen,*

2. *lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av uppgiftsskyldighet enligt denna lag.*

Om en gärning som har begåtts av oaktsamhet är att anse som ringa, skall inte dömas till ansvar.

16 §

Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brotsbalken.

17 §

Allmänt åtal för brott som avses i 15 § får väckas endast efter medgivande av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen (RPS), kommerskollegium (KK), överbefälhavaren (ÖB), försvarets materielverk (FMV), försvarets forskningsanstalt (FOA), fortifikationsförvaltningen, generaltullstyrelsen, patent- och registreringsverket, statens industriverk, affärsverket - FFV, riksrevisionsverket (RRV), Svea hovrätt, kammarrätten i Stockholm, Uppsala universitet, Sveriges Industriförbund, Sveriges exportråd, Sveriges försvarsindustriförening, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund, Folkpartiets Kvinnoförbund, Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund, Moderata Ungdomsförbundet och Centerns Ungdomsförbund.

RÅ har bifogat yttrande från regionåklagarmyndigheten i Karlstad och åklagarmyndigheten i Malmö åklagardistrikt. KK har bifogat yttrande från Stockholms Handelskammare. LO har bifogat yttrande från Statsanställdas Förbund och Svenska Metallindustriarbetareförbundet.

Yttranden har dessutom inkommit från Arbetsgivarföreningen SFO, Företagens Uppgiftslämnardelegation och Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund.

Remissyttrandena

1 Allmänna synpunkter

Utredningen har genomfört en kartläggning av den svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet. Med utgångspunkt i denna genomgång har utredningen presenterat överväganden och lagt fram förslag som syftar till att uppnå bättre styrning och förbättrad kontroll av krigsmaterielexporten.

De remissinstanser som yttrat sig över utredningens *kartläggning* är positiva till det sätt på vilket den genomförts. FFV menar att kartläggningen på ett välgörande sätt reducerar den aktuella debatten om krigsmaterielexporten till rimliga proportioner såväl beträffande omfattning som fördelning. FOA påpekar att det eventuellt hade varit av intresse om utredningen också behandlat de problem som underleverantörsarbete kan medföra med hänsyn till den ökade omfattningen av samarbete på detta område. En beskrivning av den svenska försvarsindustrin även i dess roll som importör av komponenter, licenser och delsystem hade enligt FOA inneburit en mer symmetrisk belysning av utlandsverksamheten eftersom detta har intresse för en diskussion om svenskt beroende och oberoende inom försvarsmaterielområdet.

Flera remissinstanser som har yttrat sig över utredningens *allmänna*

bedömningar av de säkerhetspolitiska kraven på den svenska försvarsindustrin, exportens betydelse och behovet av samarbete med teknologiskt kvalificerade företag i andra länder ansluter sig till dessa.

Sålunda anför *KK* att minskade beställningar från det svenska försvaret och starkt ökade utvecklings- och konstruktionskostnader i samband med krigsmaterielframställning har ökat den svenska krigsmaterielindustrins beroende av internationell samverkan och av export. Exportförsäljning av svensk krigsmateriel har blivit en nödvändighet inte bara för den svenska krigsmaterielindustrin utan indirekt även för det svenska försvaret genom att lägre inköpspriser uppnås än som skulle ha varit fallet utan exporten.

ÖB understryker att en kompetent och konkurrenskraftig svensk försvarsindustri utgör en väsentlig del av vår säkerhetspolitik samt är av stor betydelse för försvarets möjligheter att utvecklas efter våra egna förutsättningar, dvs. ges en svensk profil på ett kostnadseffektivt sätt.

ÖB framhåller vidare att försvarets beställningar, vad gäller utveckling och anskaffning medför låg beläggning inom många svenska försvarsindustrier. I den mån detta inte kan kompenseras med export som belägger produktionen och kan betala för viss egen utveckling kommer detta att leda till stora anpassningsåtgärder inom industrin. Det kan inte uteslutas, att vissa industrier i en sådan situation skulle välja att avveckla sin utvecklings- och produktionskapacitet helt, vilket skulle kunna medföra säkerhetspolitiska konsekvenser.

ÖB konstaterar att export och teknologiskt samarbete har stor och ökande betydelse för den svenska försvarsmaterielindustrins fortbestånd.

FMV menar att den svenska försvarsindustrins primära uppgift att utveckla och tillverka materiel till det svenska försvaret borde ha understu-
kits i utredningen.

Också *FMV* pekar på att utvecklingskostnaderna har fortsatt att öka, vilket i förening med de allt längre intervallen mellan de svenska beställningarna efterhand lett till ökat behov av export för att bibehålla industrins lönsamhet. Serielängden för de svenska beställningarna är i regel alltför ringa, varför export blir ett nödvändigt villkor för försvarsindustrin.

FMV framhåller också att den dynamiska tekniska utvecklingen i omvärlden har medfört ökad specialisering och ett ökat utlandsberoende för den enskilda industrins utveckling av komponenter och delsystem samtidigt som man tvingas konstatera att vissa system inte kan utvecklas i Sverige av ekonomiska skäl.

FMV anför vidare att de säkerhetspolitiska överväganden som redovisats i utredningen innebär att försvarsindustrins verksamhet utgör ett viktigt led i den svenska säkerhetspolitiken och att dess förmåga ger ett väsentligt bidrag till omvärldens tilltro till Sverige. Om export av krigsmateriel ej skulle tillåtas i framtiden, skulle detta innebära kostnadsökningar för försvarets materiel i en svåröverskådlig omfattning och dra med sig icke önskvärda konsekvenser genom industrinläggningar och ökade svårigheter att säkra försvarets materielförsörjning i krislägen.

En konsekvens av ett totalt exportförbud torde då bli att Sverige inte heller kommer att kunna importera försvarsmateriel eller utveckla sådan tillsammans med andra länder. En utveckling av all materiel inom landet skulle bli

synnerligen dyrbar och dessutom leda till eftersläpning i den tekniska utvecklingen.

Det ökande internationella beroendet medför att Sveriges tillgång till teknologi från utlandet kan komma att begränsas av sekretessskäl. Sveriges möjligheter att erhålla kvalificerad teknologi från utlandet kan betraktas som ett mått på den svenska industrins kapacitet genom förmågan att kunna ge något i utbyte, vilket också i flertalet fall ställer krav på särskild sekretess.

Härav följer att det svenska försvaret i framtiden blir alltmer beroende av kunskap om industrins utlandskontakter vad avser sekretessbelagda produkter med svensk profil.

FMV tar också upp vissa säkerhetsproblem vid export av avancerad teknologi och materiel och framhåller att de risker som med hänsyn till säkerhetsintressen är förbundna med ökad spridning av avancerade produkter måste vägas mot önskvärdheten att sprida utvecklingskostnaderna och öka industrins beläggning.

FOA delar utredningens bedömning att försvarsindustrin i ökad utsträckning måste kunna samarbeta med teknologiskt kvalificerade företag i andra länder och understryker att utlandsverksamheten måste ses i relation till dess betydelse för svensk kompetens och effektivitet. Export och import av, samt samverkan kring kompetenser, komponenter, delsystem och system är ett uttryck för internationell specialisering och en förutsättning för framtida effektiv produktion inom försvarsindustrin.

FFV sätter i likhet med utredningen den svenska krigsmaterielexporten i samband med behovet av en inhemsk försvarsindustri samt framhåller bl.a. att försvarets materielanskaffning alltsedan andra världskriget successivt har minskat och utgör nu i väsentliga avsnitt en otillräcklig bas för inhemsk försvarsindustri, om inte denna bas kan utökas med export. Trots att denna möjlighet står till buds anser FFV att försvarsindustrin under de närmaste åren står inför en strukturerings- och omställningsperiod, som kommer att utsätta den för svåra prov. Varje inskränkning i möjligheten till krigsmaterielexport kommer därför att lända de industrier vilka är beroende av den till stor skada som kan försvåra eller förhindra en verksamhet utgörande en av grundpelarna för svensk säkerhetspolitik.

Uppsala universitet menar att det varit värdefullt om utredningen hade ringat in de säkerhetspolitiskt relevanta frågor som väcks av kartläggningen och att ett angivande av riktpunkter och problemområden i spänningsfältet mellan säkerhetspolitikens målsättningar och den problembild som en omfattande utlandsverksamhet tecknar är nödvändig för att underbyggda ställningstaganden skall vara möjliga. Universitetet menar att hithörande frågeställningar kräver en behandling som fordrar större resurser än en enmansutredning rimligen förfogar över.

Försvarsindustriföreningen till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, betonar att Sveriges försvarsindustri utgör en väsentlig och nödvändig del av vår säkerhetspolitik och att export är nödvändig för att bevara industrins kompetens, kapacitet och konkurrensförmåga. Förbundet understryker också att svensk försvarsindustri arbetar under allt hårdare förhållanden. Det svenska försvarets beställningar minskar i omfattning och storlek samtidigt som komplexiteten och

därmed industrins ekonomiska åtaganden ökat. För att kunna bibehålla en hög teknisk nivå behövs ökat internationellt samarbete.

Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund understryker därutöver samspelet mellan en framgångsrik försvarsmaterielindustri/export och övrig svensk export dels genom att försvarsindustrin tillför företag som tillverkar civila produkter ett högteknologiskt kunnande, dels genom det goodwill-värde exportframgångar av försvarsmateriel ger svenskt näringsliv.

Sveriges exportråd noterar utredningens betoning av exportens betydelse för försvarsindustrins utveckling och försvarsindustrins behov av att i ökad utsträckning kunna samarbeta med teknologiskt kvalificerade företag i andra länder samt understryker att dessa konstateranden, som är giltiga för svensk industri i allmänhet, gäller i särskilt hög grad för teknologiskt avancerad tillverkning av det slag försvarsindustrin företräder.

Stockholms Handelskammare anser i likhet med utredningen att en egen försvarsindustri stärker Sveriges säkerhetspolitiska oberoende och att exporten har stor betydelse för försvarsindustrins utveckling. Handelskammaren vill härutöver framhålla den viktiga betydelse försvarsindustrin har inom den högteknologiska utvecklingen inom svensk industri, exempelvis inom elektronik, signalbehandling och optik.

LO instämmer i utredningens allmänna bedömningar angående den roll svenska vapenexporten kan och bör spela.

Svenska Metallarbetareförbundet anför att det inte är uteslutet att vi i framtiden måste minska den egna självförsörjningsgraden då vapensystemen blir allt mer sofistikerade och allt kostsammare att utveckla. Få länder, förutom stormakterna, klarar detta. De mindre länderna måste i större utsträckning samarbeta om den framtida materielen. Ur det perspektivet skulle inget vara mer välkommet än en generell nedrustning.

Förbundet anför också i fråga om det ökande samarbetet mellan svensk och utländsk försvarsindustri att det är viktigt att denna utveckling följs med uppmärksamhet. Vi vet att vi själva inte kommer att klara kostnadsutvecklingen av mer avancerade försvarssystem. Någonstans i denna utveckling finns det också en uppenbar fara för vår egen neutralitetspolitik. Företagen kan ju till följd av internationaliseringen välja att lägga allt mer av forskning, utveckling och produktion utomlands.

TCO menar att en viktig förutsättning för ett fredsbevarande svenskt försvar är att det finns en inhemsk försvarsindustri, som kan utveckla, tillverka och underhålla teknologiskt avancerad försvarsmateriel.

En inhemsk försvarsindustri är enligt *TCO*s uppfattning nödvändig för trovärdigheten i svensk säkerhetspolitik. *TCO* anser vidare att export av försvarsmateriel är nödvändig för försvarsindustrins upprätthållande av kompetens, kapacitet och konkurrensförmåga.

Om möjligheterna att exportera försvarsmateriel upphör skulle en fortsatt utveckling inom det högteknologiska försvarsområdet fördyras och därmed försvåras. Förmågan att bibehålla redan uppnådd kompetens skulle också på sikt försvagas. Försvarets importberoende skulle kraftigt öka.

I den mån försvarsmateriel inte vore möjligt att importera, av t.ex. sekretesskäl, skulle kostnaderna för egenproduktion bli avsevärt högre än i nuläget.

Enligt TCO:s uppfattning är ökat internationellt samarbete mellan högteknologiska industrier allmänt sett både nödvändigt och önskvärt. En förutsättning för framsteg inom det industriella området är att det sker en kontinuerlig utveckling av det tekniska kunnandet i Sverige. Sverige kan inte ensamt behärska all teknologi som behövs för tillverkning av olika sammansatta produkter. Av både ekonomiska och tekniska skäl krävs specialisering och samarbete. Detta gäller givetvis försvarsindustrin i lika hög grad som andra branscher. Samarbete med andra länders försvarsindustrier får dock aldrig vara ett sätt att kringgå den restriktiva syn på krigsmaterielexport som Sverige har.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund uttalar att den omfattande internationella vapenhandeln utgör ett stort problem som stimulerar kapprustningen, ökar kampen om knappa resurser och bidrar till att förvärra och förlänga väpnade konflikter och menar därför att Sveriges medverkan i den internationella vapenhandeln inte är självklar. Förbundet anser att den svenska vapenexporten bör minska och understryker att möjligheterna att kontrollera efterlevnaden av exportbestämmelserna ökar, om den totala exportvolymen minskas.

Förbundet menar också att de krigsmaterielproducerande företagens strävan att öka sin export under 1980- och 90-talen innebär en utveckling som allvarligt skulle skada vitala utrikespolitiska intressen och speciellt undergräva trovärdigheten i våra nedrustningspolitiska strävanden.

Förbundet föreslår att en analys genomförs i fråga om nödvändigheten av att bibehålla vapenexporten för att det skall vara möjligt att fortsätta vapenproduktion och utredningsarbete för det svenska försvarets behov. Förbundet anser att det för framtida beslut skulle vara värdefullt med en kartläggning av kostnader och konsekvenser av olika alternativ. En analys bör i första hand gälla totalt stopp för all vapenexport resp. en stark begränsning av antalet tänkbara köparländer, t. ex. till Norden och de neutrala och alliansfria länderna främst i Europa. Likaså bör konsekvenserna av ökad vapenimport analyseras i fråga om ekonomi och beroende.

Också *Folkpartiets Kvinnoförbund* anmäler en annan inställning än utredningens i fråga om exporten. Förbundet anför att Sverige trots export av vapen är mycket beroende av vissa länder för import av komponenter till försvarsindustrin och att vi därför knappast kan hävda att en egen försvarsindustri i sig gör att vi är oberoende av andra stater. Vid en eventuell avspärrning i krigstid kan svensk industri sannolikt få svårigheter att producera vapen för eget behov. Förbundet anser att en analys av detta förhållande därför är angelägen.

Mot bakgrund av de möjligheter som ges i försvarsindustrins ökade samarbete med andra länder anser förbundet inte att vapenexport är helt nödvändig för försvarets utveckling.

Förbundets inställning är att den svenska vapenexporten på sikt bör avvecklas. Den senaste tidens händelser visar hur svårt det är att upprätthålla den restriktiva politik som lagen föreskriver. Förekomsten av vapensmuggling skadar Sveriges anseende som neutral stat. Klara riktlinjer och kontroll av exportföretagens beläggning och produktutveckling bör införas. Export av visst vapensystem bör t.ex. endast medges när det finns ett direkt

försvarspolitiskt motiv för denna export. Förbundet anser också att antalet mottagarländer bör begränsas som ett första steg mot en avveckling av vapenexporten.

Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbunds principiella inställning är att vapenexporten bör upphöra. Förbundet anför att den omfattande vapenhandeln stimulerar kapprustningen och medför att stora resurser läggs på upprustning istället för social välfärd och utveckling. Det är främst ett problem i tredje världen, men även i den industrialiserade världen. Den svenska vapenexporten bör mot denna bakgrund upphöra, eftersom den blir en del i det internationella spelet. Detta är desto mer olyckligt eftersom Sverige internationellt vill verka för avspänning, nedrustning och fred och för en ny och mer rättvis ekonomisk ordning i världen.

Förbundet vill därför se ett stopp för den svenska vapenexporten. Ett delmål är att begränsa vapensamarbete till nordiska och neutrala och alliansfria länder som vi har gemensamma värderingar med.

Förbundet delar inte utredningens mening att vapenexporten behövs även i framtiden för att vi skall kunna uppehålla den svenska vapenproduktionen. Liknande påståenden framförs ofta, men utan några fakta som styrker dem. Det skulle vara av värde om det gjordes en grundlig undersökning och analys om kostnaderna och de tekniska konsekvenserna av en kraftigt begränsad/stoppad vapenexport.

Också *Centerns Ungdomsförbund* menar att den svenska vapenexporten bör omprövas och att målet på sikt måste vara en avveckling. Förbundet anser att vapenexporten i ett första steg måste begränsas till Norden och alliansfria stater i Europa. Utländsk licenstillverkning måste helt stoppas.

Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund – Broderskapsrörelsen ansluter sig till uppfattningen att en genomgripande omprövning av tillämpningen av gällande regler bör göras och menar att vapenexporten bör begränsas till att i princip gälla neutrala och alliansfria länder i Europa och de nordiska länderna.

Moderata Ungdomsförbundet anser att omfattande krigsmaterielexport är en nödvändig förutsättning för ett inhemskt försvar utformat efter våra behov och till rimliga kostnader. Samverkan med utländska tillverkare är en förutsättning för det svenska försvarets fortsatta tekniska utveckling. Förbundet anser att kretsen av länder tillåtna för krigsmaterielexport kan ökas. Endast länder i vår närhet vars krigsmakter kan tänkas användas mot oss, länder i krig samt länder som kan tänkas använda svenska vapen för att kränka den egna befolkningens mänskliga fri- och rättigheter bör undantas som möjliga importländer.

2 Styrningen av den svenska krigsmaterielexporten

2.1 Riskerna för vidareförsäljning av svensk krigsmateriel

Några remissinstanser kommenterar utredningens överväganden när det gäller *riskerna för vidareförsäljning av svensk krigsmateriel*.

KK menar att försvarsmakterna av flera skäl har behov av att göra sig av med äldre brukbar materiel. Ett av skälen är att materielen efter ett antal år

oftast minskar i stridsvärde. Ny materiel med inbyggd högre teknologisk nivå minskar värdet hos äldre, enklare materiel.

Prop. 1987/88:154
Bilaga 3

Mot denna bakgrund anser kollegiet att det inte är rimligt att förbjuda vidareförsäljning av svensk krigsmateriel för all framtid. Ett sådant förbud hämmar den svenska vapenindustrins möjligheter att exportera nya vapen och torde försvåra efterlevnaden av de svenska kontrollbestämmelserna. I stället bör vidareförsäljning tillåtas genom att den svenska regeringen på förhand i samband med en affärsuppgörelses godkännande, gör en bedömning av för hur lång tid slutanvändarintyget skall vara i kraft beroende på den typ av krigsmateriel frågan gäller. Tillåts vidareförsäljning på särskilda villkor bör mottagarlandets nationella exportregler ligga till grund för tredjelandsförsäljningen på samma sätt som utredningen föreslår när det gäller samarbete mellan svenska och utländska krigsmaterielföretag. På så sätt erhålls större flexibilitet vid regeringens bedömning av krigsmaterielexportfrågor. Det är heller inte uteslutet att en större flexibilitet vad gäller tidsutdräktens omfattning kan medverka till större förståelse för de svenska kontrollbestämmelserna och därmed generellt sett öka förtroendet för svenska myndigheter hos mottagarländerna ävensom bevekelsegrunderna för den svenska säkerhetspolitiken.

Kollegiet erinrar vidare om att vedertagna ursprungsregler bör tillämpas när vidareförsäljning äger rum.

FFV anser att slutanvändarintygen i förening med tilltro till köparländernas vilja att motsvara säljarländernas förtroende är den bästa garanti som går att erhålla. FFV tar upp frågan om export av sådana komponenter som saknar egen identitet och inte bidrar till att höja de kompletta produkternas profil. FFV menar att om sådana komponenter utnyttjas i mottagarländernas egna konstruktioner, de berörda länderna skall ta ansvar för att de kompletta produkterna inte levereras till oacceptabla länder. Förutsättningen härför är att länderna i fråga har exportbestämmelser och tillämpningar som inte avviker markant från de svenska.

Folkpartiets Kvinnoförbund anser i likhet med utredningen att om en köpare sviker förtroendet, detta måste påverka hans möjligheter att få nya leveranser från Sverige. Vid otillåten vidareexport bör regeringen avbryta exporten alternativt dra in tillverkningstillståndet.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund anser att det klarare bör utsägas att en köpare, som i strid med slutanvändarintyg sålt svensk krigsmateriel vidare, icke i fortsättningen får köpa vapen från Sverige. Samma uppfattning redovisar *Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund*.

Centerns Ungdomsförbund ser det som en självklarhet att all export till länder varifrån det förekommer vidareexport i strid med slutförbrukningsintyg omedelbart skall stoppas.

2.2 Allmänna synpunkter rörande utredningens överväganden och förslag till ökad styrning av krigsmaterielexporten och effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad

Prop. 1987/88:154

Bilaga 3

Flertalet remissinstanser ställer sig bakom eller lämnar utan erinran utredningens överväganden och förslag när det gäller *ökad styrning och effektivare kontroll*. Den remisskritik som framförs gäller i första hand förslagen rörande reglering av marknadsföringen, samarbete med andra länder samt revisorernas roll i kontrollarbetet.

JK tillhör de remissinstanser som inte har någon erinran mot de framlagda förslagen.

RA menar att förslagen tillgodoser främst det angelägna syftet att lagstiftningsvägen söka effektivisera kontrollen av efterlevnaden av de bestämmelser som reglerar krigsmaterielexporten.

RPS menar att gällande regler för krigsmaterielexporten redan i dag tillgodoser högt ställda krav men har ingen erinran mot de framlagda förslagen.

KK ställer sig till övervägande delen positiv till de ändringsförslag som framförs i utredningen.

ÖB uttalar att det är självklart att export/samarbete skall bedrivas inom ramen för gällande regler och författningar och menar att utredningens förslag från dessa utgångspunkter synes lämpliga.

FMV ger uttryck åt uppfattningen att utredningens förslag är lämpliga och väl underbyggda.

FOA konstaterar att förslagen synes rimligt avvägda ur rättssäkerhets- och effektivitetssynpunkt.

PRV lämnar dem utan erinran.

Inte heller *statens industriverk* har något att erinra mot utredningens bedömningar och förslag.

FFV anser att industrin måste kunna arbeta med lång framförhållning för att i tid kunna möta kommande kundbehov och framhåller vikten av att den eventuellt erforderliga utökningen av exportkontrollen inte resulterar i en byråkrati som inte leder till målet utan enbart försvårar industrins vällovliga ansträngningar.

Försvarsindustriföreningen till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, instämmer i utredningens allmänna bedömning att de svenska reglerna för kontroll av krigsmaterielexporten redan nu tillgodoser högt ställda krav och betonar att den oro som för närvarande finns i debatten om vapenexporten ej får tillåtas påverka regelsystemet för den svenska försvarsmaterielexporten på ett sådant sätt att det försvagar den svenska försvarsindustrin. Beslut om svensk försvarsmaterielexport måste ske med utgångspunkt från vad som ligger i Sveriges långsiktiga intressen.

Arbetsgivarföreningen SFO:s principiella inställning är att myndigheternas nuvarande kontroll av försvarsmaterielexporten är tillräcklig för att motsvara de krav samhället kan ställa med hänsyn till försvarsindustrins speciella utvecklingsbetingelser. Det finns därför egentligen inte någon anledning att förstärka en kontrollfunktion som fungerar på ett tillfredsställande sätt.

Föreningen har dock samtidigt förståelse för att den senaste tidens misstankar om olovlig utförsel av försvarsmateriel reser krav på ökad kontroll och insyn från statsmakternas sida.

Prop. 1987/88:154
Bilaga 3

Kraven på en förstärkt kontrollapparat måste dock vägas mot försvarsindustrins villkor för sin fortsatta utveckling. Det vore olyckligt om kraven på kontroll drevs så långt att det missgynnade de svenska företagen på den internationella marknaden. Bl.a. skulle företagen kunna förlora möjligheten till ett internationellt tekniskt samarbete vilket vore till nackdel för den svenska försvarsindustrin.

RRV ifrågasätter huruvida utredningens förslag resulterar i en tillförlitlig kontroll från statens sida samt anför att det är svårt att från statens sida styra och kontrollera krigsmaterielexporten, därför att utgångspunkterna för exporttillstånd bygger på svårförenliga villkor. De begränsningar i verksamheten, som styrningen syftar till, torde av de berörda företagen uppfattas endast medföra uppoffringar och ge få eller inga fördelar. Exempelvis kan företaget ha satsat stora resurser på förberedelser för affären. Företaget kan vid en utebliven affär bli klassificerat som en osäker leverantör. Faktorer som dessa kan i hög grad påverka sysselsättningen och framtida exportmöjligheter.

Det anförda visar att det ställs speciella krav på statens tillsyn av och reglerna för vapenexport. För tillsynens del måste en central punkt vara att, utöver lagtillsynen i det enskilda ärendet, inskräpa betydelsen av att de exporterande företagen aktivt arbetar för att lagstiftningens intentioner efterlevs. Det är, som utredningen också påpekar, inte möjligt att med en rimlig resursinsats inrätta ett kontrollsystem som garanterar att staten kan följa varje enskild exportaffär och varje steg i dessa affärer.

Nuvarande regler och kontrollsystem har inte medfört en effektiv tillsyn av vapenexporten. En anledning till detta kan vara att man i lagstiftningen avstått från att generellt precisera det materiella innehållet i kontrollen och reglerna. I stället har man koncentrerat sig på att fastställa när och av vem som tillstånd skall ges och när kontroll skall ske. Vilka bedömningskriterier som skall tillämpas fastställs av regeringen inför varje beslut. Utredningens förslag innebär främst att fler kontroller införs. RRV:s bedömning är att ett genomförande av dessa förslag inte kommer att förbättra tillförlitligheten i statens styrning och kontroll av krigsmaterielexporten i någon mera väsentlig grad.

Svea hovrätt menar att flera av utredningens förslag bör övervägas vidare samt att ställning först bör tas till utredningen om krigsmaterielinspektionens organisation och att pågående utredning rörande tullens kontroll av krigsmaterielexporten och medborgarkommissionens granskning av exporten bör avvaktas.

Kammarrätten i Stockholm framhåller att krigsmaterielexporten är en fråga av stor vikt från utrikespolitisk synpunkt och med tanke på dess ekonomiska betydelse för de företag som berörs samt anser att underlaget för förslagen i betänkandet med hänsyn härtill framstår som tunt. Analysen av problemen är sålunda föga djupgående. Detsamma gäller motiveringen till de förslag som läggs fram. Vidare gäller att det på senare tid här i riket har hänt mycket inom det aktuella området utan att det har vägts in i

betänkandet. En vidare utredning behöver därför ske innan slutlig ställning tas. Härvid bör undersökas om de regleringar av förbudskaraktär, vilka betänkandet innehåller, låter sig förenas med den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

LO har i stort inga invändningar att resa mot de framlagda förslagen och utgår från att statsmakterna noggrant kommer att följa att avsedda effekter uppnås med de åtgärder som införs och att ytterligare åtgärder kan bli aktuella om så bedöms nödvändigt.

TCO framhåller att en ovillkorlig förutsättning för att försvarsmaterielexport skall tillåtas är att exportfrågorna bedöms i ett utrikespolitiskt perspektiv och att det finns rimliga garantier för att gällande regler för export efterlevs. De brister i sistnämnda hänseende som uppdagats under senare tid riskerar att försvaga Sveriges internationella anseende och tilltron till grunderna i vår säkerhetspolitik.

TCO tillstyrker i huvudsak utredningens förslag till att förbättra efterlevnaden av krigsmaterielbestämmelserna. TCO anser att de formella reglerna för krigsmaterielexport i huvudsak är tillfyllest. Problemet ligger istället på tillämpnings- och kontrollplanet. Det finns därför starka skäl att förändra tillämpningen av regelsystemet.

Folkpartiets Kvinnoförbund tillstyrker i huvudsak de förslag till ökad kontroll som redovisas i betänkandet.

Samma uppfattning ger Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund uttryck åt.

Centerns Ungdomsförbund anser att alla förslagen i betänkandet är i rätt riktning men att de inte alls är tillräckliga för att åstadkomma kontroll över den svenska vapenexporten. Förbundet menar också att en del av utredningens förslag mot bakgrund av den senaste tidens händelser framstår som ganska naiva samt att det inte hjälper att skärpa en lagstiftning om huvudproblemet är att lagstiftningen inte följs och inte kan kontrolleras.

Moderata Ungdomsförbundet motsätter sig flera av utredningens förslag till ytterligare regleringar.

2.2.1 Effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad

2.2.1.1 Intern företagskontroll

Flera remissinstanser har anfört synpunkter i fråga om de åsikter som redovisas i betänkandet angående *förbättrad intern företagskontroll*.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad delar utredningens uppfattning att det är viktigt att försvarsindustriföretagen överväger sin administrativa organisation och sina styrsystem samt att exportfrågor av betydelse behandlas i företagets styrelser.

KK har samma uppfattning som utredningen att en ökad intern företagskontroll bör anpassas till olikheterna i verksamhetens omfattning och inriktning hos de aktuella krigsmaterieföretagen. Där så är nödvändigt bör företagen själva ompröva organisation och styrsystem för att vinna bättre kontroll över exportverksamheten.

RRV menar att samhällets kontroll bör övergå till att främst värdera de exporterande företagens system för internkontroll framför att försöka följa varje enskild affär. Enligt RRV:s uppfattning medverkar inte utredningens konkreta förslag till att förverkliga denna grundläggande princip. Förslagen är i första hand utformade för att öka kontrollen i de enskilda affärerna i stället för att bedöma företagens system för intern kontroll. Insatserna föreslås vidare utföras självständigt av flera olika myndigheter. Därigenom uteblir en samlad bedömning av företagens kontroll och efterlevnad av lagen.

Skall internkontrollprincipen utnyttjas i tillsynen av krigsmaterielexporten behöver kontrollformerna utformas i enlighet härmed. Principen ställer speciella krav på hur tillsynen bedrivs och innebär att tillsynsarbetet förskjuts från en komponenttillsyn, dvs. tillsyn av enskilda affärer, till en systemtillsyn. Syftet blir därmed att kontrollera om företaget lever upp till kraven i gällande regler för krigsmaterielexport snarare än att kontrollera den enskilda affären. Hur företaget hanterar krigsmaterielexportfrågorna internt och vilken kontrollorganisation man har byggt upp blir därmed centrala frågor att ställa för tillsynen. Det blir viktigt att bedöma om företagen har byggt upp en intern kontrollorganisation som är fristående i förhållande till den verksamhet som skall kontrolleras. En jämförelse kan här göras med den interna ekonomiska kontrollen i företagen.

För att internkontrollen skall bli ändamålsenlig krävs att staten fastställer kraven på företagens interna kontroll. Av reglerna måste framgå att rutiner, ansvarsfördelning och organisation skall dokumenteras av företagen. Utredningens förslag till förbättrad utbildning och information, förslag om utökade rapporteringsrutiner samt förslag om utökade skyldigheter för företagen att lämna uppgifter om exporterad materiel och upplåtna tillverkningsrättigheter m.m. kan därvid arbetas in i riktlinjerna för företagens internkontroll.

Tillsynsmyndighetens bedömning av tillförlitligheten i företagens internkontroll måste verifieras genom kontroll av enskilda exportaffärer. Vad RRV tidigare sagt om företagens incitament att följa gällande regler talar också för behovet av stickprovvis kontroll av enskilda affärer.

Stockholms Handelskammare framhåller att i den mån regeringen ämnar utge detaljerade föreskrifter om den interna företagskontrollen, dessa ges en sådan utformning att hänsyn tas till i företagen befintliga kontrollsystem för att undvika dubbleringar.

Sveriges exportråd menar att efterlevnaden av gällande regler bäst säkras genom ett förtroendefullt samarbete mellan myndigheter och företag.

FFV anför att man är beredd att vidta erforderliga åtgärder för att försvåra överträdelse av gällande exportregler och anser att en intern kontroll i väsentliga avseenden är effektivare än en myndighetskontroll. FFV har för egen del inom Ordnance, som är den del av koncernen som har den ojämförligt största krigsmaterielexporten, under de senaste åren utövat en viss internkontroll av exporten. Kontrollen har nyligen formaliserats på så sätt att en intern instruktion utfärdats, enligt vilken befattningshavare inom olika områden har utsetts till "controllers". Kontrollsystemet upptar rutiner, rapporteringsvägar liksom föreskrifter om utbildning av berörda tjänstemän. Systemet är upplagt så att koncernens internrevisor har den övergripande kontrollen om hand och rapporterar eventuella avvikelser till koncernchefen.

Försvarsindustriföreningen till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, anser att det i första hand åvilar företagen själva att följa upp och kontrollera att företagen noga följer gällande bestämmelser.

Föreningen föreslår att företagen var för sig upprättar ett kontrollsystem anpassat till olikheterna i företagens verksamhet och att resp. företags styrelse utser en ansvarig person för denna kontroll som anmäls till KMI för detta uppdrag.

Även *Arbetsgivarföreningen SFO* anmäler likartade synpunkter. Föreningen anser således att det främst är företagens sak att se till att deras personal är insatt i gällande bestämmelser och att kontrollera att bestämmelserna följs. Företagens ansvar bör förstärkas t.ex. genom att ett kontrolluppdrag läggs på en person i ledande ställning i företaget, samtidigt som myndigheternas kontrollfunktion kan stärkas genom att en bestämmelse i lagstiftningen införs enligt vilken företagen skall anmäla till KMI vem som har det interna kontrolluppdraget.

Moderata Ungdomsförbundet anför att den senare tidens debatt om krigsmaterielexporten enligt dess förmenande inneburit att företagen själva i eget intresse förbättrat sin kontroll och att denna utveckling kan förväntas fortsätta.

Kammarrätten i Stockholm understryker i denna del att frågor om utbildning av anställda och om ändrade rapporteringsrutiner inom företagen avser interna angelägenheter som det självfallet ankommer på företagen att lösa. Kammarrätten uttrycker förvåning över att utredningen tagit upp saken, särskilt som utredningen varken i ett betänkande eller annars kan ge direktiv för anställda.

2.2.1.2 Revisorernas förvaltningsrevision - skyldighet för revisorerna att bestyrka uppgifter

Flertalet remissinstanser som uttalat sig är kritiska mot utredningens förslag att revisorerna skall vara skyldiga att till regeringen lämna en avskrift av revisionsberättelsen, om de har anmärkt på något som gäller krigsmaterielexporten samt att på begäran bestyrka uppgifter som företagen har att lämna.

RÅ har ingen erinran i sak mot att företagsrevisionen ges en sådan inriktning att den kan tjäna som ett komplement till myndigheternas kontrollverksamhet. *RÅ* menar att en gransknings- och rapporteringsplikt av detta slag sannolikt kan ge betydande preventiva effekter. Den föreslagna lagtexten, 8 §, bör dock kompletteras så att därav framgår att revisorn har skyldighet att särskilt granska - icke blott anmäla - om bolaget handlat i strid med bestämmelserna i lagen, och om så visar sig vara fallet, göra anmärkning därom i revisionsberättelsen. En förutsättning för en ordning av angivet slag måste dock vara att rapporteringsskyldigheten omgärdas med klara distinktioner. Det i lagförslaget angivna uttrycket "anmärkning av betydelse med avseende på bolagets verksamhet inom krigsmaterielområdet" synes inte vara tillräckligt konkretiserat för att tillgodose detta krav. Enligt *RÅ:s* mening synes från angivna utgångspunkt mera lämpligt att rapporterings-

skyldigheten begränsas till att avse rena regelöverträdelser.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad anför att det krävs att det råder ett förtroendefullt förhållande mellan revisorer och företrädare för företaget för att en revisor skall kunna fullgöra sitt uppdrag. Skyldigheter för revisorn att vidarebefordra uppgifter om missförhållanden i företaget till olika myndigheter är sällan ägnade att stärka detta förtroendeförhållande. Delvis kommer intresset av information i konflikt med intresset av att det utförs goda företagsrevisioner. Regionåklagarmyndigheten menar att förslaget om rapporteringsskyldighet för revisorer därför inte är utan betänkligheter.

Svea hovrätt ställer sig tveksam till förslagen och menar att dessa innebär en långtgående utvidgning av begreppet förvaltningsrevision och att det starkt kan ifrågasättas om en revisor kan åläggas sådana uppgifter som utredningen föreslagit.

Kammarrätten i Stockholm anför att man i tidigare remissyttranden rörande revisorernas roll ställt sig negativ till att uppgifter skall läggas på revisorerna utöver dem som de har enligt aktiebolagslagen (ABL). Allt eftersom de åläggs flera uppgifter som endast syftar till att tillgodose det allmännas intresse, uttunnas nämligen deras roll som förtroendemän för aktieägarna, företaget, borgenärerna, de anställda och aktieköparna. Kammarrätten menar att detta är en olycklig utveckling som är ägnad att rubba det väl balanserade systemet enligt ABL. Med hänsyn till de speciella förhållanden inom krigsmaterielindustrin vill kammarrätten dock inte direkt motsätta sig förslaget i denna del.

Enligt kammarrättens mening kan det emellertid inte vara rimligt att revisorerna skulle ha att sända avskrift av revisionsberättelsen till regeringen innan berättelsen har blivit tillgänglig för aktieägarna. I detta hänseende bör förslaget förtydligas. Det kan inte heller gärna göras till en absolut skyldighet för revisorerna att bestyrka vissa uppgifter (8 § andra stycket i förslaget). Situationer kan tänkas när revisorerna inte kan eller vill bestyrka begärda uppgifter, eftersom de inte kan kontrollera uppgifterna eller dessa är oriktiga. Lagtexten behöver med hänsyn härtill omformuleras. Vidare bör det av lagtexten klart framgå vem eller vilka som äger rätt att begära ett bestyrkande.

KK avstyrker förslagen samt anför.

Det principiella resonemang som förs om revisorernas skyldighet att i samband med förvaltningsrevision granska styrelsen och verkställande direktörens förvaltning, finns inget att erinra mot. Att däremot i en speciallag ålägga revisorerna en särskild granskningsskyldighet vad beträffar eventuella åtgärder vidtagna av aktuella bolag i strid med gällande bestämmelser på krigsmaterielområdet, är dock ytterst tveksamt (8 § första stycket). En förutsättning för att den föreslagna bestämmelsen skall få någon reell betydelse, är att revisorn har den nödvändiga kompetensen på krigsmaterielområdet för att kunna göra meningsfulla bedömningar. Sådan kompetens torde endast förekomma i undantagsfall. Den externa kontrollen av att företagen inte bryter mot bestämmelserna på detta område måste enligt kollegiets mening ligga på ansvariga myndigheter där den nödvändiga kompetensen också finns.

Givetvis kan det förekomma att revisorerna uppmärksammar uppenbara

överträdelse inom detta område. Bedömer revisorn att överträdelsen i något avseende kan skada bolaget, skall revisorn självfallet uppmärksamma företagets ledning härpå. Är skadan som uppkommit av väsentlig betydelse så skall revisorn givetvis göra anmärkning om detta i revisionsberättelsen. Detta följer av aktiebolagslagen 10 kap. 10 §. Man bör dock ha i minnet att det primära ansvaret för bolagets information åvilar ledningen och inte revisorn.

Att i detta sammanhang göra jämförelser med revisorns särskilda gransknings- och rapporteringsskyldighet på skatteområdet, är inte meningsfullt. Kunskaper inom skatteområdet har sedan lång tid varit en del av revisorernas traditionella gransknings- och kompetensområde. Beskattningsfrågor utgör en naturlig och integrerad del av de redovisnings- och förvaltningsfrågor som en revisor alltid har att ta ställning till, oberoende av bransch. Vid ett genomförande av de föreslagna ändringarna skulle med fog kunna hävdas att det inom ett flertal andra områden borde kunna ställas likartade krav på revisorerna. Exempel härpå utgör miljöskyddslagstiftningen. Detta vore enligt kollegiet en orimlig och olycklig utveckling.

Enligt kollegiets mening bör det åligga den kontrollerande myndigheten att på eget initiativ, antingen direkt från företaget eller från patent- och registreringsverket, införskaffa revisionsberättelser och årsredovisningar i samtliga aktuella bolag, oberoende av om anmärkning skett eller ej i revisionsberättelserna.

Bestämmelsen i 8 § andra stycket måste också den starkt ifrågasättas. Att generellt kräva att revisorn skall kunna åläggas att granska och intyga riktigheten av från företaget enligt 7 § lämnade uppgifter, är ett klart avsteg från hittillsvarande, gällande regler och praxis inom revisionsområdet. Denna bestämmelse är inte minst olycklig med hänsyn till att revisorn kan åläggas att uttala sig i frågor där han saknar kompetens. Kollegiet vill i detta sammanhang hänvisa till Föreningen Auktoriserade Revisorers FAR revisionskommittés publicerade uttalande (1983) angående "Revisorsintyg".

En förutsättning för att en bestämmelse av detta slag skall kunna bli verkningsfull, är att den begränsas till frågor där revisorn har kompetens. Hur detta skall kunna lösas praktiskt fordrar dock ytterligare utredning. Även här bör uppmärksammas att det primära ansvaret för bolagets informationsgivning åvilar ledningen och inte revisorerna. En annan ordning skulle utgöra ett klart avsteg från gällande rollfördelning.

Att som i författningsförslaget införa en särskild straffsanktion för revisorer är enligt kollegiets mening helt främmande (15 §). Den rådande ordningen torde vara fullt tillfredsställande i detta avseende dels med hänsyn till de sanktioner som kollegiets tillsynsutövning kan medföra, dels med hänsyn till det skadeståndskrav som en revisor kan ådra sig. Dessutom bör man uppmärksamma de möjligheter, om än begränsade, som brottsbalken ger.

RRV menar att utredningens lagförslag är oprecist formulerade. Det kommer därför att vara svårt för en revisor att utan att analysera villkoren för varje enskild affär bedöma om lagöverträdelse har skett och om denna ekonomiskt skadar bolaget så att den föranleder anmärkning i revisionsberättelsen.

Utredningen jämför den föreslagna granskningen med den skattegranskning som ålagts revisorer. Revisorernas skattegranskning är emellertid väl preciserad i aktiebolagslagen (10 kap. 10 §). Dessutom tillhör skattegranskning revisorns direkta kompetensområde, och redovisning av skatter ingår i de ekonomiadministrativa system som revisorn normalt granskar.

RRV föreslår därför att den allmänna kontrollen utförs av krigsmaterielinspektionen, som skall ha erforderlig kompetens att bedöma krigsmaterielexporten. Om revisorerna skall tilldelas en kontrollerande roll, måste den vara tydlig och knyta an till revisorernas "naturliga" kompetens- och ansvarsområde som det definieras i aktiebolagslagen m.m. Införs internkontrollprincipen och utarbetas krav från statens sida på vad internkontrollen skall omfatta, kan revisorerna eventuellt äläggas att granska tillförlitligheten i företagets internkontrollsystem. En sådan granskning bör dock endast utföras efter särskild anmodan av KMI.

FFV har inga erinringar mot förslaget att företagets revisorer skall vara skyldiga att till regeringen överlämna avskrift av revisionsberättelser som upptar anmärkning beträffande exportbestämmelsernas efterlevnad.

Försvarsindustriföreningen anser att företagets revisorer inte skall utnyttjas för kontrollen av företagen. Till föreningens yttrande hänvisar *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund*.

Stockholms Handelskammare ställer sig tveksam till förslaget att uppgifter som lämnas av företagen på begäran skall styrkas av företagets revisorer. Enligt handelskammarens mening finns det ingen anledning till att bolagens normala företrädare inte skall tillerkännas fullt förtroende och därmed följande ansvar när det gäller exportuppgifter. Utredningens analogier med bl.a. regionalstöd saknar enligt handelskammaren tillräcklig relevans inom detta område.

Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR avstyrker såväl förslaget om att revisorerna skall sända in revisionsberättelse till regeringen som förslaget att revisorer skall vara skyldiga att bestyrka uppgifter från företagen. Vad beträffar det sistnämnda förslaget menar föreningen dock att syftet härmed borde kunna uppnås genom att visst tillstånd villkoras av att företagets uppgifter åtföljs av ett s.k. revisorsintyg, som dock inte bör begäras i frågor som ligger utanför auktoriserade revisorers naturliga kompetensområde. Föreningen avstyrker även att revisorernas åliggande straffsanktioneras på sätt utredningen föreslår samt anför.

Utredningens förslag till 8 § första stycket bygger på att revisorerna i sin förvaltningsrevision kan komma att iaktta överträdelser av lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel som är av sådan karaktär att de förorsakar företaget väsentlig ekonomisk skada.

I och för sig är utredningens resonemang teoretiskt riktigt. En förutsättning för att bestämmelsen skall ha någon effekt är dock att revisorerna typiskt sett påträffar sådana överträdelser vid en granskning som utförs enligt vedertagen god revisionssed. Såvitt föreningen kan finna behövs det för ändamålet kunskaper i krigsvetenskap, politisk geografi och kemi, för att blott nämna några centrala områden som ligger uppenbart utanför revisorernas naturliga kompetensområde. Det kan därför antagas att det endast är i undantagsfall som styrelsens och verkställande direktörens överträdelser av

bestämmelserna om krigsmaterielexport upptäcks av företagets revisorer innan de kommit till tullens, KMI:s eller något annat kontrollorgans kännedom.

Överträdelser som faktiskt upptäcks av revisorerna och som väsentligt skadat företaget omnämns givetvis i revisionsberättelsen i enlighet med aktiebolagslagen 10 kap. 10 § tredje stycket. Föreningen vill emellertid påpeka att styrelsen och verkställande direktörens årsredovisning i normalfallet innehåller den viktigaste informationen om bolagets verksamhet och måste läsas tillsammans med revisionsberättelsen. Föreningen finner det närmast självklart att det bör ingå i den offentliga tillsynen över krigsmaterielexporten att årsredovisningar och revisionsberättelser från alla krigsmaterielexporterande företag inhämtas, lämpligen av KMI. Enklast kan detta ske genom en stående beställning hos patent- och registreringsverket. Handlingarna kan med en rätt begränsad resursinsats genomgå av KMI, som därefter har att avgöra vilka ytterligare kontrollinsatser som kan vara påkallade.

Att härutöver föreskriva att revisorerna i vissa fall skall sända in kopior av revisionsberättelserna direkt till regeringen synes inte tjäna något ändamål.

I fråga om utredningens förslag till 8 § andra stycket anför föreningen att en revisor inte kan vara skyldig att bestyrka sådana uppgifter som han vid sin granskning funnit felaktiga.

Föreningen framhåller vidare att uppgiftsskyldigheten gentemot KMI och samhällets övriga tillsynsorgan på krigsmaterielexportområdet måste åvila styrelsen och verkställande direktören. Revisorernas uppgift är att, formellt på aktieägarnas uppdrag men i realiteten med ansvar mot alla bolagets intressenter, granska redovisningen och förvaltningen. Det skulle strida mot den grundläggande rollfördelningen i svensk associationsrätt att ålägga revisorerna ett självständigt ansvar i en funktion som ingår i bolagets förvaltning. Föreningen avstyrker därför 8 § andra stycket.

Å andra sidan är det förenligt med revisorsrollen att, efter prövning i varje särskilt fall av förutsättningarna från etisk synpunkt, utfärda intyg med bestyrkande innebörd utöver vad som krävs enligt aktiebolagslagen.

Föreningen menar slutligen att auktoriserade revisors yrkesverksamhet är sanktionerad genom skadeståndsansvar och genom disciplinärt ansvar, dels inför kommerskollegium, dels inför föreningens disciplinnämnd. Endast i speciella fall kan straffansvar enligt brottsbalken komma i fråga. Genom den föreslagna 15 § skulle ett dubbelt sanktionssystem införas av en art som vid tidigare lagstifningsåtgärder befunnits olämplig.

Svenska Metallarbetareförbundet, Statsanställdas Förbund, Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund och Folkpartiets Kvinnoförbund stöder uttryckligen utredningens förslag, medan *Moderata Ungdomsförbundet* motsätter sig dessa.

2.2.1.3 Tullverkets kontroll av exporten

RÅ delar utredningens uppfattning i fråga om generaltullstyrelsens förslag att komplettera lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. med en bestämmelse av innebörd att tullen vid kontroll av krigsmaterielexporten får tillämpa bevissäkringslagen på samma sätt som gäller vid skattekontroll.

Inte heller finner RÅ tillräckliga skäl föreligga för den av generaltullstyrelsen föreslagna skyldigheten för företagen att innan utförsel är aktuell, på tullmyndighetens begäran, lämna uppgifter om exporten. I stället bör, som utredningen förordar, uppgiftsskyldigheten utformas som ett allmänt åliggande för företagen att redovisa handlingar rörande exportverksamheten till regeringen.

RÅ ställer sig positiv till förslagen vad gäller förhandsanmälningar till tullmyndigheterna angående exportsändningar och någon form av s.k. landningsintyg. Dessa frågor bör som utredningen föreslagit, övervägas i samband med en översyn av utförselkontrollens administrativa rutiner.

KK delar utredningens synpunkter på de av generaltullstyrelsen framförda förslagen men vill varna för en utveckling där krigsmateriel alltmer belastas av administrativt krävande och dyrbara kontrollsystem som berör utlandet och vars effektivitet och värde kan ifrågasättas.

Kammarrätten i Stockholm har inga invändningar mot vad utredningen anfört i denna del och framhåller, såvitt rör bevissäkringslagen, att denna utsatts för stark kritik och för närvarande ses över.

Generaltullstyrelsen framhåller att styrelsens förslag skall ses som en redovisning av tänkbara åtgärder, som var och en för sig kan bidra till en förbättrad och säkrare kontrollverksamhet.

Såvitt rör styrelsens förslag att ge tullverket rätt att tillämpa bevissäkringslagen vid kontroll av krigsmaterielexporten samt rätt att ta del av handlingar i god tid före utförseltillfället kan styrelsen godta utredningens slutsatser, om exportörerna genom föreskrift åläggs att lämna exportanmälan (förhandsanmälan) i god tid före varje exporttillfälle. Härigenom får tullverket med tillämpning av 35 § tullagen ändå möjligheter att hos exportör eller transport- och speditörsföretag kontrollera riktigheten av lämnade uppgifter före inlastning eller i samband därmed eller på annat sätt planera sin kontrollverksamhet.

FFV delar utredningens bedömning när det gäller utnyttjande av bevissäkringslagen samt möjligheter för tullverket att få ta del av företagens korrespondens.

I fråga om utnyttjande av s.k. landningsintyg anför FFV att sådana onekligen ger en försäkran om införtullning i mottagarlandet men utesluter naturligtvis inte en reexport.

Däremot anser FFV det rimligt att exportörerna i så god tid som möjligt anmäler utförsel av krigsmateriel och menar att de säkerligen alltid har ambitionen att göra så. Komplikationer som försvårar en sådan procedur inträffar dock ibland.

FFV vänder sig mot en ordning som skulle innebära en begränsning av antalet utförselorter, eftersom materielen oftast levereras fritt fabrik eller fob och den fördröjning av transportkostnaderna som det skulle innebära att endast kunna utnyttja vissa angivna gränsorter skulle vara svårförståelig eller oacceptabel för köparen.

Också *Försvarsindustriföreningen*, till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, delar utredningens kritiska synpunkter på generaltullstyrelsens förslag och framhåller bl.a. att det främst med hänsyn till kommersiell sekretess ej är acceptabelt att tullverket

får del av offerter, telex och skrivelser. Detta skulle också innebära en kontroll av företagens marknadsföring, som ej kan åvila tullmyndighet. Av samma skäl kan föreningen inte godta att KMI regelmässigt till tullverket översänder kopior på ansökningar om tillstånd för export.

I fråga om landningsintyg anser föreningen att sådana från svensk synpunkt kan ses som en logisk del av ett system med slutanvändarintyg. Föreningen anser dock att landningsintyg icke tillför något ytterligare från kontrollsynpunkt. Om landningsintyg kommer till användning bör dessa sändas till KMI och ej till tullverket. Vissa kunder skulle med stor sannolikhet irriteras över att behöva förete både slutanvändarintyg och landningsintyg. För vapenbärare som t.ex. flygplan saknar landningsintyg helt relevans.

För att kunna åstadkomma behandling utan onödig tidsförlust skall den fysiska tullkontrollen utövas antingen av tullkontrollanstalt i säljarens närregion eller av tullanstalt på utförselorten. Köparen kräver ofta leverans enligt fob svensk hamn. Föreningen kan därför inte acceptera att antalet utförselorter begränsas jämfört med nuläget.

En avisering av planerad utförsel som utredningen föreslår är möjlig. En sådan avisering får emellertid ej förhindra förändringar som kan uppkomma i ett sent stadium av leveransen. Föreningen anser att avisering ej är nödvändig för reservdelar, för delar inom en aviserad serieleverans, för prototyper och demonstrationsutrustning samt för leveranser under ett visst värde.

Arbetsgivarföreningen SFO avstyrker, liksom utredningen, generaltullstyrelsens förslag om utökad kontroll genom tillämpning av bevissäkringslagen. Det skulle medföra ökad byråkrati och effektiviserar inte myndigheternas kontrollfunktion. Förslaget om att generaltullstyrelsen skall få ta del av företagens offerter, telex och andra skrivelser som rör deras leveranser är inte realistiskt. Sak samma gäller förslaget om att KMI regelmässigt ska översända kopior på ansökningar om exporttillstånd till tullverket. Förslaget skulle innebära intrång i de enskilda företagens integritet. Det leder i sin tur till att deras möjligheter att göra sig gällande på försvarsmaterielmarknaden försämras högst avsevärt.

Föreningen har däremot inte något att erinra mot förslaget att planerad utförsel av försvarsmateriel skall aviseras i förväg. Det är tvärtom rimligt under förutsättning att det inte i alltför hög grad inkräktar på det handlingsutrymme som företagen alltid behöver ha vid leveranser. Föreningen förutsätter vidare att någon aviseringsskyldighet inte skall föreligga för leveranser av reservdelar, för enskilda delar inom ramen för en serieleverans och inte heller för leveranser under ett visst värde.

Stockholms Handelskammare anser i likhet med utredningen att landningscertifikat i vissa fall skulle kunna vara ett värdefullt komplement till slutförbrukarintyg. Enligt handelskammaren bör det vara krigsmaterielinspektionen som skall avgöra när landningscertifikat erfordras och också vara den slutliga mottagaren av certifikatet.

Ett system med förhandsanmälan till tullmyndighet torde såsom utredningen föreslagit fordra ett dispensinstitut för att bli praktiskt hanterbart.

Dessutom bör generella värdemässiga minimigränser för t.ex. reservdelsleveranser utgöra dispensgrund.

Prop. 1987/88:154
Bilaga 3

Handelskammaren kan inte biträda utredningens uppfattning att det skulle vara angeläget att tullmyndigheterna får information om inlämnade ansökningar och beviljade tillstånd till utförsel av krigsmateriel, i synnerhet som landningsintyg bör vara en handling som KMI skall infordra. Däremot skulle det möjligen finnas behov av rapportering från tullverket till KMI för avstämning av uppgifter i exporttillstånd.

Sveriges exportråd noterar med tillfredsställelse att utredningen inte fordrar åtgärder som avser s.k. bevissäkring.

Svenska Metallarbetareförbundet anför i fråga om tullverkets medverkan i framtiden att det är viktigt att tullverkets roll noga analyseras. Utifrån perspektivet kontroll och efterlevnad är det bra med en ökad roll för tullverket. Utifrån perspektivet sekretess, affärshemligheter är tullverkets mer omfattande roll inte lika självklar. Förbundet anser att det är en bättre väg att ge KMI mer resurser för ökad intern kontroll och insyn.

TCO ställer sig däremot tveksam till om föreslagna förändringar av tullverkets roll i exportfrågornas hantering skulle innebära några större förbättringar i kontrollhänseende.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund menar att generelltullstyrelsens på praktiska erfarenheter baserade förslag till en bättre kontroll förts åt sidan alltför lättvindigt. I den mån de inte direkt avvisas som i fråga om bevissäkring och vissa skyldigheter att lämna uppgifter, förklarar sig utredningen vara "tveksam".

Enligt förbundets uppfattning är det anmärkningsvärt, att utredningen då inte presenterat några alternativ till tullens förslag. Speciellt förslaget att begränsa antalet gränssorter för utförseln liksom rätten att ta del av vissa uppgifter förefaller klokt. Från utredningens sida saknas däremot konkreta förslag i detta strategiska avsnitt.

Också *Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund* menar att generaltullstyrelsens förslag till skärpningar av kontrollen är viktiga och borde ha lett till konkreta förslag från utredningen.

Moderata Ungdomsförbundet instämmer i utredarens förslag och understryker vikten av att vidmakthålla principen att offentliga myndigheter skall utföra den författningsreglerade kontrollen av krigsmaterielexport.

2.2.1.4 Medverkan av de svenska utlandsmyndigheterna

Med avseende på utredningens överväganden att låta de svenska utlandsmyndigheterna medverka vid kontrollen av att exportbestämmelserna efterlevs finner KK det inte meningsfullt att få en sådan regelbunden och institutionaliserad medverkan till stånd, bl.a. därför att utlandsmyndigheterna torde ha begränsade möjligheter att fullgöra en sådan uppgift. Det torde vara en mycket känslig fråga för diplomater att söka utröna hur man i stationeringslandet disponerar krigsmateriel, menar KK. I enskilda fall åligger det naturligtvis alltid svenska utlandsmyndigheter att vara myndigheter i Sverige behjälpliga i olika frågor.

Också *Stockholms Handelskammare* anför att den inte kan finna det

meningsfullt med ett generellt rapporteringssystem till svenska utlandsmyndigheter vad gäller ansökningar och tillstånd. Detta är dock ett kontrollinstrument som skulle kunna användas i enskilda fall eller länder.

FFV finner en medverkan av svenska utlandsmyndigheter mindre lämplig samt anser att dessa i allmänhet inte har kunskaper och resurser att utföra en kontroll i mottagarlandet. En sådan kan på sina håll förväntas bli betraktad som oförenlig med den verksamhet som är normal för myndigheten i fråga.

Försvarsindustriföreningen, till vars yttrande Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund hänvisar, menar att det inte är lämpligt att med fasta rutiner involvera svenska utlandsmyndigheter. En utökad kontroll skulle enligt föreningen av köparlandet kunna uppfattas som inblandning i landets inre angelägenheter.

Folkpartiets Kvinnoförbund liksom Moderata Ungdomsförbundet stödjer utredningens förslag.

2.2.1.5 Ökad skyldighet för företagen att lämna uppgifter om exportverksamheten

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad uttalar att det är av avgörande betydelse att regeringen vid tillståndsprövningen tillförsäkras ett fullständigt beslutsunderlag, vilket förutsätter en utökad uppgiftsskyldighet från företagens sida.

I fråga om förslaget om införandet av en uppgiftsskyldighet för den som erhållit exporttillstånd eller tillstånd att utom riket upplåta eller överlåta rätt att tillverka krigsmateriel menar åklagarmyndigheten att utredningen inte på ett tillräckligt sätt klargjort huruvida det överhuvudtaget föreligger behov av en lagregel med sådant innehåll.

Svea hovrätt delar utredningens mening att det behövs en kontroll som ger kontrollmyndigheten en ökad insyn i exportverksamheten samt att kontrollbestämmelserna i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. bör utsträckas att gälla även när exporttillstånd beviljats.

General tullstyrelsen framhåller att det är av stor vikt att tullverket får tillgång till uppgifter om exporterad materiel i den del som är av betydelse för verkets kontrollinsatser.

Statens industriverk menar att en utökad uppgiftsskyldighet med förbättrade kunskaper, ändrade rapporteringsrutiner m.m. hos företagen inte bör bli betungande.

FFV har inget att erinra mot den föreslagna skyldigheten att lämna uppgifter om krigsmaterielexporten och om upplåtna tillverkningsrättigheter. Sådana uppgifter lämnas i viss mån redan nu.

Företagens Uppgiftslämnardelegation, till vars yttrande Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund hänvisar, menar att det krävs att uppgiftsskyldigheten i sin helhet lagregleras i det fall det är nödvändigt att utöka underlaget för kontrollen.

Enligt delegationens mening kan det inte anses befogat att regeringen ges en rätt att från tid till annan bestämma vilka uppgifter som är relevanta för tillsynen. Mot bakgrund av den känslighet som frågor om utförsel av krigsmateriel har samt behovet av en stabil och varaktig ordning om vilka

rättigheter som skall finnas, bör det däremot av lagen entydigt framgå vilka de olika uppgifterna är som vid varje affärshändelse skall lämnas till krigsmaterielinspektionen.

De uppgifter som därvid lämnas skall kvitteras av inspektionen, dvs. inspektionen skall genom en ämbetsskrivelse till företaget bekräfta att uppgifterna mottagits. Vidare skall vid uppgiftsöverförandet entydigt framgå vilken sekretess som gäller för uppgiften i fråga. För sekretessen krävs därvid att en gradering görs. Vissa uppgifter som har samband med totalförsvaret måste överföras, sekretessbeläggas och hanteras hos inspektionen enligt bestämmelserna i 2 kap. 2 § sekretesslagen (1980:100). För de uppgifter som har en lägre sekretessgrad bör företaget i förväg veta vid vilka förhållanden uppgifter kan få lämnas ut. Uppgifter som ej omfattas av sekretesslagens undantagsbestämmelser från offentlighetsprincipen skall också anges.

Genom den angivna ordningen skapas klarhet om hur uppgifterna skall överföras och hur de behandlas hos krigsmaterielinspektionen. Detta är till gagn för relationerna mellan företagen och inspektionen som en offentlig tillsynsmyndighet.

Det bör också åligga inspektionen att till företaget meddela om de lämnade uppgifterna föranleder någon åtgärd eller ej.

Moderata Ungdomsförbundet instämmer i utredarens förslag avseende uppgiftsskyldighet endast avseende exporterad materiel och upplåtna eller överlåtna tillverkningsrättigheter. Utlämnande av mer allmänna uppgifter avseende exportverksamheten kan försämra företagets konkurrenskraft och innebär inte minst en ökad administrativ börda. En generell skyldighet att lämna uppgifter är främmande för svensk rättstradition och företagets och de enskildas förhållande till myndigheter.

2.2.1.6 Tillsyn över försvarsindustrins marknadsföring utomlands

JK delar utredningsmannens uppfattning att det inte kan anses ändamålsenligt att införa någon allmän tillståndsprövning i fråga om försvarsindustrins marknadsföring utomlands. En lämplig ordning synes vara att såsom utredningsmannen föreslår företagen åläggas att till regeringen redovisa sin planering av marknadsföringen utomlands och att regeringen ges rätt att förbjuda vissa marknadsföringsåtgärder.

RÅ, som framhåller att han är medveten om svårigheterna att på detta område lagstiftningsvägen genomföra en tillräckligt effektiv kontroll, vill inte motsätta sig förslaget i denna del, som bör kunna ge vissa möjligheter att ingripa på ett betydligt tidigare stadium än som nu är fallet.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad framhåller att den svenska försvarsindustrin är verksam på en utlandsmarknad präglad av hård internationell konkurrens. Vilka länder som svensk export kan ske till är föremål för fortlöpande politiska ställningstaganden. Det är naturligt att företagen gör en viss förhandsbedömning och introducerar sig på marknader där läget är sådant att exporttillstånd kan förväntas inom en inte alltför avlägsen framtid. Likaså att åtgärder vidtas för att behålla marknadsandelar i stater som man upplever endast tillfälligt är undantagna från export. Att investera i marknadsföringsåtgärder eller träffa avtal om försäljning i länder som under

överskådlig tid inte kan komma i fråga för svensk krigsmaterielexport måste tillhöra ovanligheterna. På detta liksom andra områden torde marknaden ha förmåga att anpassa sig till politiska realiteter. Utredningens förslag vad avser kontroll av marknadsföring och liknande åtgärder kan knappast tillföra exportkontrollen något av värde. Risk föreligger snarare att företagens utlandsverksamhet onödigt försvåras.

KK delar utredningens uppfattning att det i vissa situationer kan föreligga behov av att direkt påverka företagets marknadsföring. Därför borde enligt kollegiets mening liksom i flera andra industriländer även marknadsföringen av krigsmateriel generellt sett omfattas av tillsynsverksamheten och i känsliga fall underställas regeringen för prövning så att företagen eller dessas utlandsbolag och agenter inte bearbetar marknader som är olämpliga för krigsmaterielexport ur den svenska regeringens synvinkel. På vilket sätt kontrollen av marknadsföringen skall utformas har kollegiet dock inga synpunkter på.

Mot bakgrund av säkerhetsproblemen vid export av avancerad teknologi och materiel framhåller FMV att samråd med verket alltid måste inhämtas innan industrin börjar marknadsföra en av FMV beställd produkt i samma eller liknande utförande. FMV menar att den orientering som enligt förslaget skall lämnas till regeringen i hög grad gäller även materielverket.

RRV menar att tillstånd för marknadsföring kan behövas. Kontrollen kan i någon mån minska den osäkerhet som rått om villkoren för marknadsföring utomlands. För att åtgärderna skall få effekt krävs dock att kriterierna preciseras för när tillstånd kan ges. En tillståndsprövning för marknadsföring skulle kunna medföra att kontrollen och tillståndsgivningen i senare led kan förenklas.

För att minska risken för överträdelse är det viktigt att kriterier utarbetas för när ett givet tillstånd för marknadsföring inte kan följas av ett tillstånd att fullfölja ett preliminärt tecknat kontrakt. RRV föreslår att sådana kompletterande regler utarbetas.

Svea hovrätt anser att förslaget bör övervägas vidare, varvid särskilt måste beaktas frågan i vad mån den diskussion och förhandsgranskning som utredningen förutsätter kan komma i strid med den grundlagsfästa yttrande- och tryckfriheten.

Kammarrätten i Stockholm menar att förslaget är vidlyftigt och saknar fasta konturer. Bl.a. gäller att begreppen "marknadsföring" och "liknande åtgärder vidtas" är alltför vaga och vidsträckta för att ge erforderlig ledning för hur långt regleringen sträcker sig. Ett minimikrav måste vara att, innan ett förslag som innebär åligganden för enskilda läggs fram, sakfrågan analyseras nog så att förslaget till lösningar får en rimlig avgränsning och kan uttryckas i precisa regler. En precisering måste alltså ske och analysen tydligt redovisas i motiven.

FFV anser att det även i fortsättningen bör vara industrins ansvar att ge marknadsföringen en rätt omfattning och att inte välja olämpliga medel. FFV menar att klarare förhandsuttalanden därvid skulle vara till god ledning för företagen.

FFV framhåller även att företagen redan nu rådgör med KMI. FFV håller dessutom KMI löpande à jour med de länder och produkter som omfattas av

marknadsföringen. Det av FFV föreslagna arrangemanget med en företagsintern kontroll bör kunna ges ansvaret att förhindra olämpliga marknadsföringsåtgärder. Om export av krigsmateriel tillåts, måste berörd industri få arbeta på marknadens villkor.

Försvarsindustriföreningen betonar att det redan i dag sker en redovisning till KMI om planerade marknadsaktiviteter och offertarbeten. Företagen håller KMI orienterad om vilka marknader de avser bearbeta. Marknadsföring är företagets ansvar. Företagen bedriver kommersiell verksamhet och det ligger därför i eget intresse att ej satsa resurser på marknadsföring i länder dit de ej kan förväntas få exporttillstånd.

Om handläggningen formaliseras enligt utredningens förslag kan kravet komma från företagen att få någon form av svar från regeringen. Detta kan i så fall innebära att KMI tvingas uttala sig om länder och export årtal innan export kan bli aktuell, eller uttala sig om länder som över huvud taget inte blir aktuella.

Att bygga upp marknader och knyta nya marknadskontakter tar lång tid. Långsiktigheten i marknadsföringen är därför av stor betydelse.

Marknadsplaneringen utgör affärshemligheter i varje företag. Konkurrenter skall inte kunna få tillgång till uppgifter om den. Detta innebär att KMI, om sådana uppgifter kommer att infordras, måste kunna garantera att allt underlag även i fortsättningen behandlas enligt sekretesslagen så att det inte kan bli tillgängligt som allmän information.

Föreningen kan acceptera att företagen skall redovisa sin planering av marknadsföringen till KMI. Denna redovisning bör ske genom regelbundna möten mellan företagen och KMI.

Det ligger sedan i företagets eget intresse att agera i enlighet med de synpunkter som därvid framförs från KMI. Att formalisera detta med regeringsbeslut om förbud mot vissa marknadsföringsåtgärder är därför icke nödvändigt.

Föreningen anser att utställningar och liknande aktiviteter i princip bör vara undantagna från myndighetsprövning. En utställning i ett land vänder sig sällan enbart till detta land utan till en hel region eller till den totala marknaden för produkten i fråga. Det måste åvila företagen att själva bedöma vilka utställningar de vill delta i.

Företagens Uppgiftslämnardelegation avstyrker förslaget om uppgiftsskyldighet i fråga om planeringen av marknadsföringen med hänsyn dels till den legala svårigheten att avgränsa frågan om vad som är att anse som planer för marknadsföringen, dels till att ett sådant åliggande får anses tveksamt från konstitutionell synpunkt.

Delegationen anför därvid att en sådan lagstiftning oberoende av vissa händelser som förevarit måste bedömas objektivt och sakligt. Det finns redan andra generella lagregler om marknadsföring. Ett ytterligare ingrepp i ett företags rätt att marknadsföra sina produkter, får enligt delegationens bedömning anses tveksam med hänsyn till regeringsformens hinder mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse. Skälet är att uppgiftsskyldighetens praktiska utformning inte leder till någon annan slutsats än att företagen till inspektionen måste överlämna brev och annat material som visar marknadsföringsåtgärden. Dessa - lösryckta ur sitt

sammanhang - kan ge en annan bild av åtgärden än den som blir fallet då marknadsföringen är avslutad. Ett förbud mot fortsatt marknadsföring i ett sådant läge kan därför skapa svårigheter av ett sådant slag att den tillåtna exporten hotas och företagens möjligheter att upprätthålla en - även för svenskt försvar - nödvändig teknisk utveckling riskeras. Den avancerade teknik som finns inom detta område kräver inte sällan kontakter och avtal med utländska leverantörer och/eller samarbetspartners. Uppgifter om marknadsföringen som t.ex. berör sådana avtal kommer att innebära att de utländska företagen väljer andra kunder/samarbetspartners än de svenska.

Svenska Arbetsgivareföreningen och *Sveriges Industriförbund*, som hänvisar till Försvarsindustriföreningens och Företagens Uppgiftslämnardelegations yttranden, motsätter sig utredningens förslag om anmälan av marknadsföringsinsatser. Skälet härför är att det är orimligt att företagen i ett tidigt och ofta känsligt skede skall tvingas lämna ifrån sig uppgifter om sin långsiktiga inriktning. Dessa uppgifter är kommersiella hemligheter. Särskilt allvarligt är detta förhållande om produkterna är framtagna i samarbete med utländska tillverkare. En sådan ordning kan skada förtroendet för svenska företag, som därmed löper risken att betraktas som osäkra samarbetspartners.

Det är olönsamt att driva marknadsföring, som syftar till försäljning mot länder dit exporttillstånd verkar uteslutna. Detta är en kommersiell bedömning, som företagen själva torde vara bäst skickade att göra.

Den erforderliga kontrollen över exporten kan utövas fr.o.m. den fas marknadsföring övergår till affärsverksamhet, t.ex. anbudslämnande.

Utredningens förslag i denna del bidrar enligt organisationerna inte till målen för kontrollen av krigsmaterielexporten uppnås utan tillför endast lagstiftningen onödiga regler och byråkrati.

Arbetsgivarföreningen SFO är ense med utredningen om att det är rimligt att företagen ska redovisa sina planerade marknadsföringsaktiviteter till KMI. Så sker också f.n. via informella kontakter och det finns inte någon anledning att ändra på de rutiner som etablerats mellan försvarsindustrin och KMI. Det ligger dessutom i industrins eget intresse att detta samrådsförande fungerar på ett bra sätt för bägge parter. Det är därför varken nödvändigt eller önskvärt att formalisera dessa kontakter genom regeringsbeslut som utredningen vill. Förbundet menar också att det genom intern kontroll bör vara möjligt att förhindra olämpliga marknadsföringsaktiviteter.

Utställningar och liknande aktiviteter bör undantas helt och hållet från myndigheternas kontroll. Eftersom det här är fråga om allmänna marknadsföringsåtgärder som inte vänder sig till bara ett land utan till den totala marknaden för den produkt det gäller bör företagen själva få bedöma vilka utställningar och andra aktiviteter de vill delta i. Marknadsföring är företagets ansvar. Det är orimligt att de skulle satsa marknadsföringsresurser i länder till vilka de sedan inte skulle få exporttillstånd. Det ligger därför i företagets intresse att upprätthålla goda informella kontakter med KMI också i dessa avseenden.

Stockholms Handelskammare menar att det ligger i varje företags eget intresse att inte investera i marknadsföring som inte kan leda till försäljning.

Enligt handelskammarens mening bör det vara fullt tillräckligt att KMI har en tillsyn och möjligheter att i enskilda fall förbjuda vissa marknadsföringsåtgärder. Handelskammaren anser dock att utredningens förslag om redovisning av företagens planering av marknadsföring utomlands skulle innebära en alltför omfattande uppgiftsskyldighet med ringa värde. Detta uppgiftslämnande kan också bli svårt att hantera för KMI i fall som rör långsiktiga marknadsåtgärder där export i ett kortare perspektiv inte är förenlig med exportbestämmelserna. Eftersom kretsen av företag som exporterar krigsmateriel är så snäv bör en förstärkning av KMI inriktas på fördjupad dialog med företagen och inte en omfattande uppgiftsinsamling.

Sveriges exportråd anser att tillsynen över marknadsföringen utomlands även i fortsättningen bör kunna ske på samma informella sätt som hittills. Marknadsföringen måste ofta ske på mycket lång sikt. Också mot bakgrund av osäkerheten om den internationella utvecklingen skulle en mera detaljerad och formaliserad tillsyn bli mycket vanskelig att tillämpa. Dessutom är marknadsföringskostnaderna numera så höga att det ligger i företagets eget intresse att inte satsa på orealistiska marknader.

Ett väsentligt medel för företagen att göra sig gällande i den hårdnande internationella konkurrensen är deltagandet i internationella mässor och utställningar. Dessa är ibland inriktade på en geografisk region. Det vore emellertid olyckligt om svenska företags medverkan begränsades i sådana fall där ett eller annat land inom regionen bedöms olämpligt för svensk marknadsföring. Mässorna och utställningarna är ofta av allmän karaktär och ett sätt att stödja närvaron på marknaderna på mycket lång sikt. Deltagande bör därför inte uppfattas som indikation på att utförelsetillstånd kan påräknas för alla länder i regionen.

Moderata Ungdomsförbundet motsätter sig utredarens förslag och föreslår att regeringen årligen publicerar en lista över tillåtna länder resp. tillåten typ av materiel. Exempelvis luftvärnsrobotar och andra rent defensiva vapensystem torde kunna säljas till alla länder utom till dem som kan förväntas nyttja dessa mot svenska stridsfordon eller svenskt flyg.

2.2.1.7 Uppgiftsskyldighet i fråga om hel- eller delägarskap i utländska bolag inom krigsmaterielområdet

Flertalet remissinstanser som yttrat sig i denna fråga har ingen erinran mot utredningens förslag. *Moderata Ungdomsförbundet* motsätter sig dock förslaget.

2.2.1.8 Samarbete mellan svenska och utländska företag

JK godtar utredningens förslag att avtal som syftar till gemensam utveckling och tillverkning av krigsmateriel skall underställas regeringen för godkännande.

RÅ vill inte motsätta sig förslaget, men menar att bestämmelsen bör ha en sådan innebörd och ges en sådan utformning att det klart framgår att fråga är om förbud att utan tillstånd träffa överenskommelse av avsett slag.

Kammarrätten i Stockholm anser att förslaget är långtgående och oprecist samt förutsätter ingående överväganden innan ställning kan tas.

KK finner utredningens överväganden rimliga och instämmer i förslaget till regler för handläggningen av internationellt samarbete på krigsmaterielområdet, men vill mot bakgrund av handelspolitiska överväganden betona vikten av att internationella samarbetsprojekt inte förenas med en skyldighet till alltför omfattande uppgiftslämnande t.ex. beträffande samarbetets utveckling, något som skulle kunna belasta de internationella förbindelserna till men även för andra och framtida civila samarbetsprojekt över gränserna.

FOA menar att utredningens förslag till reglering av samarbetet bör ge en god bas för en långsiktig planering och utveckling av samsarbetsformerna.

RRV anser att det är väsentligt att generella kriterier utarbetas för när samsarbetsavtal kan godkännas av regeringen. Det är också viktigt menar *RRV* att kriterier utarbetas för under vilka premisser ett preliminärt ingånget samsarbetsavtal inte kan få regeringens tillstånd att fullföljas.

FFV delar utredningens bedömningar och förslag men vill framhålla vikten av att utlandssamarbete inte omgärdas av bestämmelser som i alltför hög grad riskerar att avskräcka eventuella samsarbetspartners. Regeringens handläggning av sådana ärenden måste vidare ske utan tidsutdräkt. *FFV* har förståelse för att projekt i samarbete med företag i länder med en markant annorlunda syn på krigsmaterielexport måste granskas synnerligen noga. Svensk industri torde emellertid till övervägande delen ha samarbete med länder som har likartad syn (t.ex. de nordiska länderna, Schweiz, Västtyskland, Nederländerna, Storbritannien).

En viktig förutsättning för att ett utländskt företag skall gå in i ett samarbete med ett företag i ett annat land är att hinder inte lägges i vägen för eventuell export till tredje land. Lösningen på detta problem kan ligga i att respektive land exporterar den färdigutvecklade produkten efter sitt eget lands regler, vilket förutsätter en komplett tillverkning på båda håll. En sådan uppdelning drar emellertid inte nytta av specialiseringens fördelar. Därför måste svenska företag enligt *FFV*'s uppfattning få tillstånd att förse sina samsarbetspartners med detaljer, reservdelar och komponenter, även om de är avsedda att ingå i produkter, ämnade för export till länder, som inte är acceptabla enligt svenska regler.

Försvarsindustriföreningen, till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, anser att det är mycket betydelsefullt att regeringen, i samband med att en samsarbetsöverenskommelse med ett annat land prövas, beslutar om att gemensamt utvecklade produkter får exporteras enligt respektive lands regler och anför att i den mån etablerandet av sådant samarbete förutsätter eller underlättas av att de gemensamt utvecklade produkterna kan exporteras av båda parter enligt respektive lands lagar, företagen skall kunna ansöka om prövning av regeringen av innehållet i samsarbetsöverenskommelsen.

Prövning av frågor om export till tredje land bör således ske i samband med att regeringen granskar överenskommelsen. Föreningen vill framhålla betydelsen av att det i den kommande lagtexten klart framgår att regeringen efter prövning av överenskommelsen skall kunna besluta att gemensamt

utvecklade eller tillverkade produkter får exporteras enligt respektive lands nationella regler.

Föreningen vill också framhålla att om inte denna möjlighet till samarbetsavtal skapas kommer detta att få allvarliga konsekvenser för vår möjlighet att bibehålla vår nuvarande höga teknologiska nivå. Frågan om krav på slutanvändarintyg vid denna typ av samarbete bör bedömas mot denna bakgrund.

Föreningen förutsätter vidare att en överenskommelse om gemensam utveckling av produkter för enbart den svenska marknaden eller för export enbart från Sverige inte skall behöva granskas av regeringen.

Arbetsgivarföreningen SFO tillstyrker i princip utredningens förslag om att regeringen skall godkänna samarbetsavtal med utländska företag. Utlands-samarbetet får dock inte omgärdas av bestämmelser som avskräcker eventuella samarbetspartners. Det är också angeläget att regeringens handläggning av sådana ärenden kan ske snabbt och effektivt.

En annan viktig förutsättning är att regeringen efter prövning av ett samarbetsavtal skall kunna besluta att gemensamt utvecklade eller tillverkade produkter får exporteras enligt respektive lands nationella lagstiftning. Kan svensk försvarsindustri inte ingå samarbetsavtal med den förutsättningen blir det svårt att kunna delta i internationella utvecklingsprogram. Det får i så fall förödande konsekvenser för de svenska företagen som omöjligt kan hänga med i den snabba tekniska utvecklingen utan internationella kontakter.

Föreningen förutsätter vidare att en överenskommelse med utländsk industri om gemensam utveckling av produkter för den svenska marknaden inte ska behöva granskas av regeringen.

Stockholms Handelskammare betonar svårigheten att i ett enskilt fall bedöma vad som kan anses utgöra acceptabla exportregler ur svensk synvinkel samt menar att detta undantag från huvudregeln att godkänna utländska exportregler helt bör utgå eller preciseras med att det avser samarbeten som uppenbart tillkommit för att kringgå den svenska tillämpningen av krigsmaterielexportreglerna.

Svenska Metallarbetareförbundet pekar på svårigheterna att skapa generella föreskrifter för samarbetsformerna samt betonar vikten av att utvecklingen på samarbetsonrådet följs med uppmärksamhet.

Statsansälldas Förbund liksom *TCO* tillstyrker utredningens förslag.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund menar att utredningen i fråga om samverkansöverenskommelser ger anledning till oro beträffande möjligheterna att förverkliga intentionerna i den nuvarande vapenexportlagstiftningen samt menar att det därvid finns två huvudvägar att välja mellan, nämligen antingen så att man genom kompletterande lagstiftning söker täppa till de nya kryphål som riskerar att uppstå eller så att man prutar på den nuvarande lagstiftningens ambitioner genom att luckra upp de stränga kraven på svensk kontroll av vapenexporten.

Förbundet anser, att utredningen har valt den senare vägen, ett val som förbundet inte kan stödja. Utlandssamarbete i produktutveckling och vapentillverkning på av utredningen föreslagna villkor kan systematiskt komma att utnyttjas för att kringgå svensk vapenexportlagstiftning och sätta

den ur spel. Erfarenheter från andra länders samarbete, t.ex. mellan Västtyskland och Frankrike, talar sitt entydiga språk i det avseendet.

Dessutom är det lätt att se hur liberalare regler eller inga regler alls kan leda till att samarbete för internationell vapenexport i stället för teknisk samutveckling blir drivkraften bakom samarbetsprojekt.

Förbundet kan aldrig acceptera regler för vapenexport som kommit till av sysselsättningsskäl. En insikt om risken för förlorade svenska arbetstillfällen skymtar i utredningens formulering om att "en fördelning av tillverkningen som innebär slutmontering hos båda företagen kan komma att kräva en export på i huvudsak samma villkor av de gemensamt utvecklade produkterna". I klartext betyder detta att Sverige av sysselsättningsskäl ger upp sin principiellt restriktiva exportpolitik.

Utredningen hävdar att i de fall ett samarbetsavtal godkänts med ett företag i ett land som har en med Sverige likartad syn på krigsmaterielexport (dvs. ej "likartad restriktiv lagstiftning") skall ingen svensk prövning behöva ske av villkoren för samarbetslandets eventuella export. Inte heller anser man det nödvändigt att kräva slutanvändarintyg enligt nuvarande ordning.

Enligt förbundets uppfattning tjänar utredningens modell inte syftet att begränsa vapenexporten. Enligt de nuvarande riktlinjerna bör tillstånd inte beviljas för export till stat som är i väpnad konflikt med annan stat (oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej), eller som är invecklad i en internationell konflikt, som kan befaras leda till en väpnad konflikt, eller som har inre väpnade oroligheter, eller som kan komma att använda materielen för att undertrycka mänskliga rättigheter.

Enligt förbundets uppfattning ger utredningens förslag om samproduktionsvillkor inte ens nödortfoga garantier för att lagstiftningens intentioner förverkligas. Därmed ges inte heller några garantier för att med svensk medverkan utvecklade vapen inte aktivt brukas i krig och väpnade konflikter eller inte används för att förtrycka mänskliga rättigheter. Utredningens förslag innebär nämligen, att Sverige avhänder sig rätten att från fall till fall avgöra om vapenexport alls skall ske till visst "gråzonsland".

Redan under nuvarande förhållanden har exporttillstånd givits till länder där det varit mycket diskutabelt om de borde ha fått köpa vapen från Sverige. Det kan på goda grunder befaras, att regeringar i "länder med likartad syn på vapenexport" knappast lever upp ens till hittillsvarande svenska praxis. De politiska bedömningarna av verkligheten tenderar nämligen att i många fall skilja sig åt.

Förbundet avstyrker därför bestämt den uppluckring av den nuvarande vapenexportlagstiftningen som utredningens förslag i fråga om samproduktion innebär. I stället bör åtgärder vidtas för att även gemensamt utvecklad och tillverkad krigsmateriel omfattas av den svenska exportlagstiftningens villkor. Förbundet menar, att regeringen i samband med varje prövning av tillstånd för samarbetsavtal måste skapa garantier för att svensk vapenexportlagstiftning tillämpas.

Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund vänder sig bestämt emot en liberalisering av reglerna för samarbete och export av samproducerade vapen. Det är oacceptabelt att Sverige skall kunna delta i vapenprojekt som andra länder sedan säljer vidare utan svensk möjlighet att påverka och i strid

med svensk lagstiftning. Detta skulle dessutom systematiskt kunna utnyttjas av vissa företag.

Prop. 1987/88:154
Bilaga 3

Sveriges Kristina Socialdemokratiska Förbund - Broderskapsrörelsen delar utredningens uppfattning att varje samarbetsavtal som avser gemensam utveckling eller tillverkning bör göras till föremål för regeringens prövning.

Av detta är förbundet emellertid inte berett att dra samma slutsats som försvarskommittén: att vid samarbete med länder som har en med Sverige "likartad syn" på vapenexport skulle någon svensk prövning av villkoren för samarbetslandets eventuella export inte behöva ske och svenskt slutanvändarintyg skulle då inte krävas. Vad som här avses med "likartad syn" är inte helt klart.

Förbundet avvisar varje försvarsindustriellt samarbete som skulle ske till priset av att den svenska vapenexportlagstiftningen sätts ur spel.

Moderata Ungdomsförbundet instämmer i utredningens förslag.

2.2.1.9 Teknologioverföring

Flertalet remissinstanser som uttalat sig om utredningens förslag i fråga om teknologioverföring samt att utvidga tillämpningsområdet till att omfatta även den som inte här i riket tillverkar krigsmateriel, tillstyrker förslaget.

RRV menar att utredningen saknar precisering av efter vilka kriterier licensgivning skall bedömas.

FFV delar i stort utredningens förslag men menar att det skulle bli väl betungande för företagen att underkasta varje tillägg till ett äldre licensavtal regeringens prövning. *FFV* menar att endast tillägg som är av betydelse för tillståndsgivningen, dvs. avseende ändringar i kvantiteter, teknisk utformning, leveranstider och reexporträttigheter bör komma i fråga.

Försvarsindustriföreningen, till vars yttrande *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *Sveriges Industriförbund* hänvisar, har ingen erinran mot förslaget att förbud mot licensupplåtelse m.m. i fortsättningen skall gälla var och en som till någon i utlandet överlåter eller upplåter rätt att tillverka krigsmateriel, men menar att det inte är rimligt att varje utfyllnad, ändring eller precisering av äldre licensavtal skall anses som ett nytt licensavtal och därmed bli föremål för regeringens prövning inte minst med hänsyn till bindande åtaganden som parterna tidigare kan ha gjort i avtalen. Föreningen anser att man bör begränsa sådana preciseringar m.m. till att endast avse avtalets omfattning med avseende på licensobjektet och nya försäljningsområden.

Stockholms Handelskammare framhåller att det enligt utredningen inte framkommit att någon licensförsäljning till utlandet i regi av andra än tillverkarna ägt rum sedan gällande regler om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrättigheter infördes. Handelskammaren ansluter sig till vad regeringen i denna fråga tidigare anfört, nämligen att den upplåtelse och överlåtelse som det framstår som angeläget att reglera, sker från företag inom landet som själva tillverkar krigsmateriel. Handelskammaren anser därför att en utsträckning i denna del endast bör ta sikte på att förhindra transaktioner som syftar till att genom mellanförsäljning kringgå svenska eller utländska krigsmaterielexportbestämmelser.

RÅ anför i denna del att en bestämmelse om särskild åtalsprövning av sådant slag som intagits i 17 § ger i och för sig möjligheter till en nyanserad skälighetsbedömning i det enskilda fallet. En sådan bestämmelse kan vara motiverad då fråga är om lagstiftning som är långtsyftande och vars utrikespolitiska konsekvenser är svåra att överblicka men knappast för hithörande fall som i stor utsträckning synes ta sikte på förseelser av ordningskaraktär. De fall som omnämns i utredningens specialmotivering synes f.ö. vara sådana att det ofta kan finnas anledning att bedöma dem som ringa.

Kammarrätten i Stockholm påpekar beträffande 15 § första stycket av förslaget till lagtext att "lämnar oriktig uppgift" bör kompletteras med "eller förtiger uppgift", om syftet med bestämmelsen skall uppnås.

2.2.3 Lagtekniska frågor

Enligt *RÅ:s* mening bör bestämmelsen i 10 § förslaget flyttas över till lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. eftersom denna synes direkt hänförlig till sådana förhållanden som regleras där.

Svea hovrätt menar att det vore värdefullt om dels riktlinjerna för krigsmaterielexport blev i huvudsak lagfästa dels de rätt svåröverskådliga bestämmelserna i tillverkningskontrollagen och utförsselförbudslagen sammanfördes till en lag.

3 Förstärkning av KMI:s resurser

Flera remissinstanser är ense med utredningen om att de åtgärder utredningen föreslår fordrar en förstärkning av KMI:s personella resurser. Detta gäller bl.a. *Regionåklagarmyndigheten i Karlstad*, *FMV* och *Statens industriverk*, *FFV*, *Försvarsindustriföreningen*, *Arbetsgivarföreningen SFO*, *Stockholms Handelskammare*, *TCO* och *Moderata Ungdomsförbundet*.

FMV anför härvid att behovet av militärteknisk och säkerhetskunnig expertis bör uppmärksammas.

RRV menar att det är nödvändigt att KMI också förfogar över personal som kan utforma krav på och bedöma internkontrollen och företagens sätt att organsiera den.

Arbetsgivarföreningen *SFO* anser att det är nödvändigt att förstärka KMI med personal som har produktkunskap och erfarenhet från försvarsindustrin.

4 Övrigt

Några remissinstanser tar upp frågan om ökad insyn och öppenhet kring vapenexporten.

Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund menar att även om vissa åtgärder vidtagits på det området under senare år kan det konstateras att allmänheten på väsentliga punkter ännu saknar tillgång till väsentlig

information. Förbundet efterlyser därför en översyn av möjligheterna att tillgodose dessa behov.

Prop. 1987/88:154

Bilaga 3

Folkpartiets Kvinnoförbund uttalar att det är angeläget med en så stor öppenhet som möjligt när det gäller svensk vapenexport och menar att det är svårt att med nuvarande offentliga statistik få en klar uppfattning om vapenexportens omfattning och struktur. Det är viktigt att utomstående har möjlighet att följa en kritisk granskning av vapenexporten. Så länge vi har vapenexport med restriktioner så kommer efterlevnaden att diskuteras. Det är angeläget att denna debatt kan föras utifrån ett sakligt underlag. Därför bör ansträngningar göras för att förbättra statistiken på detta område. Öppenhet skapar trygghet. Sverige driver krav på öppenhet när det gäller den internationella vapenhandeln. Därför bör vi föregå med gott exempel och häva hemligstämpeln beträffande typ av vapen och antal som exporteras till respektive land. Endast i undantagsfall bör sådana uppgifter vara sekretessbelagda.

Sammanfattning av betänkandet Krigsmaterielinspektionens verksamhet och organisation

Tillverkning, försäljning och förmedling av krigsmateriel samt utförsel, licensupplåtelse och genomförande av militärt inriktad utbildning för utländska medborgare i Sverige är i princip förbjuden. Regeringen kan emellertid medge undantag från förbuden och bevilja tillstånd. I exportärenden som inte avser utförsel i större omfattning och i andra ärenden som inte är av större vikt beslutar utrikeshandelsministern.

Beredningen av tillståndsärendena ankommer på krigsmaterielinspektionen (KMI) inom utrikesdepartementets handelsavdelning. De företag som har fått tillstånd att tillverka, sälja eller förmedla krigsmateriel står under tillsyn av KMI.

Utredningen redovisar i detta betänkande en kartläggning av KMI:s arbetsuppgifter och organisation. Med kartläggningen som underlag har utredningen också övervägt frågor om organisationen och finansieringen av verksamheten.

Regeringen resp. utrikeshandelsministern beslutar även i fortsättningen

Utredningen anser att regeringen också i fortsättningen bör pröva ärenden om tillstånd att tillverka, sälja eller förmedla krigsmateriel samt ärenden om utförsel av krigsmateriel från Sverige. Det ansvariga statsrådet bör besluta i ärenden om export som inte är av större omfattning och i ärenden som i övrigt inte är av större vikt.

En samlad berednings- och tillsynsorganisation

Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för att beredningen både av ärenden om tillstånd att tillverka, sälja och förmedla krigsmateriel och ärenden om tillstånd till utförsel bör ligga på ett och samma organ. Detta organ, som bör vara KMI, bör också liksom hittills svara för tillsyn över de som har tillstånd att tillverka, sälja eller förmedla krigsmateriel.

KMI bör ingå i regeringskansliet

Utredningen ser inte heller några skäl att föreslå ändring i KMI:s organisatoriska ställning. För fortsatt beredning inom regeringskansliet talar framför allt det förhållandet att nästan alla mer omfattande ärenden som regel innehåller viktiga politiska och principiella frågor som på något stadium

måste avgöras av regeringen. Det är en fördel att de berörda delarna av regeringskansliet från början finns med i beredningen och kan bidra med fakta och synpunkter. Genom denna ordning får beredningen, som syftar till en totalbedömning mot bakgrund av svensk säkerhetspolitik och vårt förhållande till olika länder, ett allsidigt innehåll.

Utredningen finner det mest ändamålsenligt att ett och samma statsråd liksom hittills har ansvaret för alla de frågor KMI har att bereda.

Utredningen anser för sin del att övervägande skäl talar mot att flytta detta ansvar från utrikeshandelsministern. De utrikespolitiska hänsynen har visserligen ökat i betydelse men torde även fortsättningsvis kunna beaktas på ett tillfredsställande sätt genom förstärkning av KMI:s utrikespolitiska sakkunskap och ett intensifierat samråd mellan KMI och utrikesdepartementets politiska avdelning eller, när så erfordras, direkt mellan utrikesministern och utrikeshandelsministern. Att göra utrikesministern till huvudansvarig i dessa frågor kan av olika hänsyn vara mindre önskvärt.

Självfallet är arbetsfördelningen mellan statsråden dock ytterst en fråga för regeringsbildaren.

Krav på kunnande och kompetens hos KMI

För att KMI skall kunna uppträda med erforderlig auktoritet krävs förmåga att snabbt identifiera de problem som uppkommer i verksamheten, att analysera dessa och att föreslå lösningar som innebär att besluten uppfyller riktlinjerna. KMI skall givetvis utnyttja det kunnande som finns på olika håll inom främst regeringskansliet på de utrikespolitiska och militära områdena. För detta krävs emellertid att KMI också har en omfattande egen sakkunskap. Det gäller – utom frågor om krigsmaterielens militära användning och tillverkningens tekniska innehåll – områden som utrikes- och försvarspolitik, förvaltnings- och affärsjuridik, bransch- och företagsutveckling samt säkerhetsskydd.

Enligt utredningens mening är det viktigt att KMI också har resurser för att sammanställa och bearbeta den dokumentation som framkommer genom företagens redovisningar och i tidskrifter, facklitteratur m. m. KMI bör också ha sakkunskap för att på ett uttömmande sätt analysera detta material.

Förslag till personella resurser hos KMI

Utredningen föreslår att det inom KMI skall finnas tjänster för nio befattningshavare:

(1) Chef och föredragande för det ansvariga statsrådet

Till chef bör utses en person med stor integritet och betydande erfarenhet, t. ex. en jurist med erfarenhet som expeditions- eller rättschef i regeringskansliet, en UD-tjänsteman med en beskickningschefs erfarenheter eller en högre officer med både internationell och försvarsteknisk bakgrund.

(2) Militär handläggare

Prop. 1987/88:154

Bilaga 4

Den militäre handläggaren skall kunna bedöma militära, säkerhetspolitiska och försvarstekniska frågor. Det är också angeläget att han har kunskaper om den svenska och internationella försvarsindustrin.

(3) Utrikespolitisk handläggare

Den utrikespolitiske handläggaren bör ha god förmåga att analysera säkerhetspolitiska frågor och förhållanden i andra länder.

(4) Två handläggare i ekonomiska och juridiska frågor

Den ene handläggaren bör ha affärsjuridisk eller företagsekonomisk erfarenhet och kunna analysera företagens ekonomiska redovisningar och revisionsberättelser.

Den andre handläggaren bör främst svara för förvaltningsrättsliga bedömningar inom KMI. Handläggningen av frågor om säkerhetsskydd bör också ankomma på denne.

(5) Handläggare för frågor om dokumentation, försvarsindustrins utveckling m. m.

Handläggaren skall svara för att svensk och utländsk försvarsindustris verksamhet och utveckling samt förhållandena i mottagarländerna dokumenteras. Handläggaren skall också själv kunna analysera utvecklingen med ledning av de uppgifter som KMI förfogar över.

(6) Tre assistenter

Assistenterna svarar för diarieföring, expediering av skrivelser, arkivering och andra liknande arbetsuppgifter.

Utredningens förslag innebär att KMI:s organisation ökar med tre tjänster jämfört med förhållandena den 1 januari 1987.

Utveckling av beredningsarbetet inom regeringskansliet

Beredningen i varje ärende bör resultera i en allsidig utredningspromemoria. Ett nära samarbete fordras mellan handläggarna vid utformningen av denna promemoria. Det är chefstjänstemannens uppgift att utveckla formerna för det interna arbetet så att ett effektivt samspel mellan handläggare med olika slag av kunnande äger rum inom organisationen.

Enligt utredningens mening är det lika viktigt att samarbetet med andra organ inom regeringskansliet fungerar snabbt och bra. Detta fordrar fastare rutiner för den gemensamma beredningen än som hittills har förekommit. KMI får genom den föreslagna utbyggnaden av organisationen och breddningen av kunnandet resurser för att kunna förbättra samrådet.

Den rådgivande nämnden bör också i ökad utsträckning få underlag för sina bedömningar från KMI och UD:s politiska avdelning.

Kostnader och finansiering

Prop. 1987/88:154

Bilaga 4

Utredningen har beräknat kostnaderna för den föreslagna nya organisationen till 2,4 milj. kr. per år. Detta innebär en ökning i kostnaderna på drygt 900 000 kr. jämfört med budgetåret 1987/88.

KMI:s verksamhet och organisation finansieras för närvarande genom avgifter från företagen. Dessa avgifter är främst knutna till tillverkarnas leveranser av krigsmateriel, vartill kommer expeditionsavgifter för exporttillstånden.

Utredningen föreslår att expeditionsavgifterna skall bibehållas men att verksamheten i övrigt finansieras över statsbudgeten. Anspråken på statsbudgeten kan komma att uppgå till i runt tal 2 milj. kr. per år.

1 Förslag till Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel åt någon utom riket,
4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och
5. marknadsföring av krigsmateriel.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Regeringen bestämmer vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

Tillståndsplikt m. m.

Utförsel av krigsmateriel

2 § Krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

3 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt av skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,
2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,
3. skjutvapen som införts till riket för åtgärd som avses i 2,
4. sådana jakt- och tävlingsvapen och tillhörande ammunition som har förts in till riket i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

4 § Avtal genom vilket rätt att utom riket tillverka krigsmateriel upplåts eller överlåts får inte ingås utan tillstånd av regeringen.

5 § Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte ingås utan tillstånd av regeringen.

6 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal genom vilket rätt att utom riket tillverka krigsmateriel upplåtits eller överlåtits får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning

7 § Militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare får inte bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,
2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel.

Marknadsföring av krigsmateriel

8 § Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om i vilka länder utanför Sverige som marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,
2. lämna underrättelse till regeringen
 - a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) innan anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
 - c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från redovisningsskyldighet och underrättelseskyldighet som avses i första stycket. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

9 § Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

Prop. 1987/88:154

Bilaga 5

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal ingås om
 - a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

10 § Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. samt statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Villkor m. m.

11 § Tillstånd enligt 2, 4, 5, 6 eller 7 § får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel, m. m.

12 § Regeringen får föreskriva att den som har tillstånd enligt 2 eller 4 § skall lämna uppgifter rörande

1. utförd krigsmateriel,
2. upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Återkallelse av utförseltillstånd

13 § Tillstånd enligt 2 § får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Skyldighet för revisorer

14 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m. m. i vissa företag i fråga om företagets efterlevnad av bestämmelserna i denna lag, skall han sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. Motsvarande skyldighet åligger en revisor vid en statlig myndighet.

15 § Bestämmelser om olovlig utförsel av vara och om försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

16 § Den som bryter mot 4, 5, 6 eller 7 § eller förbud som har meddelats med stöd av 9 § döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

17 § Om brott som avses i 16 § första stycket 1 är att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömandet av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utveckling, utbildning eller marknadsföring av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

18 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot föreskrifter som avses i 8 § första stycket eller mot föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser som har meddelats med stöd av lagen,

2. lämnar oriktig uppgift vid fullgörande av redovisningsskyldighet, uppgiftsskyldighet eller underrättelseskyldighet som avses i första punkten.

Om en gärning som har begåtts av oaktsamhet är att anse som ringa, skall inte dömas till ansvar.

19 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988, då lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. skall upphöra att gälla.

Lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m.

Härigenom föreskrivs att 1–3 och 6 §§ lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Tillverkning av krigsmateriel samt tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel skall kontrolleras enligt bestämmelserna i denna lag. Föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel och förbud mot upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel finns i lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

I denna lag finns föreskrifter om kontroll över

- 1. tillverkning av krigsmateriel och*
- 2. tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.*

I lagen (1988:000) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. finns föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel åt någon utom riket, bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare samt marknadsföring av krigsmateriel.

Denna lag gäller inte för statlig myndighet.

Regeringen bestämmer vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

2 §¹

Krigsmateriel får inte tillverkas här i riket utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag. Tillstånd att tillverka krigsmateriel får meddelas endast svensk medborgare, svenskt handelsbolag i vilket inte någon av bolagsmännen är kontrollsobjekt som avses i 3 § lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. och svenskt aktiebolag i vars bolagsordning intagits utlänningsförbehåll som avses i nämnda lag. Om särskilda skäl föreligger, får dock tillstånd ges även åt annan.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket för ändring eller ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176) samt för tillverkning av enstaka skjutvapen och av

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket för

1. tillverkning av krigsmateriel som bedrivs på uppdrag av den som har tillstånd att tillverka ifrågavarande krigsmateriel.

¹ Senaste lydelse 1987:422.

ammunition för tillverkarens eget bruk.

2. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176),

3. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

3 §

Krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel får inte yrkesmässigt tillhandahållas *här i riket* genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av andra stycket eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.

Tillstånd enligt första stycket behövs inte

1. vid tillhandahållande till svensk statlig myndighet eller sådan tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser,

2. för innehavare av tillverknings-tillstånd, om tillhandahållandet avser *krigsmateriel*, uppfinning eller metod som *tillhör eller* innehas av tillståndshavaren.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket i fråga om handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som *omfattas av* vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor.

Krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel får inte yrkesmässigt tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av andra stycket eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.

Tillstånd enligt första stycket behövs inte

1. vid tillhandahållande till svensk statlig myndighet eller sådan tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser,

2. för innehavare av tillverknings-tillstånd, om tillhandahållandet avser *sådan krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller* uppfinning eller metod som innehas av tillståndshavaren.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket i fråga om *sådan* handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som *regleras genom föreskrifterna i* vapenlagen (1973:1176) eller förordningen (1949:341) om explosiva varor.

6 §

Tillståndshavaren skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till kontrollmyndigheten lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Tillståndshavaren skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till kontrollmyndigheten lämna

1. deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1987/88:154

Bilaga 5

2. uppgifter om uppdrag som lämnats åt någon annan att tillverka krigsmateriel.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att avlämna sådan deklaration som avses i första stycket 1.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningars vistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. beslut enligt lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
8. beslut enligt lagen (1988:000) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,
10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 §, 3–5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1988-03-10

Närvarande: f. d. justitierådet Hult, regeringsrådet Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 3 mars 1988 har regeringen på hemställan av statsrådet Gradin beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.,
2. lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m.,
3. lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av rättschefen Pernilla Lindh.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

1 §

I tredje stycket i paragrafen föreskrivs att regeringen "bestämmer" vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag. Denna formulering överensstämmer med 5 § i nu gällande lag och 1 § tredje stycket lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m.

Avsikten torde endast vara att regeringen skall meddela generella föreskrifter. För att detta skall komma till tydligare uttryck bör enligt lagrådets mening tredje stycket ges följande lydelse:

"Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag."

4 §

Enligt denna paragraf får avtal genom vilket rätt att utom riket tillverka krigsmateriel upplåts eller överlåts inte ingås utan tillstånd av regeringen.

Motsvarande bestämmelse (2 §) i den nu gällande lagen riktar sig enbart till den som inom riket tillverkar krigsmateriel. Enligt förslaget utsträcks tillståndstvånget däremot till var och en som avser att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel. Tillståndstvånget skulle därmed komma att gälla även avtalsparter, som saknar varje anknytning till vårt land, och oberoende av om de tilltänkta avtalen är tillåtna i de länder där de ingås. En så vidsträckt innebörd av förevarande paragraf synes inte vara påkallad av något praktiskt behov. Enligt lagrådets mening bör paragrafen lämpligen begränsas till avtal, som ingås här i riket eller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här i riket.

Lagrådet föreslår, att paragrafen ges följande lydelse:

”Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.”

5 §

Lagrådet förordar, att i denna paragraf görs motsvarande begränsning som lagrådet har föreslagit i 4 §. Paragrafen skulle därmed kunna ges följande lydelse:

”Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.”

18 §

I paragrafen anges som subjektivt rekvisit att gärningen begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet. Enligt andra stycket skall inte dömas till ansvar, om en gärning som har begåtts av oaktsamhet är att anse som ringa. Bestämmelsen avser alltså inte uppsåtlig gärning. Detta avviker från vad som föreslagits i 16 § andra stycket.

Enligt lagrådets mening är sistnämnda bestämmelse att föredra. Lagrådet förordar därför att andra stycket i förevarande paragraf ges följande lydelse:

”I ringa fall skall inte dömas till ansvar.”

Ikraftträdandebestämmelser m. m.

Enligt det remitterade förslaget skall den nya lagen träda i kraft den 1 juli 1988 och den nu gällande lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. upphöra att gälla vid samma tidpunkt. Ikraftträdandebestämmelserna ger emellertid ingen ledning till tolkning av problemet hur tillstånd meddelade med stöd av den äldre lagen skall behandlas efter det att den nya lagen trätt i kraft. Härvid kan särskilt beaktas att enligt 13 § i den nya lagen möjlighet finns att återkalla ett utförseltillstånd. Den nu gällande lagen innehåller inte någon motsvarande bestämmelse. Enligt lagrådets mening bör fr. o. m. den 1 juli 1988 den nya lagens bestämmelser gälla även för tillstånd meddelade dessförinnan. Detta bör komma till klart uttryck i ikraftträdandebestämmelserna.

Lagrådet förordar på grund härav att till de föreslagna ikraftträdandebestämmelserna fogas en mening med följande lydelse:

”Tillstånd som har meddelats med stöd av äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som meddelat enligt denna.”

1 §

Med hänvisning till vad lagrådet anfört om 1 § tredje stycket förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. förordar lagrådet att motsvarande bestämmelse i fjärde stycket av förevarande paragraf ges enahanda lydelse.

3 §

Lagrådet förordar, att i denna paragraf görs motsvarande begränsning som lagrådet har föreslagit beträffande 4 och 5 §§ i förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. Första stycket i paragrafen skulle därmed kunna ges följande lydelse:

”Krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel får inte här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här yrkesmässigt tillhandahållas genom försäljning, utbudande mot vederlag eller förmedling åt någon inom landet eller i utlandet utan tillstånd av regeringen, om ej annat följer av andra stycket eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.”

10 §

Paragrafen har inte föreslagits ändrad i remissen. Med hänvisning till vad lagrådet anfört om 18 § andra stycket förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. förordar lagrådet att andra stycket i förevarande paragraf ges följande lydelse:

”I ringa fall skall inte dömas till ansvar.”

Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:000) om
rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

2 §

Enligt andra stycket i paragrafen undantas från rättsprövning vissa närmare angivna typer av beslut. F. n. undantas enligt punkt 8 beslut enligt lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. samt enligt punkt 9 andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd (se prop. 1987/88:69 s. 22).

Det remitterade förslaget innebär endast den ändringen att i punkt 8 undantag görs för beslut enligt den nya lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m.

Enligt 13 § i den nya lagen blir det möjligt att återkalla utförseltillstånd. Denna bestämmelse har inte någon motsvarighet i nu gällande lag. Det förefaller lagrådet motiverat att rättsprövningsmöjligheten får omfatta

beslut om återkallelse av utförseltillstånd (jfr punkt 9). Lagrådet förordar på grund härav att punkt 8 i andra stycket ges följande lydelse:

"8. andra beslut enligt lagen (1988:000) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m. m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,"

Prop. 1987/88:154

Bilaga 6

Innehåll

Prop. 1987/88:154

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 mars 1988	10
1 Inledning	10
2 Sammanfattande synpunkter	13
3 Resultatet av den kartläggning som utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet genomfört	15
3.1 Utredningens omfattning och inriktning	15
3.2 Svenska försvarsindustrins bolag i utlandet	15
3.3 Upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätter till före- tag i utlandet	16
3.4 Samarbete mellan svenska och utländska företag	16
3.5 Den svenska försvarsindustrins marknadsföring utom- lands	17
4 Säkerhetspolitiska krav på den svenska krigsmaterielindustrin m.m.	18
5 Krigsmaterielbegreppet	21
6 Riktlinjer för krigsmaterielexporten m.m.	21
7 Krav på slutanvändarintyg och deklaration om egen tillverkning samt följderna av vidareförsäljning av svensk krigsmateriel	24
7.1 Slutanvändarintyg m.m.	24
7.2 Följderna av vidareförsäljning av svensk krigsmateriel m.m.	26
8 Behovet av skärpt kontroll av krigsmaterielexporten och effekti- vare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad m.m.	27
9 Ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.	30
10 Marknadsföring av krigsmateriel	30
11 Kunskapsöverföring	36
11.1 Förbud att upplåta eller överlåta rätt att utom riket tillverka krigsmateriel	36
11.2 Förbud att ingå avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel m.m.	37
11.3 Förbud att ingå avtal om ändring av eller tillägg till ingångna avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverk- ningsrätt	39
12 Försäljnings- och förmedlingsverksamhet avseende krigsmate- riel m.m.	40
13 Uppgiftsskyldighet i fråga om ägande i utländska rättssubjekt inom krigsmaterielområdet	42
14 Samarbete med utländsk part om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel	43
15 Effektivare kontroll av bestämmelsernas efterlevnad	45
15.1 Allmänt	45
15.2 Villkor och kontrollbestämmelser m. m.	46
15.3 Uppgiftsskyldighet i fråga om utförd materiel m. m.	46
15.4 Återkallelse av utförseltillstånd	48

15.5	Revisorernas roll i kontrollarbetet	49	Prop. 1987/88:154
15.6	Tullverkets kontroll av krigsmaterielexporten	53	
16	Förenklingen i fråga om kontrollen över tillverkningen av krigsmateriel	57	
16.1	Bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag från krav på tillverkningstillstånd i vissa fall m. m.	57	
16.2	Undantag från krav på deklaration om tillverkning eller försäljning	58	
17	Organisatoriska frågor m.m.	58	
17.1	Allmänt	58	
17.2	Beslutande instans	59	
17.3	En samlad berednings- och tillsynsorganisation inom regeringskansliet	61	
17.4	Personella resurser hos KMI – finansiering	62	
17.4.1	Personella resurser hos KMI	62	
17.4.2	Finansiering	63	
17.5	Förbättrade rutiner för beredningsarbetet inom KMI	63	
18	Rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor – ökad insyn	64	
18.1	Rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor	64	
18.2	Insyn i frågor som rör krigsmaterielexport	65	
19	Sanktionsbestämmelser m.m.	65	
20	Ikraftträdande m.m.	67	
21	Upprättade lagförslag	67	
22	Specialmotivering	67	
22.1	Förslaget till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.	67	
22.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.	77	
22.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:000) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut	78	
23	Hemställan	79	
24	Beslut	79	
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet SOU 1987:8 Försvarsindustrins utlandsverksamhet	80	
Bilaga 2	Utredningens lagförslag	86	
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttrandena	89	
Bilaga 4	Sammanfattning av betänkandet Krigsmaterielinspektionens verksamhet och organisation	120	
Bilaga 5	Lagrådsremissens lagförslag	124	
Bilaga 6	Lagrådets yttrande	132	

